
מלחמת הרר

התמודדות מושכלת
מול בעיות הזמן

נכתב ע"י הרב א' ע'
יו"ל ע"י מכון 'תורת חיים'

©

כל הזכויות שמורות
למכון 'תורת חיים' - ירושלים
לגובות והערות ניתן לפנות למערכת המכון
פקס: 0722722305
מייל: ruhach7@gmail.com

הרב ישראל גוס

רח' פנים מאירות 2

קרית מטרסדורף, ירושלים 94423.

מסד... אלה פלג

במכתב יצאנו בדואר יש כנען גבולות, שכן
הרמס יצאנו חברים ביהודי-ציוני אנון צעיר
נכד יצאנו ביהודי צעיר צעיר צעיר
הרמס יצאנו צעיר צעיר צעיר צעיר
יש להרמס יצאנו צעיר צעיר צעיר צעיר

צד אנון צעיר צעיר צעיר צעיר צעיר צעיר
הרמס יצאנו צעיר צעיר צעיר צעיר צעיר צעיר

הרמס יצאנו צעיר צעיר צעיר צעיר צעיר צעיר

החבורת מלחמת הרוח יש בה תועלת גדולה, שכן מטרתה למנוע חדירת רוחות
זרות לתוך מחננו, וכבר ידועים דברי החזו"א וצוק"ל כמה יש להיזהר מלהתחבר
עם העולם החילוני שאיננו קשור לתורה ויש להתרחק מערכיו וממושגיו.
יזכו מחברי החבורת, שהינם ת"ח חשובים ויר"ש להצליח במשימתם זו, לחזק
את טהרת מחננו.

המצפה לרחמי שמים

יציאת

בית מדרש עליון לתורה "ייד אהרן" High Academy of Torah "YAD AHARON"

מיסוד המוסד התורני על שם אהרן ורחל חיות ירושלים.
Founded by the Aharon & Rachel Chajuss Torah Foundation, Jerusalem.

בסי"ד

הוקם ע"י
מרן הגאון
רבי בצלאל זילטי זצ"ל
רבה של ירושלים
Established by
Hagaon Harav
Bezalel zolty
זצ"ל
Chief Rabbi of Jerusalem

ר' שלום טאטל

כ' א'ת' את המוסד "ייד אהרן"
המדרש הבד"ץ על חסידות רומנו ברוב
לחיותנו. אור נבדד על ידי תלמיד חכם האבנא
בדור מדר צדק על חלק נכד ממנו וזאת
ט"ס תולדות.

זימנו (למדה וקודם לחתנו
הרב קרוב נאד דוד התורה, ובה
הכ"י ידל' למור יימנו לשית מדרש
דזק יונא טאטל ח"ץ את אין דעת הדין
מין ונח טאטל ח"ץ את אין דעת הדין
הכ"י מתקדש לרוב המורה, על ידי
ש' יבולס לרוב מחיצות על דעת
ובחידושי יל' מדרש אדמו"ר הדור
יבולס לרוב תולדות, וצדק
אך מנה ויבא טאטל ח"ץ וצדק
יטע דלדד

החוקם לכתוב יתום
ואשר
יהיה יתום

ישיבה גבוהה
Yeshiva

כולל אברכים
Kollel

ספריה תורנית
Talmudic Library

קרן גמילות חסדים
Free Loan Fund

תומכי תורה
Scholarship Fund

קרן עזרה ללומים
Student Aid Fund

תוכן עניינים

9.....	אל הקורא.....
11.....	מבוא למהותה של מלחמת הרוח.....
17.....	פרק א פתיחה: מערכת הדעות.....
22.....	פרק ב יסודות המערכת המערבית.....
36.....	פרק ג ערכי החרדי המושפע.....
43.....	פרק ד שורשי הסובלנות המערבית.....
52.....	פרק ה הדרך ל"העלמת" בעיות.....
63.....	פרק ו מקבילה היסטורית.....
75.....	פרק ז שניות בערך 'קידוש השם'.....
82.....	פרק ח הביקורת העצמית והאידיאולוגיה.....
90.....	פרק ט אידיאל היצרנות.....
90.....	יסוד התורה והיהדות.....

אל הקורא

החוכרת שלפנינו מבוססת על יסודות נאמנים מדברי חז"ל, ומדברי רבותינו ראשונים ואחרונים אשר מפיחם אנו חיים (רמב"ן, מהר"ל, חזו"א אמונה וביטחון, ועוד). עם זאת נמנענו מלהביא את המקורות ומלהרחיב בהם במסגרת זו, משום שאין זו מטרת החוכרת. מטרתנו הינה לסייע לבני התורה ויראי ה' בתקופתנו להתמודד מול הרוחות הזרות. ללמד בני יהודה קשת, כיצד לקחת את אותם יסודות תורניים המוטבעים בדמנו כיושבי בית המדרש, ולבטא אותם בשפת המעשה, באופן שיוכלו לעמוד ולהתמודד מול עולם המושגים החיצוני שאנו נפגשים בו שלא ברצוננו.

ידועים דברי החזו"א כנגד הפרדת הוראת האיסור וההיתר מן ההוראה בשוק החיים. הפרדה זו פנים רבות לה. במקרים הקיצוניים היא מתבטאת בהצהרה ברורה של אדם כי הוראת התורה לדידו הינה בבית המדרש בלבד, ובכל הנוגע לשוק החיים הוא איננו כפוף לדעת תורה אלא לנטיית ליבו האישית. אולם במקרים רבים גם אנו הזוכים להיות מיושבי ביהמ"ד וחפצים ללכת בדרכי התורה גם בשוק החיים, לעיתים אנו מוצאים את עצמנו הולכים שולל אחרי ליבנו, מחוסר שימת לב ומחוסר מודעות והכרה. בהיותנו בשוק החיים, בשיחנו ושיגנו, אנו מאמצים לפעמים מושגים זרים המנוגדים ליסודות התורה ומשתמשים בהם, מבלי להכיר כלל בסתירה שבדבר.

שורש הטשטוש הזה נעוץ בחוסר היכולת לתרגם את יסודות ביהמ"ד לשפת המעשה השוררת בשוק החיים, כך שהיסודות הנכונים שגורים בפינו בשפת בית המדרש, אולם איננו מצליחים להטמיע אותם בשוק החיים. כך יתכן שאף מי ששגורים בפיו מאמרי מחשבה רבים בנושא "תרבות יון" ו"תרבות אדום" ומוכרים לו כל המקורות בנושאים כאלו ואחרים, בכל זאת בהתייחסותו האנושית הטבעית לנושאים אקטואליים, מעשיים, בשפת היומיום, הוא עצמו יהיה ניזון מאותם שדות זרים מבלי משים. מתוך חוסר יכולת להבחין ולהבדיל בין טוב לרע ובין טמא לטהור.

בעיה זו מופיעה גם בבמות ביטוי כשרות למהדרין. כאשר מטבע הדברים נפגשים בתכנים חיצוניים וזרים, לעיתים אין התייחסות תורנית מתבקשת לגבי התכנים עצמם, ביחס לעיוותים השורשיים שבהם אל מול נקודת המבט התורנית האמתית. אלא ההתייחסות מסתכמת באמירה כוללנית ש"כמובן אנחנו יודעים שחז"ל מתורה אין כלום", וכדומה. כך

בדרך זו אורו של בית המדרש לא חדר לתוככי שוק החיים, אל תוך העולם האנושי עצמו. אלא נצרה הפרדה: הדעה והתחושה האנושית הטבעית עדיין ניזונים בחלקם מבחון, ובמקביל ניתן מס שפתיים לבית המדרש.

הפרדה זו גורמת לעיתים גם ליחס של הערכה מסוימת (ולעיתים אפילו נחיתות) כלפי ערכים חיצוניים. אמנם ברור לכל כי התועים והרחוקים לא זכו לקרבת השם יתברך, לימוד תורתו, אהבתו והדבקות בו, קיום מצוותיו, והשייכות לחיים הנצחיים. ובמובן זה הינם נמוכים ופחותים, ורחוקים שנות אור מעניינים נעלים אלו. אולם בכל הנוגע למערכת האנושית של ערכי התנהגות ומוסר, נדמה לפעמים כי ניתן להשתמש בערכי אותה מערכת חיצונית. בהתאם לכך הרחבנו לברר את הנושא גם מהפן האנושי המוסרי הפשוט, כיצד נראית מערכת ערכים המבוססת על תפיסת עולם כפרנית, הרואה את כל העולם במימד החומרי הגס. ולעומת זאת כיצד הייתה עשויה להיראות – להבדיל – על בסיס ההכרה במציאות השם "אמיתת המציאות", ובהיותו של האדם צלם אלוקים.

בהתאם לכל זאת, לצורך העניין, לא נערכו הדברים בלשון המורגלת אצלנו בבית המדרש - בית חיינו, אלא בסגנון של 'דע מה שתשיב' אל מול מערכת המושגים החיצונית. כאשר אין המטרה להשיב לפלוני או לאלמוני אלא להשיב אל עצמנו, באופן שיהיה ברור אצלנו כי עובדת היותנו חובשי בית המדרש איננה מסתכמת רק בשעת הלימוד או בזמן של ציטוט מן המקורות או אמירת סיסמאות מן השפה ולחוץ, אלא גם בהבעת עמדה תורנית אמיתית שורשית ומוצקה, בדעותינו ובתחושותינו, אל מול שלל דעות, רעיונות, והתנהגויות, שאנו נפגשים בהם בשוק החיים.

דע מה שתשיב, להשיב אל הלב "וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד!"

מבוא למהותה של מלחמת הרוח

'מלחמת הרוח' הינה מלחמתם של נאמני התורה מול הרוחות הזרות מבחוץ, מלחמה המתחדשת בכל תקופה ותקופה לפי מקומה ושעתה.

וכמו בכל מלחמה, השלב ראשון הוא הגדרת שדה המערכה. היכן ניטשת המערכה? דומה שישנה מוסכמה רווחת, שכיום בניגוד לעבר לא ניטשת כלל מלחמה על הדעות ועל המחשבה. כיום ניטשת המערכה מול הגירויים והפיתויים, ותו לא.

אף שיש צדק רב בגישה זו, קשה להתעלם מן העובדה שהאדם החילוני אינו מציג עצמו כלל ככזה שהולך אחר תאוות ליבו בלבד. האדם המערבי בן ימינו, רואה את עצמו כבעל ערכים אנושיים רבים. הוא דוגל בשוויון, זכויות האדם, תרבות, וכו', ומתוך כך הוא רואה את עצמו לעיתים כנעלה על האדם החרדי. לנוכח זאת, לא נכון יהיה לנקוט בדרך של שלום עלי נפשי, להתעלם, ולומר 'מה לנו ולערכיהם', שכן כיום בדור התקשורת המתפתחת אין דרך לעצור את שיטפון המידע ואת החשיפה המרובה לרוח התרבות שסביבנו. במצב שכזה, אף החומה המגינה אינה מספיקה לפתור את הבעיה, וגם בתוככי הישיבות והכוללים נמצאת השפעה חיצונית בתחום הדעות ברמה זו או אחרת, בדרך כלל באופן בלתי מודע. ברור א"כ שאנו נמצאים במצב של 'מלחמת תרבות', ולפנינו שדה התמודדות נרחב במישור הרעיוני.

אם בעבר די היה בבניית חומה פיזית בכדי לספק הגנה מוחלטת מפני האויב, הרי שכיום אין בכך די, שכן האויב חודר לתוך תחומנו באמצעות טילים וכלי נשק העוברים את החומה וחודרים פנימה. במצב זה מתעורר הצורך לפתח מערכת הגנה רחבה בדמות 'כיפת ברזל' מתוחכמת, המתמודדת עם האיומים באופן פרטני ומנטרלת אותם. כאשר מדובר על דעות, על מלחמת הרוח, החומה איננה מספקת. הרוח החיצונית הינה כנשק ביולוגי העובר את החומה וחודר דרכה. עלינו להיערך אפוא להתמודדות מתאימה.

כיצד ניתן להתמודד עם השפעה של דעות? מהם כלי הנשק שלנו במלחמת הרוח? באחד מכנסי החינוך שנערכו לצוות הארגון 'לב שומע', עמד הגאון ר' משה שפירא על מדוכה זו, ובתוך דבריו הבהיר: "חובת המחנכים... להראות את הגנות, את הפחיתות,

את העם-ארצות, את ההשחתה ואת הנמיכות, את השפלות שיוצאת מכל מערכת הדעות הפסולות" - הנשק המשמש אותנו במלחמת הרוח הוא נשק המודעות וההתבוננות. הערכים החיצוניים חודרים בדרך כלל מתוך חוסר מודעות וחוסר הבחנה נכונה. במקרים רבים, נתפס ערך חיצוני כל שהוא כרעיון העומד לעצמו, כזה אשר אך 'במקרה' הוא מובע ע"י אנשי התרבות החיצונית, ומתוך כך הוא עשוי להיתפס כרעיון חיובי כשלעצמו. רק ע"י הניתוח וההתבוננות, ניתן לחשוף את שורשו הרעיוני של הערך ואת שייכותו התרבותית העקרונית למערכת התרבות החיצונית כולה, ומתוך כך להתמודד מולו באופן נכון. לעיתים, אף ערך שנתפס בשטחיות כערך יהודי, נובע באמת משורש אחר, משורש שלילי, ועל כך ניתן לעמוד אך ורק מתוך ההתבוננות והניתוח של בסיס הערכים והרעיונות. עלינו אם כן להעמיד מערכה מול מערכה, את תפיסת העולם היהודית התורנית, מול - להבדיל - תפיסת העולם של התרבות המערבית, ועל פי זה לבחון את כל גילוייה הרעיוניים של התרבות המערבית, לאורה של התפיסה התורנית הפנימית.

ההשקפה הרלוונטית בזמננו

מושג זה שאנו מכנים אותו כאן "תפיסת עולם", הוא למעשה המושג המכונה 'השקפה' במקורו הראשוני. מאז חדרו לתוככי היהדות השפעות זרות מבחוץ, נוצר הצורך ב'מלחמת דעות' באמצעות הסברת השקפה, כלומר, להעמיד ולברר את תפיסת העולם ואת נקודת המבט של היהדות החרדית, ביחס לכל נושא שהעולם הרחב מעלה מולנו. שכן כאשר לא מבררים את ההשקפה על פי תורה, עלולים להגיע למצב בו מקיימים בפועל את דיני השו"ע, אך הגישה העקרונית לחיים מנוגדת כליל לרוח התורה, למהותה ולנשמתה. בדורות הקודמים עסקו בכך, בתחילה בתקופת ההשכלה, ולאחר מכן בתקופת הציונות עמד על מדוכה זו סופר היהדות הנאמנה רבי משה שינפלד.

במשך השנים אבד הכלח על תנועת ההשכלה, כמו גם על תנועת הציונות, שכיום אף החילונים המתקדמים אינם מאמינים בה. שכן ככל שהחילוני הינו מרוחק ומנותק יותר, כך באותה מידה הוא גם מתנגד לעניין הציונות. ככל שהוא קרוב יותר לכפירה ולאתאיזם, כך הוא קרוב יותר לדגל בזכותם של הערבים במדינה ובחוסר הבחנה מוחלט בין יהודים לערבים, מה שמבטל כמובן את מושג הציונות מעיקרו [וכפי הנראה זהו הגורם ההיסטורי לכך שמושג ה'השקפה' - שעסק בעבר בהתמודדות מול תנועות אלו - הפך גם הוא לבלתי רלוונטי ויצא מהקשרו כשהוא משמש לרוב ככלי ניגוח פוליטי בלבד].

כאמור, ההשקפה הנדרשת כיום הינה בירור וליבון תפיסת העולם - לא מול ערכי הלאומיות והציונות - אלא מול הערכים הרלוונטיים כיום, היינו ערכי הליברליות, החופש, התרבותיות, השוויון, הסובלנות וכו'. זוהי מלחמתנו - מלחמת הרוח.

מי הוא האויב?

מתוך השיח הרווח בנושא, ניתן להבין ולהשתכנע כי בעיית הציבור החרדי הינה התנכלות השלטונות, ואילו אך היו השלטונות מניחים אותנו לנפשנו, או אז היה

הציבור החרדי חף מכל פגע ומכל השפעה זרה, - בעוד שהאמת הברורה היא, שאף לו היו השלטונות מבקשים ומתחננים אלינו שנשמור על היהדות החרדית מכל משמר ללא כל שינוי, עדיין היו קיימים בקרבנו כל הסיכונים הנובעים מההיסחפות הפנימית אחרי השפעתה של רוח התרבות

האמת הברורה היא, שאף לו היו השלטונות מבקשים ומתחננים אלינו שנשמור על היהדות החרדית מכל משמר ללא כל שינוי, עדיין היו קיימים בקרבנו כל הסיכונים הנובעים מההיסחפות הפנימית אחרי השפעתה של רוח התרבות החילונית.

החילונית. [כזו היא המציאות ביהדות אמריקה שאיננה נתונה לסכנה כלשהיא מצד השלטונות, ועם זאת מושפעת עמוקות לרעה מרוח התרבות החיצונית].

כאשר מחמיצים את הנקודה המרכזית, עלולים להגיע למצב שמרגישים שכביכול 'נלחמים', בה בעת שנשק האויב חודר מתחת לאפנו בהחדרת עולם שלם של מושגים ערכים וסגנון חיים, המגיע היישר מהעולם החיצוני המערבי, ונטמע בתוכנו בקצב מסחרר. כל בעל נפש יוכל להבחין בכך אם יתבונן סביבו, הן בסגנון הדיבור והלבוש, הן בשאיפות, והן בערכי החיים הבסיסיים. זה חודר לכל מקום ולכל סוג של חברה בציבור שלנו. הסלנג והנהגות, תפיסת החיים הקלילה בקרב הנוער הצעיר, והציניות והניכור כלפי דברים שבקדושה האוכלים בכל פה את נשמת החינוך התורני הטהור. הבעיה כמובן אינה נעוצה במשרד זה או אחר הרוצה לשנות את החינוך אצלנו, כי גם ובעיקר בתוככי הישיבות הקדושות אשר בהן אין לאף אחד דריסת רגל. גם שם ישנה חשיפה מרובה והשפעות מרובות של הרוח החיצונית. המלחמה שלנו היא אפוא מלחמת הרוח, מול הרוח מול התרבות ומול העקרונות הערכיים המהותיים. עלינו למקד את מבטנו אל נכון.

וכך הדריך רבנו הגראי"ל שטיינמן בכנס חינוך:

"לדאבוננו בזמן האחרון יש פרצה שרוצים לומר דעות לחינוך שלנו.. בוודאי אין מה לדבר שאנחנו צריכים ללחום על זה בכל הכוחות, אבל רצינו לדבר מה שנוגע אלינו.. שאנחנו צריכים לדעת את הנוגע לנו" - וכאן בהמשך הדברים הרחיב בכל הנוגע לרוח החינוך עצמו, שזהו נושא הנוגע לכל מחנך ולכל מחונך: "לא יתכן שהוא יחנך והוא בעצמו לא יהיה במדרגה.. שאין יחנך אם הוא אינו מלא, אלא הוא צריך להיות קצת

מורם, וכפי כמה שיותר יתרומם הוא יוכל יותר להשפיע וכו'.. אם אדם מלא ביראת ה' ובדברים טובים ביכולתו להשפיע על אחרים.. הרי היום כל אחד יודע, הרגש של הרחוב, המילים, הניגונים, זה נורא ואיום, ולא בקלות ניצלים מזה" (ימלא פי תהילתך. משנת תשס"ד)

- התמודדותנו הינה אם כן מול הרוח החיצונית עצמה, זו הבאה לידי ביטוי בכל התחומים: בהרגשות, במילים, בניגונים, ובסגנון החיים. במישור זה עלינו להתרומם ולהתמלא.

דרכי המלחמה

כאשר עוסקים בהתגוננות פנימית מול השפעה תרבותית חיצונית, ישנם הסבורים כי הדרך היא להתמקד באובייקט מסוים שנתפס כמשפיע ומקלקל, וכגון עורך שבועון פלוני או שדרן ברדיו אלמוני, ולירות לעברו את כל החיצים. דרך זו אכן מועילה לתת לאדם את התחושה הרגשית שהוא מנהל מלחמה [כיון שהוא מתכתש עם אובייקט מוחשי], אך בפועל היא מחטיאה את המטרה. שכן אין המדובר כאן בגורם נקודתי זה או אחר, אלא בתופעה שורשית רחבה וכוללת, המופיעה בלבושים שונים ומתחלפים מזמן לזמן. ההשפעה מגיעה מכל הכיוונים ומכל העברים בצינורות רבים ושונים, וההתמקדות באחד מן הגורמים איננה מתמודדת באמת עם הבעיה, אלא לכל היותר גורמת לה להופיע מצינורות אחרים. התמקדות זו לא רק שאיננה מועילה, אלא אף גורמת נזק בכך שהיא מסיטה את המבט מההתמודדות האמתית שאיננה מול גורם זה או אחר, אלא מול רוח התרבות עצמה המאיימת עלינו מכל כיוון.

מצד אחר, ישנה לפעמים מגמה להתמודד עם הבעיה בדרך 'קלה ומהירה', של הצמדת סטיגמה לקבוצת אנשים מסוימת הנתפסת כמושפעת. על פי דרך זו, מתמקדים בקריטריון או סממן חיצוני מסוים, 'תופרים' סטיגמה בהתאם, וממילא אין צורך כלל להתמודד עם הבעיה. בעיית ההשפעה איננה קיימת "אצלנו" כלל, שהרי "אנחנו" חרדים כאלו, ויש "חרדים אחרים"..

בנוגע לכך, הדריך הגראי"ל שטיינמן כי "צריך להילחם בשיטה ולא באנשים" (בהדרכה למערכת יתד נאמן תשרי תשע"ג) - כאשר ממקדים את המלחמה באנשים, מחטיאים את העיקר. בדרך זו מתמקדים בהכרח בסממן החיצוני שעל פיו נקבעת הסטיגמה ולא ברוח ובתוכן עצמם, וכך עלולים להגיע למצב שהלוחם עצמו - בפנימיותו ובתוכו - חדור ברוח החיצונית והזרה באותה המידה שחדור בה אותו אדם שהוא נלחם בו, ואין בין זה לזה אלא אותה סטיגמה שרירותית. הרוח עצמה הינה מהותית-פנימית, ואיננה ניתנת להגדרה ולכימות במונחי קבוצות וסטיגמות, וכפי שהוזכר, מגמת ההשפעה קיימת במעגלים רחבים ולעיתים אף בתוככי בית המדרש ברמה כזו או אחרת, כך שהתחושה כביכול 'אצלנו' אין בעיה, הינה מוטעית ומסוכנת.

קיצורו של דבר: אל לנו להתמקד לא במשרדי השלטונות, לא במדיה מסוימת זו או אחרת, ולא בקבוצת אנשים מוגדרת ומסומנת - חובת השעה היא להתמקד במלחמת הרוח עצמה, לעמוד ולהתמודד מול רוח התרבות החיצונית - זו הרלוונטית בתקופתנו - להבין ולזהות את עיוותיה ושיבושיה ואת סכנותיה, וכנגדם לברר וללבן את השקפת העולם היהודית התורנית באותם תחומים. כך בסייעתא דשמיא יכול נוכל לה. ורק כך. תפקידנו למול הדרדור הפנימי איננו לזעוק ולהרעיש, אלא להתמקד בעיקר: בחינוך הפנימי והעמוק כנגד הרוח הזרה.

נקודה חשובה נוספת: כאשר אנו מדברים על 'מלחמת הרוח', חשוב להדגיש כי מהלך ההתרחקות וההתבדלות מסגנון החיים המקובל כיום בחברה החילונית איננו אמצעי, אלא מטרה ומהות. כלפי מה הדברים אמורים? ישנם אנשים הסבורים, כי התבדלותנו מסגנון החיים החיצוני מהווה אמצעי על מנת שלא להידמות לחברה שאינה שומרת מצוות. איננו נוהגים כמותם, כדי שלא נתקרב אליהם, וכך לא נושפע מהם לרעה באי קיום המצוות. לפי גישה זו, אילו היינו חיים על אי בודד, לא הייתה מניעה מצדנו לנהוג בסגנון חיים זהה כגון תחרויות ספורט, צפייה במרקע וכדו' (כמובן בגדרי ההלכה). אולם כרגע, היות שאנו חיים לצד החילונים, אנו עוסקים בהתבדלות והתרחקות מהם. זוהי טעות חמורה כמובן. הבעיה בסגנון החיים איננה בעיה מקרית של התדמיות למגזר החילוני והיכי תמצוי לקלקול, אלא בעיה מהותית עצמית של תוכן החיים. בנקודה הזו פעורה התהום בין התרבות החיצונית, לבין הווי החיים התורני האמיתי. הנושא שלפנינו איננו נושא מגזרי גרידא, ואין אנו עוסקים בגדרי הרחקה שרירותיים. הנושא הוא תוכן פנימי של הבדלה בין קודש לחול, בין רוח של ריקנות, גסות, שפלות וסיאוב, לבין רוח של עדינות זך וקדושה ואמת פנימית - זוהי מלחמת הרוח שבה אנו עוסקים, ולאורה אנו מתבוננים במתרחש סביבנו.

זירות המלחמה בזמננו

מלחמתנו מול הסכנה החיצונית פנים רבות לה, והיא מתפרסת על פני כמה וכמה מישורים.

במישור המעשי: בתחום זה ההתמודדות היא ע"י פתרונות מעשיים העשויים למנוע את ההיחשפות המסוכנת לתרבות החיצונית, וכגון דרך אמצעים טכנולוגיים וכיו"ב - בשנים האחרונות ישנה תנופת פעילות רבה להתמודדות מושכלת ככל האפשר מול איום קיומי זה.

בפן הנפשי-חינוכי: בתחום זה ההתמודדות הינה בחיזוק הרוח של הדור הצעיר, בעמידה בפני פיתויים ומול קשיים שונים במסגרת הלימודית וכדו'. הנושא החינוכי הוא השורש לכל התופעות של יציאה מהמסגרת התורנית למחוזות אחרים, כאשר גם בתחום זה מתרחבת הפעילות משנה לשנה ע"י ארגוני החינוך הרבים העוסקים עם

הנוער, וע"י הכוונה חינוכית נרחבת להורים, רמ"ם, ומלמדים, כיצד לסייע למתחנכים להתמודד עם הקשיים הרלוונטיים לתקופתנו.

בתחום הדעות והערכים: כפי שהוזכר, ההתמודדות עם ההשפעה בתחום זה הינה ע"י מודעות והתבוננות, זיהוי נכון של הדעות ושל שורשיהן, והעמדת השקפת העולם התורנית כנגדן.

כאשר אנו מדברים על 'דעות' אין הכוונה לעקרונות פילוסופיים מופשטים וכדו', אלא לתפיסת חיים הנוגעת הן לסגנון החיים, והן להבעת עמדה ודעה בנושאים האקטואליים שאנו נפגשים בהם באופן יומיומי, וכפי שניתן יהיה להיווכח בהרחבה בגוף החוברת.

במישור הרעיוני, ישנו מקום לשדה פעולה נרחב אף בחלק של 'עשה טוב'. היינו, הנחלת יסודות היהדות והתפיסה התורנית בדרך ההולכת אף לפי רוחו של הדור הצעיר בתקופתנו, באופן שייצור הזדהות נפשית וחיבור פנימי. שכן מלבד חשיבותו של הנושא מצד עצמו, יש בו כדי להוות תשובה אמיתית כנגד הסחף של ההשפעות הזרות, שהרי כאשר הבור ריק ואין בו מים, נחשים ועקרבים יש בו - אולם בחוברת זו לא נתמקד בחלק של ה'עשה טוב', אלא בחלק של 'סור מרע' בלבד, במלחמת הרוח מול הדעות והערכים השליליים. זאת ועוד, אף התחום של 'סור מרע' עצמו, הינו תחום רחב ועמוק החובק נושאים רבים ושונים, אשר חוברת מצומצמת זו איננה מתיימרת להקיפם במלואם, אלא לתרום את תרומתה הצנועה בנקודת מבט מסוימת על הנושא.

כפי שהוסבר, דרך ההתמודדות הנכונה בתחום זה היא החינוך הפנימי, וחוברת זו תוכל לשמש כעין 'מראה מקום' וראשי פרקים לסוגיה חינוכית זו.

בתפילה שיהא הדבר לתועלת ותרבה הדעת, ומלאה הארץ דעה את ה'.

פרק א

פתיחה: מערכת הדעות

מערכת הדעות החיצונית החילונית שאנו מתמודדים עמה כיום, היא בעצם מערכת הדעות של מה שמכונה "התרבות המערבית", שהיא התרבות השלטת במדינות המתפתחות כיום. הדעות המושמעות ברחוב הכללי בא"י, יונקות באופן ישיר מההווי התרבותי של אמריקה ואירופה. באותה מידה שיש ימין ושמאל כאן בארץ, כך גם באמריקה ובאירופה, ועוד מקבילות רבות. בכוונתנו אם כן להתבונן במערכת הדעות המערבית ולהבין את שורשיה ועיוותיה, וזאת על מנת לזהות ולמפות את דרכי השפעתה במטרה להתמודד עמן באופן הנכון.

בשלב הראשון חשוב שנכיר את המושג 'קורלציות חברתיות' ('קורלציה' פירושה: הקשר).

בכל חברה קיימים רעיונות ודעות בתחומים רבים ושונים. אם אנו מבחינים כי ישנו הקשר מעשי בין הרעיונות השונים - כלומר אנו מבחינים כי אותם הרעיונות והדעות נוטים תמיד להופיע ביחד אצל אותם אנשים - במקרה כזה עלינו להבין כי ישנו הקשר רעיוני שורשי ביניהם, ועלינו להתחקות ולחקור אחריו.

דוגמא ידועה: בימין ובשמאל בחברה הישראלית מופיעים שני מאפיינים: א. יחס להחזרת שטחים. ב. יחס ליהדות. - לכאורה, אין כל קשר ביניהם. יתכן בהחלט אדם אוהד דת התומך בהחזרת שטחים, כמו גם אדם אנטי דתי המתנגד להחזרת שטחים. אולם כאשר אנו מבחינים כי כמעט תמיד מופיעים שני הנושאים בהתאמה במחנה השמאל, כלומר, בד"כ אלו המזדהים עם "מחנה השלום" מזדהים גם עם דעות אנטי דתיות, במצב כזה אנו מגדירים את סך הדעות בשני הנושאים יחד, כתפיסה "שמאלנית". ההקשר המעשי מביא אותנו למסקנה כי קיים הקשר רעיוני ובסיס מחשבתי משותף המקשר בין שני התחומים, וכעת יש צורך לחקור מהו אותו בסיס.

באותה מידה, בכל חברה, קבוצה, או תרבות, בהם דוגלים ברשימה של רעיונות וערכים מסוימים, הקשר בין הערכים איננו מקרי. ניתוח מעמיק יכול לגלות בכל תרבות את קו החשיבה היסודי או את קו האופי היסודי, שממנו נובעים כל הערכים וההדגשים הספציפיים לתרבות זו.

נפתח תחילה בתוצאות והשפעות התרבות המערבית הניכרות בקרב אנשים מתוכנו הנחשפים יותר ויותר לציבור החילוני, אם על ידי יציאה לאקדמיה, אם בחשיפה למדיה התקשורתית, ואם בדרכי חשיפה אחרות. בפתיחת הדיון ננסה להרכיב את פרופיל הערכים של החרדי המושפע שנכנה אותו כאן לצורך העניין "החרדי הנאור", ומתוך כך נבוא להתבונן ולהיווכח בהקשר הרעיוני הקיים בשורש הדברים.

ישנם לב, כי איננו מדברים רק על ערכים, אלא גם ובעיקר על "סולם הערכים". כלומר, אופן הדירוג של רשימת הערכים בתוך הסולם האישי של האדם. ישנה משמעות רבה לפרופורציה שבין הערכים; איזה ערך נחשב בתפיסה זו לקריטי, ואיזה ערך ל'הידור' בלבד. איזה ערך נתפס כאבסולוטי, ואיזה נתפס כסובייקטיבי. איזו התנהגות תחשב למכוערת ופסולה, ואיזו התנהגות ל'בלתי ראויה' בלבד, וכו'.

בראש סולם הערכים של החרדי הנאור, ניצב לו ערך ה"תרבות": דרישה בלתי מתפשרת להתנהגות תרבותית, נימוסים נאותים ודרך ארץ. הוא מזדהה מאד עם ערך הניקיון וההיגיינה, ומרבה להטיף לכך בקרב החרדים. כמו כן הוא דוגל בהתלהבות בשקיפות והתנהלות תקינה, והוא תמיד בעד ביקורת עצמית ציבורית, ללא כחל ושרק. הוא תומך בערך הסובלנות ו"קבלת השונה" באשר הוא, בעד רגישות והומאניות, ומתקומם על כל מה שנתפס בעיניו כסותר לערכים אלו. במקרים רבים הוא בעד ערך של יצרנות כלכלית ותרומה לחברה. במקביל, הוא מתעב את האדיקות הדתית היתירה ואת כל מה שנתפס כארכאי ומיושן.

כמובן, שבהיותו שומר תורה ומצוות, הוא דוגל בכל תרי"ג מצוות ובכל ערכי היהדות, אולם - בניגוד לכל הערכים הנ"ל - בכל הנוגע לערכי הקדושה ועדינות הנפש, הוא איננו נוטה להתרגש. המבחן האמין ביותר לקביעת סולם הערכים של האדם, הוא סולם התגובות. כאשר אדם נפגש במעשה הנוגד את הערכים החשובים בעיניו, הוא בד"כ נוטה להגיב על כך ולציין כי המעשה פסול בעיניו. אופי התגובה נגזר מהאופן שבו המגיב תופס את הערך, ומעוצמת חשיבותו של אותו ערך בעיניו; ישנם מעשים שהוא יגיב עליהם בהתקוממות, בזעזוע, בסלידה או בבוז, ולחילופין, ישנם מעשים שיזכו להסתייגות מתונה, או לאי הבעת עמדה. הכול בהתאם לסולם האישי.

לאור זאת, אם נבחן כיצד הוא מגיב מול פגיעה בערכים השונים, ניווכח, כי בנוגע לפגיעה בערכי הקדושה הוא מביע בד"כ הסתייגות מתונה. באופן אישי וסובייקטיבי הוא בוחר כמובן בדרך היהדות, אולם הוא איננו מתקומם ומזדעזע מול גילויי תועבה גסות ופריצות הרווחות אצל אחרים, ואולי אף מעניק להם לגיטימיות - לשיטתם. עכ"פ, התנגדותו בוודאי איננה באותה העוצמה כמו לגבי הנושאים המנויים בסולם ה'תרבות' דלעיל. [האמור הוא לא רק לגבי תועבה ממש המצויה בציבור הכללי, אלא אף ביחסו לכל הבוהמה החרדית וכל תופעת הבידור והבילוי הזול והריק]. ומזווית נוספת: הוא יעדיף לשהות בקרב אנשים אשר מצוי ביניהם מתירנות או נהנתנות, מאשר בקרב אנשים שביטויים בלתי הומאניים-תרבותיים מופיעים אצלם. ישנם אנשים שאמנם לא

יעדיפו לשהות בפועל בחברה זרה מסיבות מגזריות, אולם בוודאי יעדיפו לקרוא מאמר של אדם תרבותי כללי, ממאמר אחר שמשקף רוח יהודית אותנטית.

לא מדובר כאן על סלקציה בין "בין אדם לחברו" לבין "בין אדם למקום", שכן יחס סובלני מופיע גם לגבי תחומים השייכים באופן מובהק לנושא של פגיעה בזולת אם רק יעמדו בקריטריון ה"תרבות"

יש להדגיש, כי בהחלט לא מדובר כאן על סלקציה בין "בין אדם לחברו" לבין "בין אדם למקום", שכן יחס סובלני מופיע גם לגבי תחומים השייכים באופן מובהק לנושא של פגיעה בזולת אם רק יעמדו בקריטריון ה"תרבות", וכפי שיודגם בהמשך. המדובר הוא על סלקציה מסוג שונה, כפי שיוסבר להלן.

ושוב: כפי שהודגש במבוא, אין המדובר במגזר מסוים העונה לסטיגמה של 'החרדי הנאור' ודוגל בערכים אלו. מדובר בחדירה רחבה של רוח זו במעגל רחב מאד המושפע במידה כזו או אחרת, ועם רוח זו עלינו להתמודד. לצורך הבנת הסוגיה, המחשנו זאת בהקצנה בדמותו של החרדי הנאור, וכפי שצוין לעיל, אצל רוב האנשים המושפעים, התהליך של חדירת הערכים הינו בלתי מודע.

ברצוננו להתחקות אפוא אחר השורש של סולם הערכים של "החרדי הנאור", ולהבין מהי הזיקה שבין התחומים. מדוע מופיעים דווקא ערכי ההומאניות וקבלת השונה, יחד עם מתינות כלפי בידור זול וכדו', ויחד עם תרבות וכו'.

המקור - ערכי השמאל

בנקל ניתן להבחין, כי מקורו של סולם הערכים הזה הוא בשמאל הישראלי [הציבור הנאור], שם הוא מופיע בקיצוניות. ערכי 'החרדי הנאור' הינם אותה המגמה במינוח נמוך יותר. אנשי השמאל הנאורים המלומדים, הם אנשי הקדמה והתרבות המערבית המתפתחת, הם ראש החץ בנושא תרבות ונימוס - הרגישות ההומאנית בולטת אצלם באופן קיצוני [גם כלפי המחבלים] - הערך הקדוש בעיניהם הוא הסובלנות וקבלת כל דעה וכל גישה וכל הנהגה כלגיטימית - הם דוגלים בביקורת ציבורית עצמית ללא כחל ושרק, גם במאמרים בעיתונים בחו"ל כנגד המדיניות הממשלתית, בניגוד לגבולות הממסדיים המקובלים - השקיפות וההתנהלות הדמוקרטית התקינה הם מיסודי היסודות אצלם.

ובמקביל - בכל הנוגע לגבולות הקדושה בתחום הבידור ובכלל, תומך השמאל בהפקרות מוחלטת. ה'ערך' המרכזי הוא 'ערך החופש' המוחלט בתחום המוסרי שבין אדם

לעצמו, עד להתמוטטות כל מסגרת, וניפוץ כל ערך קדוש (החופש הוא הערך – חופש האמנות, חופש העיתונות, חופש הפרט).

ככל שהשמאל קיצוני יותר, כך מתחדדים כל הערכים במקביל. קיצוניות בנטייה לחופש ולתמיכה בפריצת כל גדר בתחום המוסרי האישי, ובמקביל קיצוניות בהומאניות: זעזוע מכל כריתת עץ פלשתיני. כך גם ההטפה לקבלת השונה ולגיטימיות לכל דעה כולל של האויבים, במקביל לקיצוניות בדרישה לדמוקרטיה ולהגיונות שלטונית.

במודל של החרדי הנאור, כמובן לא מדובר על הפקרות בתחומי הקדושה. רחוק מכך! אולם בכל אופן ישנו יחס מקביל של החמרה בתחומי ההומאניות והתרבות, לעומת הקלה בערכי הקדושה, וכפי שהוסבר לעיל בסולם התגובות. כמו כן מופיעה במקביל כל הרשימה של ערכי הסובלנות השקיפות וכו', אם כי כמובן במינון נמוך יותר.

א"כ השאלה המתבקשת הינה על המקור עצמו – על מערכת הדעות של התרבות המערבית המיוצגת באופן מובהק בשמאל – מהו ההקשר? מהי הזיקה בין התחומים? מדוע בד"כ עוצמת ההומאניות והסובלנות, גבוהה כעוצמת התמיכה במתירנות והפקרות? ומהו ההקשר לשאר הערכים?

בשאלת ההקשר נעסוק בהרחבה בפרקים שלפנינו. קודם לכן עלינו להקדים הקדמה קטנה בנושא ההומאניות והתרבות, על מנת לשלול את התפיסה השטחית של ערכים אלו.

היכרות עם ערכי ההומאניות והתרבות

באופן שטחי ניתן לחשוב, כי ההומאניות נובעת ממחויבות לערך של ההטבה לזולת, והזהירות מפגיעה בו. אולם סקירה רחבה יותר, מראה בבירור כי הכיוון הוא אחר. הנה ישנן דוגמאות רבות לפעולות של פגיעה בזולת, שמותרות באופן רשמי [ואף זוכות להערכה!] בתרבות המערבית.

נציין שתיים מתוך שלל הדוגמאות:

א. כיום אין חולק על העובדה שצפייה בסרטי אלימות מביאה במישרין לעלייה סטטיסטית מובהקת של מקרי האלימות בציבור. מדוע א"כ אין פוצה פה ומצפצף על העלייה בייצור והפצת סרטים אלו? מדוע העלאת סף האלימות במישרין וביודעין למען בצע כסף איננה נחשבת לפשע הומאני ולפגיעה בזולת? גם אם נתעלם מאחריות המדיה להפיכת הצופה לאלים, ונתלה את האשמה בבחירתו האישית לצפות, במה אשם הנפגע הפוטנציאלי קרבן האלימות? מדוע אין החברה הנאורה מגינה עליו? – להיפך, תעשיית הסרטים היא חלק מ"תרבות הפנאי", ודווקא מי שימחה כנגד הפשע ההומאני הזה, הוא זה שייחשב כחשך ככופה וכבלתי סובלני. מדוע??

ב. התקשורת המערבית מתפרנסת באורח קבע מהשמצות ומחישוטים אכזריים בנושאים אישיים של אנשים שונים. ידועים מקרים לא מעטים של אנשים שהתאבדו בעקבות "תחקירים" כאלה ואחרים שפורסמו עליהם בתקשורת, מתוך הפקרות חסרת גבולות, ללא כל חקירה ובדיקה או אמת מידה כל שהיא של תועלת מוסרית בפרסום, אלא אך ורק על פי נטיית ליבו של הצלם שוחר הסקופים. ספק אם במקרה כזה קרוביו של המת מתנחמים בכך שבהתאם לחוק צוין בתחקיר "החשוד לכאורה".

כהתנהלות קבועה, ערפדי התקשורת עטים על כל אדם שנחשד במעשה כל שהוא ומתחילים למצוץ את דמו מיד בתחילת החקירה, מחשש שמא לבסוף הוא יצא זכאי ואזי יתפוגג הסקופ. מראיינים אותו ומנסים להביך אותו ככל שניתן (כאשר בעל כורחו הוא מוכרח להתראיין על מנת לנסות להצדיק את עצמו), כל זאת על מנת להעלות את הרייטינג, כאשר ברגע השיא של ההתעללות יעצור השדרן המעונב את המחזה ועל המסך תופיע פרסומת של חברה כלשהיא - החברה תהיה מרוצה מהרייטינג הגבוה, וחבר השדרנים משלשלים לכיסיהם את השטרות נוטפי הדם.

תופעות אלו, שתיים מתוך רבות, הינן חלק ממדיניות רשמית וקבועה, ואין פוצה פה ומצפצף על כך, גם מבין אבירי ההומאניות והתרבות הגדולים ביותר. רצוננו אפוא להבין, מדוע פשעים אלו אינם סותרים את הערכים שאמורים לכאורה לשלול פגיעה בזולת?

כמו כן עלינו לשאול, האם הסרת מחסום לפלשתינאים לצורך רווחה כלכלית של אנשים מסוימים, כאשר בכך מסכנים ביודעין חיים של אנשים אחרים, נחשבת למעשה הומאני ומוסרי? האם רגישות לכלכלה של הזולת, עדיפה על רגישות לחיים של הזולת? מהיכן נובעת התנהלות כזו?

לאור זאת, יש להתבונן היטב מהו א"כ הבסיס היסודי של ערכי ההומאניות והתרבות, ומהם התחומים שבהם חלים ערכים אלו.

לשם כך עלינו להבין ולנתח את מבנה התרבות המערבית באופן כללי:

פרק ב

יסודות המערכת המערבית

"היה אחד מן החסידים מצווה לתלמידיו: למדו הרע תחילה להיבדל ממנו ואח"כ למדו הטוב ועשוהו שנאמר נירו לכם ניר ואל תזרעו אל קוצים" (חובות הלבבות שער יחוד המעשה).

בפרק זה אין בכוונתנו לנתח את התרבות המערבית ביחס לשמירת חוקי התורה דווקא, אלא במאפיינים המיוחדים לה, אף ביחס לתרבויות אחרות. לדוגמא, פריצת הגדרות המוחלטת וההתערטלות המצויה כיום ברחובות העיר ובתקשורת, הינן נחלת התרבות המערבית בלבד, ובתקופה זו בלבד. תופעות אלו נחשבות היו מעולם לדבר שפל ופחות בעיני כל בן אנוש (למעט אצל עובדי האלילים בתקופות הפרימיטיביות הקדומות), מתוך תחושה בסיסית ופשוטה ללא כל קשר לציוויים כל שהם. כשם שהכול מסכימים למושג "קדושת חיי אדם" ולא במשמעות של הגנה על החברה או לצורך הגנה עצמית, אלא גם לגבי נכים, או אנשים המעוניינים להתאבד, וכדומה, כלומר במשמעות של דבר נשגב שלא תיגע בו יד¹, כך הכול מסכימים שמעמדו של האדם מחייב אותו ברמה מסוימת, וחייבות להיות לכך השלכות לגבי התייחסותו של האדם לעצמו בשונה מבעל חיים. גם כאשר הוא איננו פוגע באחר, לא יתכן שהוא יתנהג בבהמיות מוחלטת כבעל חיים.

1. כמובן שהסיבה שתובעים מכל נאצי לא לציית להיטלר אינה מכוח "רגש" של רתיעה מרצח, כי אם כך הוא יכול לטעון שהרגש הזה אינו מקנן בו, ועל טעם ועל ריח אין להתווכח. – כמו"כ הטענה היא לא על נזק חברתי שייווצר אם כולם ירצחו, כי אם כך גם הטוען מסכים להיטלר בעיקרון שזה לא רע בעצם, אלא שהוא סובר שיש בכך נזק לעולם, וא"כ אי"ז אלא ויכוח "אקדמי", כי היטלר סבר שהנזק רב יותר במקרה שהיהודים יחיו, ויש באמתחתו שיטות למנוע רציחות אחרות. (ולמעשה זה כמו אדם שמסכים בעיקרון לרצוח עם, אלא שטוען שיהיה נזק חברתי בגלל הידלדלות משאבי הגזים והנשק) – הסיבה היא שתובעים ממנו להכיר באמת הבסיסית והמוחלטת והמחייבת, שהאדם הוא צלם אלוקים, וב"קדושת חיי אדם", כלומר חיי אדם קדושים ואינם נתונים בידי אדם לשיקולים אנושיים חברתיים כאלה ואחרים. ומי שלא מכיר בכך הוא רע מוחלט ושפל שאין כמוהו. ההכרה האוניברסאלית היא שרצח הוא רע בעצם.

- כשם שמבינים באופן בסיסי, שישנו הבדל בין לרצוח אדם לבין להרוג בהמה, כך מוכרח שיהיה הבדל כל שהוא ביניהם, אף ביחס להתנהגותם כלפי עצמם. לא הרי האדם כהרי הפרה או הפיל. גם כיום, ישנן גדרות אנושיים שעדיין לא נפרצו, וישנה רמה קיצונית של בין אדם לעצמו, שגם מערביים חשים שהיא מבטאת שפלות (נזכיר רק את תגובת הנאורים שהודעקו כנגד ח"כ חרדי שהשווה פעם פריצת גדר שקיימת כבר, לפריצת גדר שעדיין לא קיימת - ותתקיים כנראה בעתיד הלא רחוק...). גם אותן תופעות שנחשבות כיום לנורמה, נחשבו הרי כשפלות לפני שנים גם ע"י אנשים מערביים ונאורים, אלא שסרגל הנורמה מוסט לפי ההרגל, ומה שנחשב כיום לשפלות קיצונית, ייחשב כנורמה בהמשך².

תופעות כגון אלו אינן נובעות א"כ רק מהעדר דת או כיו"ב, אלא מעיוות תרבותי מסוים האופייני דווקא לתרבות זו, ויש לעמוד על משמעותו בהקשר לשאר הערכים. כמו"כ הדגשים של ערכים מסוימים כמו סובלנות וכדו' קיימים דווקא בתרבות זו, ויש לעמוד א"כ על הבסיס של כל המערכת.

מערכת הערכים המערבית

ההכרה הטבעית הבסיסית של האדם היא שישנם בעולם ערכים אמיתיים חשובים ומשמעותיים, שלמענם כדאי להקריב ואף לסבול קושי. אלו נקראים "אידיאלים" או "אידיאולוגיות". הבסיס הוא הנכונות להקרבה למען אמת וקדושה. היסוד לכך הוא ההכרה בהבדל המהותי בין האדם לבהמה בהיות האדם צלם אלוקים, ובאמתותם וקדושתם של מושגים נעלים. [הכרה זו קיימת בטבע ההכרה האנושית³].

הבסיס של המערב הוא מה שמכונה "עידן מות האידיאולוגיות". מעבר מהמרכזיות של המחויבות לאידיאולוגיות והאמיתות החשובות, לעבר מרכזיות הפרט ושיפור

2. תופעות שמגובות היום, היו כרוכות לפני כ-40 שנה בעונש מאסר גם במדינת ישראל החופשית והנאורה, מתוך הכרה בסיסית בצלם אלוקים ובגבולות מסוימים. מי ש"מזיז" את הנורמה, הם אותם אנשים משולי החברה הפורצים את הגדרות גם בשעה שעדיין הם נחשבים ומוסכמים למעשה שפל, כאשר בעקבותיהם ולאחר שהם מתרבים, מוזזת הנורמה גם למרכז החברה. מבחינה זו, ניתן לומר שסמל הקדמה הם שוכני הג'ונגלים באפריקה, שכן הם משיגים כבר היום את סגנון הלבוש שהתרבות של זמננו תשיג רק בעוד שנים רבות...

3. הלא הבסיס לכל המושג של מוסר מחייב, הוא ההכרה במושגים של אמת ושקר "נכון" ו"לא נכון" מחוץ למישור הפיזי. האמת של המוסר והצדק איננה מולקולה הקיימת בתוך האדם, לא נולדה עם האדם ולא תמות עמו. הוא תופס אותה כקיימת מחוץ לו, כעליונה לו, כערך שאסור לחללו, וכמחייבת אותו. זהו הבסיס הטבעי השכלי לחיוב של בני נח [בספר בראשית איסור שפיכת דם לבני נח מוטעם בגלל שהאדם צלם אלוקים, ולא בגלל שה' הוציא את ישראל ממצרים, או בגלל גזירת הכתוב]. כמו"כ תועבות הכנענים הנזכרות בויקרא, שעליהם נענשו ("כאשר קאה את הגוי אשר לפניכם"), נשללות מכוח ההכרה בצלם אלוקים שהם מחויבים בה, ולצלם אלוקים ישנם גבולות שהעובר עליהם מחלל את ערכו ומשמעותו ומבטל את ההבדל בין אדם לבהמה.

חיינו הנעימים באמצעות הטכנולוגיה והתפתחות הכלכלה. השאיפה היא לצמצם את ההקרבה והקושי והמחויבות ככל שניתן. הגישה היא כי אין כל אמת ששווה להקריב למענה. האידיאל הוא העלאת רמת החיים, כאשר התפיסה החדשה גורסת שהאדם איננו צלם אלוקים נשגב המכיל ממדים של עדינות ושל קדושה, אלא גורילה משוכללת או רובוט טכני מפותח, ובהתאם לכך אין כל בסיס אמתי למחויבות ולאמת כל שהיא.⁴

דוגמאות אופייניות:

- מחנה השלום. הנכונות להקרבה למען האידיאולוגיה של העם והארץ, מבוססת גם היא על הכרה בחשיבות של אמת אידיאולוגית - ערכית מסוימת, כאשר במשך הזמן התפוררה גם ההכרה הבסיסית הזו והנכונות להקריב למענה. השאיפה היא לצמצם למינימום את ההקרבה הקושי והסבל של הנלחמים, אע"פ שמסתכנים לטווח ארוך. זה לא רק בנושא כיבוש של עם אחר, אלא גם בנושאים כמו הנסיגה מלבנון [בשנת תש"ס] כדי לוותר על הקרבת החיילים, למרות שידוע שכיוון שכזה מביא בסופו של דבר לסכנה לטווח ארוך, וכך גם בהתנתקות מעזה [נוח יותר לשגות במחשבה ש"על טיל אחד נשבור להם את העצמות", למרות שידועים שזה איננו כך] - התפרסם בזמנו נאום מר א. אולמרט בעניין ההתנתקות⁵: "עייפנו מללחום, עייפנו מלהיות אמיצים, עייפנו מלנצח, עייפנו מלהביס את אויבנו" - גם בזמן מלחמת לבנון השנייה, שאף השמאל הקיצוני להפסיק המלחמה והסבל למרות שלטווח ארוך נותר איום קיומי, ואילו בימין שאפו להקריב ולהרחיב הטווח מתחילה, למרות שחלק גדול מהחיילים ההרוגים היה ממחנה. [על דרך זו: השמאל דגל בזמנו קבלת שילומים מגרמניה, והימין התנגד למען העיקרון האידיאולוגי של הצדק, "לא נשכח ולא נסלח" - כשהשמאל לא מונע מהומאניות לגבי הגרמנים וכיו"ב, אלא מטעמי כלכלה].

4. ההכרה הבסיסית של האדם במחויבות למושגים המוחלטים טוב ורע אמת ושקר - לפי האמונה המערבית היא בסך הכל הפרשה כימית של המוח השווה בערכה להפרשות אחרות של הגוף. כל תפיסת האמת והמוסר כמשהו מעל הפיזי איננה אלא אשליה ומשחק מילים וצואת המח גרידא.

5. פורסם בעיתונות בזמנו (2005). כמו"כ התפרסם בתקשורת החרדית ריאיון עם איש השמאל מר י. ביילין בו הצהיר במפורש כי אם לא יימצא הפתרון ויאלץ את ישראל להמשיך ולהילחם על קיומה הוא יכריז על פשיטת רגל ויעזוב בהקדם את הארץ ויסרב להקריב ולהילחם - האויב הערבי איננו חפץ בשלום ואיננו מפקד למות, ולפיכך אין ברירה אלא להילחם נגדו. אולם לציבור הישראלי המערבי קשה להשלים עם חיים של הקרבה, ולפיכך נסחפים בכל פעם למהלך אשלייתי שמבטיח לבטל את הצורך במלחמה, ובכל פעם לאחר שזה מתפוצץ בפנים מבינים שאין ברירה וחוזרים ימינה, ובתהליך קבוע לאחר זמן שוב שוכחים ונסחפים לאשליה נוספת. שמיר - רבין: הסכם אוסלו - לאחר שהתפוצץ: הבחירה בנתיניהו. - אהוד ברק וקמפ דייויד - לאחר האינתיפאדה: הבחירה בשרון כימני לוחם - ההתנתקות, ולאחר מלחמת לבנון השנייה הימין שוב עולה. בשלב זה ככל הנראה רוב הציבור כבר מנוסה מספיך ומבין כי מדובר באשליה בלבד ומשום כך השמאל אינו עולה, אולם השמאלנים המלומדים עצמם עדיין אינם מסוגלים לוותר על אשליית השלום ונאחזים בה בכל כוחם.

- עמדות שמאל בד"כ מופיעות אצל אנשים ברמה כלכלית גבוהה, המתענגים על משמני התרבות וסולדים מכל קושי וסבל. במקביל קיימת שנאה לדת⁶ הדוגלת באידיאולוגיה, וממילא מתכחשת לכל מערכת הערכים הנגזרת מ"מות האידיאולוגיות",

כפי שיוסבר להלן. - תופעה זו איננה במדינת ישראל דווקא, אלא אף באמריקה ואירופה. הימניים בנושאי ביטחון, הינם שמרנים יותר בנושאי דת [למשל הנשיא בוש שהיה לוחמני, היה גם שמרן יותר, ולכן היה שנוא על הממסד הליברלי באמריקה. ולעומתו הדמוקרטים הם שמאלנים, הן בעמדה המדינית והן בליברליות באופן כללי].

הבסיס של המערב הוא מה שמכונה "עידן מות האידיאולוגיות". השאיפה היא לצמצם את ההקרבה והקושי והמחויבות ככל שניתן. הגישה היא כי אין כל אמת ששווה להקריב למענה. התפיסה החדשה גורסת שהאדם איננו צלם אלוקים נשגב המכיל ממדים של עדינות ושל קדושה, אלא גורילה משוכללת או רובוט טכני מפותח

- בדור הראשון היו חילונים ימניים, אולם הזן הזה הולך

ופוחת, והימין נשאר נחלת המסורתיים בלבד. ההסבר לתהליך ראה בהערה⁷. - החרדים אינם נכונים להקריב למען אחיזה בשטחים שאינה נחשבת כלל כערך בעיניהם במצב הנוכחי (אם מצד אופי המדינה אם מצד גזירת הגלות), אבל למען המהות הפנימית של העם היהודי - התורה, הם מתו בעבר ונכונים למות בעתיד, ומקדישים לה את חייהם במחיר כל קושי.

- חופש מוסרי ובדור. עיקרון החופש המוסרי במערב הוא השתקפות של מות האידיאולוגיות הטוטאלי. האדם שרואה עצמו כמכונה ביולוגית בלבד, הפושט מרצון את צלם האלוקים, ואת המחויבות האמיתית לקדושת חיי האדם - נעשה לפתע "חופשי" מכל מחויבות בסיסית, והוא יכול לנהוג אף בצורה הגסה והשפלה ביותר, להופיע בלבוש מינימאלי, "לבדר" את עצמו בכל האמצעים האפשריים ככל העולה על רוחו, וכו'. זהו תהליך המתפתח ללא הפסק. בתחילה היה קשה לחיות עפ"י תפיסה זו המנוגדת להכרה הבסיסית, אולם לאט לאט התאימו את ההתנהגות לתפיסה, והגבולות

6. ולדוגמא, ח"כ שטייניץ שייך ל"ציבור הנאור" ולעולם האקדמיה (פרופ' לפילוסופיה), ובכל זאת הוא ימני. מעניין להיווכח, כי יחד עם זה, גם היחס שלו לדת שונה משל השמאלנים.

7. הציונים הראשונים הקריבו ומתו למען האידיאולוגיה החשובה לפי דעתם, למרות שהיו בעלי תפיסה אתאיסטית, כיון שנותרה בהם ההכרה הקודמת האידיאליסטית שעדיין לא הותאמה לתפיסה השכלית. כשם שהחילונים הראשונים מזדעזעים מלהתחתן עם גוי, למרות שלתפיסתם העם היהודי הוא ככל העמים, ובדור השני זה מתפורר. (דוגמא לתהליך: בבחירות תשנ"ו "פרס יחלק את ירושלים" נחשב כהשמצה גם בעיני השמאל, ובתקופת אהוד ברק זה הפך להצעה ריאליסטית, וכדו').

ממשיכים להיפרץ מיום ליום. המכונה נוהגת בהתאם לקריטריונים מדעיים בלבד, ואין כל הוכחה מדעית שזה לא יפה ללכת בלא בגדים. כמו"כ עדיין לא נמצא הברומטר המודד את רמת השפלות באופן מוכח עפ"י מעלות צלזיוס.

זהו הבסיס ל"ערך" המרכזי של חופש האמנות, חופש העיתונות, חופש היצירה, וכו'. ה"חופש" כולל גם חופש ממחויבות לזולת בהתאם לכללים מסוימים, כפי שהודגם בנושא סרטים אלימים והתעללות תקשורתית, וכפי שיוסבר בהמשך.

ישנה גם הידרדרות במחויבויות בסיסיות שכל בן אנוש ראה את עצמו מחויב אליהן מכוח היותו אדם. כגון יישוב העולם - להינשא ולגדל משפחה, ולא לחיות בעולם כמו 'היפי' או חתול משוטט. אנשים מסתפקים בילד אחד על מנת ליהנות מהחיים, ורבים אינם נישאים כלל. כמו"כ ישנה ירידה משמעותית של תוקף המחויבות של אדם לבן זוגו ולילדיו, מקרי פירוק המשפחה מתרבים, וכמובן שאין פגיעה גדולה מזו בעולמו של הילד ובחברה בכלל.

- **סובלנות.** עליית הערך של ה"סובלנות" במערב, מקבילה באופן מובהק להידרדרות וההפקרות המתרחבת בתחום המוסרי. הסובלנות איננה רק מצב משפטי של פשרה ואי - כפייה הדדית, אלא היא מטופחת כערך מרכזי של השקפה ותפיסת עולם המייצגת כבוד ולגיטימציה לכל דרך שהיא. לאחר שהתנפצו כל הערכים הקדושים, נוצר ההכרח החינוכי בהכרה של ערך אחד הקדוש מעל לכל - קבלת השונה בדעות ובהנהגות. הסובלנות איננה נובעת מתפיסה שיתכן שלא כל האמת בידי, או שמא אני טועה בדרכי לאמת, אלא מתפיסה שאין אמת כלל, ולכן כל הנושא הזה אינו רלוונטי. אין שום ערך מוחלט, אין קו ישר, וממילא אין גם קו עקום. כל דעה וכל הנהגה אפילו השפלה ביותר, היא לגיטימית ומקובלת. כל תועבה, לא רק שתזכה להגנה משפטית, אלא אף לא יפה להתבטא בנינוי כלפיה, שכן הגינוי מבטא הכרה בערך אמיתי ומחייב. "אסור לפסול!" זה העוגן המאפשר את החופש, ולפעמים מצליח להפוך גם את הפורקן המוחלט לערך עליון.

בשיח החברתי נעשה גם שימוש במילה דמוקרטיה לא רק כצורת שלטון מדינית, אלא כערך חברתי קדוש, ההופך את החופש המוסרי ל"אמת" מוחלטת שאין לערער עליה (ראה בהערה⁸).

8. לדוגמא, הציבור הנאור נזעק כנגד ח"כ חרדי שהתבטא בנגות תועבה מסוימת בטענה שזה נוגד את ערך הדמוקרטיה, ואין לפסול אנשים בשום פנים ואופן. לא עולה על דעתם הסובלנית, שהם בסה"כ מייצגים דעה מסוימת שאיננה מכירה בקיומה של אמת ודוגלת בכך שאין דבר מגונה בעולם, אולם מותר לאדם אחר לחשוב אחרת, ולהכיר באמת שיש לה השלכות גם כלפי אחרים. הרי לא מדובר באדם שכופה בפועל אדם אחר, אלא רק מבטא את דעתו שהוא רואה זאת כדבר מגונה - דת הדמוקרטיה כופה את כולם להכיר במסגרת הערכים שלה, ואיננה מסוגלת להכיר בכלל באפשרות אחרת מבלעדיה, ועל אף זאת מצליחה גם לטמטם את האנשים ולתת להם תחושה של סובלנות מדומה. כך גם כאשר מדובר על תפיסה המכירה בקיומם של ערכים מוחלטים, הנושא כלל לא עולה לדיון ענייני והוא נפסל על הסף, כיון ש"זה נגד הדמוקרטיה"... ראה עוד בפרק על הסובלנות.

[ואכן ניתן לראות כי תחום הסובלנות הוא רק בתחום האמת, שאיננו חשוב לאיש המערב, ובהתאם לערך החופש. אולם לא בתחומים אחרים, כפי שיוסבר בפרק ד].

– יצרנות. כמובן, שבהעדר כל ערך אמיתי ומשמעותי, המטרה העליונה היחידה שנשארה היא הצמיחה הכלכלית וההתקדמות של החברה לצבירת הון ולהנאות החיים, ובהתאם לכך המשמעות היחידה של האדם היא הפונקציה שהוא ממלא כמקדם את הכלכלה. ההערכה לאדם היא עפ"י קריטריון זה, בהתעלמות מוחלטת מהרמה הרוחנית האישית שלו, ממסירותו והקרבתו לאידיאולוגיה, וכדומה.

ניתן להבחין, כי במערב מדד המוסריות האישית של האדם פחות מתייחס לטוהר כוונותיו, להקרבה האישית שלו ולרמת האישיות וכדומה, אלא המודד המרכזי למוסריותו של אדם, גם במישור האישי, הוא הפונקציה שהוא ממלא כיצרון להתפתחות הכלכלית או הביטחונית של החברה. אדם שעוסק במקצוע המועיל לחברה, נחשב ע"י האנשים המערביים כאדם טוב מוסרי ונעלה, למרות שגלוי וידוע כי לאמתו של דבר החברה איננה מעניינת אותו כלל, שהאינטרס היחיד המניע אותו הוא בצע כסף, ובמידה וחלילה תרד לו אלפיה מתוך העשרות שהוא מקבל, הוא לא יהסס להשבית את כל המדינה. כל זה כלל לא רלוונטי בסולם הערכים המערבי, והוא עדיין נחשב בעיני התקשורת והציבור לאדם ש"כזה ראה וקדש", כיון שסו"ס בפועל המיסים שלו תורמים לחברה.

לעומתו, אדם המוותר על מנעמים כספיים ואחרים על מנת להקדיש עצמו להתפתחות רוחנית ולאידאולוגיה שהיא חשובה במישור הערכי לכלל הציבור, לא רק שנחשב לאדם שאינו תורם בפועל, אלא עלול גם להיות מתויג כאדם פסול ובלתי מוסרי ברמה האישית⁹.

גם המלחמה ב'שחיתות המוסרית', כביכול, איננה אלא מלחמה בפעולות שעלולות לחבל בתקינות של המערכות החברתיות. המערכת בסך הכל דואגת להמשך ההתקדמות והצמיחה כחלק מאידאולוגיה היצרנות, מבלי כל שייכות למחויבות של האדם לערכים ולאישיותו המוסרית. אין צורך להכביר בדוגמאות על כך. הנה למשל, מבחינת המבט המוסרי האמיתי, אין פשע יותר גדול מאשר לבצע פעולות הרוות גורל עבור העם, כמו למשל מו"מ עם סוריה, מתוך שיקולים אישיים צרים. על אף זאת, פשעים כגון אלו נעשים לאור יום כמהלך טבעי של ההנהגה הפוליטית, ידועים ומוכרים ומוסברים

9. לדוגמא, כאשר דנים על אברך המקדיש עצמו לתורה. מנקודת הראות החילונית ניתן להבין שישנה תביעה לעבוד ולתרום לחברה, כיון שלתפיסתם תחום הרוח איננו חשוב כלל. אולם במישור האישי היה ניתן לצפות, שבכל זאת ההערכה המרבית תהיה גם לפי דעתם לאדם המוותר על המנעמים למען הרוח ולמען האידאולוגיה שחשוב לדעתו, גם אם במקרה - לפי דעתם - הוא טועה. המציאות למעשה היא, שגם במישור האישי הם רוחשים הערכה והוקרה רבה יותר, דווקא לעובד האגואיסט שתואר בפנים. גישה זו קיימת באופן מובהק בקרב החרדים הנאורים כפי שיוזכר בפרק ב.

בתקשורת ע"י טובי הפרשנים, אבל עוברים בשתיקה ואינם מפריעים לאף אחד ברמה הציבורית, שהרי זה "חוקי". לעומת זאת, עשיית פסי האטה ברחוב מסוים עקב קבלת טובת הנאה כלשהי, היא פשע המטריד את הציבור עד כדי כותרת בעיתון, משום שזוהי עבירה על החוק. החוק שנקבע על מנת להגן על האינטרסים של הציבור. זאת מתוך ההבנה, שהתנהלות כזו של פרוטקציה וכדו' מביאה לשחיקת המערכות באופן כללי, ופוגעת בתפקודן. כל קשר לאמת מידה מוסרית כלשהי איננו קיים.

מלבד ערך החופש והסובלנות, הוזכרו שני ערכים מרכזיים: דרישה להומאניות, ולהתנהגות תרבותית. ניתן היה לחשוב, כי ערכים אלו נובעים מתפיסה של מחויבות מוסרית כלפי הזולת, ומנוגדים בעיקרם לקו של החופש ומות האידאולוגיות. אולם כפי שצינו והדגמנו לעיל בפרק א', ערכים אלו אינם חופפים כלל לערך של מחויבות לזולת [הגברת האלימות. פשעי התקשורת. רווחה כלכלית מול סיכון חיים בנושא המחסומים הביטחוניים, ועוד].

ניתוח יסודי מראה באופן בלתי ניתן לערעור, כי אדרבה, ערכים אלו נובעים ומושפעים באופן ישיר ומהווים חלק בלתי נפרד ממערכת החופש המוסרי ומות האידאולוגיות, וכפי שיוסבר.

אמת, קדושה, וזוך – מול 'מוסר התרבות וההיגיינה'

במערב, הדרישה המרכזית איננה להיות אדם מוסרי, אלא להיות "אדם תרבותי". אין כל נגיעה בין התחומים, שכן התרבות איננה מתעניינת כלל ב"מה" שעושה האדם, אלא ב"איך" ובאיזו צורה הוא עושה זאת.

כחלק מנעימות החיים, הוא נדרש לעשות כל דבר בצורה סימפטית, יפה נעימה ומכובדת, לא לצעוק, לא לדחוף, ולשמור על היגיינה והופעה חיצונית נאה. לפיכך, אם ההתעללות התקשורתית נעשית בנימוס ובאדיבות ע"י שדרן מסורק ומגולח למשעי, היא תחשב לתרבותית. היא תגשים את ערכי חופש הדיבור וחופש התקשורת, הקובעים שיש לאדם חופש מוחלט גם לפגוע בזולתו, ובלבד שיהיה תרבותי ונעים לעיני הצופה. כלומר, מותר לאכול אדם, ובלבד שזה ייעשה בסכין ומזלג. הדגמנו בפרק א' את התעללות השדרן בחשוד לכאורה, אם להמשיך בדוגמא זו: ברור ופשוט כי אילו, למשל, באותה שעה שהשדרן מתעלל בקרבנו היה הקרבן דורך בשוגג על רגלו של השדרן, והשדרן לעיני הצופים היה דוחף בגסות את רגלו של הקרבן מעליו, במקום לומר לו "סליחה אדוני" – הרי דקות לאחר מכן הייתה המרכזיה הטלפונית של המערכת קורסת מריבוי המחאות הנזעמות. אין ספק ששדרן חסר תרבות שכזה היה מפוטר לאלתר עוד באמצע השידור, והקרבן שמזלו שיחק לו להינצל, היה שולח לו מכתב תודה על הדחיפה. לדחוף ולדרוך על הרגל, זה לא 'נעים' ולא 'יפה' ומכך סולד האדם המערבי, ולעומת זאת כאשר הפעולה נעשית במסגרת הכללים המקובלים,

אין כל משמעות לערך של המעשה עצמו, ואיש אינו בוחן אם הוא מעשה אכזרי, בלתי מוסרי, וכדו'.

פשע מוסרי - ערך תרבותי

דוגמא ממעשה שהיה: אדם חרדי עמד בקרן רחוב בת"א, מבלי לשים לב שמאחוריו מתנוססת תמונה מכוערת. צלם עיתון 'הארץ' שעבר במקום קפץ על ההזדמנות לשים אותו ללעג וקלס, צילם אותו מכמה זוויות, ולמחרת הופיעה בעיתון לעיני כל ישראל תמונת החרדי המסתכל כביכול בתמונת הרחוב. החרדי פנה לבית המשפט, ותגובת

מערכת העיתון הייתה תחת הכותרת "זעזוע נוראי מפגיעה בחופש האמנות". [לאמתו של דבר נתגלה כי בתחילה הסכים 'הארץ' להתפשר עם התובע, ובלבד שלא ייתן פסק תקדימי שלא יאפשר צילומים משפילים בעתיד]¹⁰.

- ה"עיתון לאנשים חושבים", מביע אפוא זעזוע מכך שלמרבה החרפה ישנם עדיין במדינת ישראל הנאורה אנשים שמדבריהם משתמע צל נימה של

לזול וחוסר הכבוד הראוי לאקט תרבותי ואומנותי זה.

לא מדובר כאן על לפגוע באדם, דבר שיכול לקרות בכל מקום. המדובר הוא בחברה שבאופן רשמי מחשיבה זאת כערך, מכנה זאת כ"אמנות" ו"יצירה", ורואה בחיוב את הפקת התענוג מכך. תופעה זו מעידה כמוכּן על עיוות עמוק ושורשי - בדיוק אותו האלמנט שמהבחינה המוסרית מבטא את הרוע הגדול ביותר, הרי שמהבחינה התרבותית הוא מכשיר את המעשה, ומשייך אותו למחלקת הדברים התרבותיים. ולא זו בלבד, אלא שהוא הופך אותו לערך נעלה.

באותה מידה, גם חברה המפיצה סרטי אלימות תזכה להערכה ותחשב למקדמת את "תרבות הפנאי והבידור" צעד גדול קדימה, כאשר הפגיעה בזולת איננה רלוונטית. אולם

10. מתוך עיתון 'בשבע' תמוז תשס"ו. עוד מדווח העיתון "אע"פ שמדובר בפרשה משפטית מעניינת נמנעו הכותבים המרכזיים בעיתונות מלפרסם את הפרשה (ג.ב. נשכח ערך 'זכות הציבור לדעת' שבעבורו נשפכו נהרות דם נקי). החשש במערכות העיתונים כי מעתה יאלצו לתת דין וחשבון על פרסום צילומים משפילים של אזרחים הדיר שינה מעיניהם"

אם חלילה היא לא תקפיד שדפי הפרסומת לא ילכלכו את הרחוב, היא תהיה לסמל הבז והחרפה האנושית – ואין צורך להאריך בדוגמאות הרבות לנקודה זו.

דוגמאות אלו ממחישות את העיקרון הברור: אין כל קשר בין המושג תרבות, לבין המושג מוסר! זוהי הסיבה שאין חפיפה מעשית בין המושגים. גם בקרב בעלי החיים ישנם בעלי חיים "מתורבתים" (על כך אומרת המשנה בכבא קמא כי הנחש וכו' אינן בני תרבות). התרבות הינה ההסתגלות לצורת חיים מסוימת, והיא מנותקת באופן מוחלט מן המחויבות המוסרית הערכית של האדם.

המחשה מעניינת לעיקרון זה, ניתן לראות ברשמי ביקורו של הקיסר הרומאי בארץ ישראל בתקופת התנאים. אנו לתומנו היינו מצפים, כי הקיסר יתפעל לנוכח העליונות הרוחנית המוסרית של עם ישראל, לעומת העם הרומאי אשר התענוג שלו היה לחזות בשבויים המתעמתים מול חיות הטרף, ומחזות הזוועה של גופות הקרבנות המפרפרים בתוך מלתעותיהם של החיות הטורפות, היוו עבורו לחם שעשועים.

אולם בפועל תגובתו הייתה שונה. כפי המתואר בספרי ההיסטוריה, "הקיסר בביקורו בארץ ישראל (בשנת 176 לספירה) מצא שיושביה אינם נקיים ואינם מנומסים כל צרכם, עד שקרא "הנה ראיתי עם הירוד מן המרקומנים הקוודים והסמרטים" – לפי תפיסתו, היה העם הרומאי בפסגת המעלה התרבותית, משום שהם היו מקפידים לנקות את דם השבויים מרצפת התיאטרון לאחר שחיות הטרף סיימו את סעודתם...

וכך מצטט ר' יעקב ליפשיץ ז"ל את זאב יעב"ץ (מאנשי המזרחי) על חוסר ההבחנה הרווח בין תרבות למוסר: "חסרנו אז דבר אחד, אך לא מוסר ומידות כי אם נימוס חסרנו. לאמור, לא את הקדושה והטהרה בדברים המסורים ללב, לא חסד משפט וצדקה בדברים שבין אדם לחברו חסרנו, כי אם הטיח החיצון העושה את האדם נאה ומתקבל.. והמוסר גבוה מעל הנימוס כגבוה שמים על הארץ והאיש האומר לחסר נימוס – פורע מוסר, הוא זונה אחרי עיניו שוטה רשע וגס רוח" עכ"ל החכם יעב"ץ.

(זכרון יעקב עמ' 76)

בסיס ההומאניות:

"אידיאל החיים הנעימים"

מהיכן אם כן נובע המינון המוגבר של ההומאניות במערכת המערבית? מהי זיקתו לכל שאר 'ערכי החופש'?

הבסיס: הרגישות להומאניות איננה נובעת מתוך הנקודה המתפוררת של מחויבות האדם לחובה המוסרית לאמת ולצדק, אלא להיפך – כתגובה רגשית לפגיעה ב"אידיאל החיים הנעימים". האדם המערבי מתקומם ואיננו מסוגל לסבול פגיעה קלה בבעלי חיים, כמו גם לגבי בני אדם. כל דבר שמעורר אצלו אסוציאציה של סבל.

המניע הרגשי הוא – פגיעה בתמונת העולם האידיאלית הקיומית המצטיירת במוחו, של נעימות החיים וסילוק כל קושי וסבל. "לא לסבול" הוא האידיאל החשוב ביותר עמו הוא מזוהה מבחינה נפשית, ומשום כך כל תמונה הסותרת אידיאל זה מקוממת אותו [ראה בהערה¹¹].

יפה הנפש: ההומאניות על בסיס זה היא היסוד לתופעת "יפה הנפש" השמאלני [הישראלי, וגם המקורי האירופי], המרחם על רוצחים, ובכך גורם בעצמו לאין ספור נרצחים נוספים. מראה הפגיעה באיש החמאס המחבל העזתי המסכן, מקלקל לו את מצב הרוח ופוגע באידיאל החיים הנעימים שלו, והוא יעשה הכל על מנת להחזיר לעצמו את התיאבון, גם אם יגרום בעקיפין לרציחות נוספות ע"י הוויתור לרוצחים. הרצח הבא שייגרם, איננו מטריד אותו, כיון שאינו נראה מול עיניו כרגע ואיננו מעורר אצלו את התגובה הפסיכולוגית.

הנקודה המרכזית אצלו איננה ה"צדק" וה"אמת" (בהם אין הוא מאמין כלל), אלא השאיפה שהעולם לא יהיה מקום קשה ("להפוך את העולם למקום שטוב לחיות בו"). תמונה של קושי אנושי היא הדבר המרתיע ביותר עבורו, והיא זו העלולה לקלקל לו את מצב הרוח בדרכו מהשברולט החדש למסעדה היוקרתית. זהו הבסיס של תגובתו, ובהתאם לכך לא אכפת לו כלל אם הוא עצמו מסייע לרציחות נוספות.

זוהי הסיבה שהעולם האירופאי ההומאני מזדעזע מהילדים הפצועים בעזה, כיון שהתמונה מעוררת בקרבו את התגובה הפסיכולוגית המיידית, וזאת למרות שגם מנקודת מבט שוויונית ומבלי להבחין בין דם לדם, בטווח הרחב הישראלים בסיכון גבוה יותר, ובפחד קיומי מתמשך, מהטרור שלעולם לא ייגמר. זאת למרות שאין תמונה יפה וצבעונית הממחישה סיכון או פחד. [האנטישמיות שבאה בעבר על בסיס הנצרות, למשל, מתעוררת היום על בסיס ההומאניות].

אדם שחונך בתפיסה יהודית תורנית, לא יוכל לעולם להבין כיצד ניתן לרחם על מחבל פושע. כל חושיו יתקוממו מול עיוות הצדק שבדבר, מול הפשע של תמיכה באדם רוצח בן עוולה. לעומת זאת האדם המערבי ניגש לנושא ברוח אחרת לגמרי. הוא איננו בוחן

11. בנפשו של כל אדם מצטייר האידיאל הקיומי אליו הוא מכוון את מגמת חייו, ועמו הוא מזוהה, וכל סתירה לו מקוממת אותו. ישנו למשל אדם המזוהה עם אידיאל המחויבות לאמת ולצדק, כל חייו הוא בז לקשיים ומתמסר למחויבות כלפי הדבר הנכון והאמתי, וכל תגובותיו הם בהתאם לכך. למשל, הוא אינו מזדעזע מענישה קשה לפושעים, משום שהוא מזדהה יותר עם חומרת הפגיעה של הפושע במחויבות, ועם ההכרח להעניש ולתבוע את עלבון הצדק. הסבל של הנענש, איננו נחשב בעיניו כסיבה להקל בהענשת הפושעים, משום שבתפיסת חייו הסבל אינו איום קיומי ובמקרה זה הוא מחויב וצודק. לעומת זאת הוא מתקומם לכל מראה של הפקרות ופריקת עול. משאת חייו היא להפוך את העולם לאמיתי ונכון יותר. לעומתו, המכוון את מגמת חייו ל"אידיאל החיים הנעימים", באופן טבעי נרתע ומזדעזע מכל קושי וסבל באשר הוא. משאת חייו היא להפוך את העולם למקום שכולו כמין גן עדן שנעים לשבת בו על כוס קפה.

כלל "מי צודק", הוא איננו מתקומם מול חוסר הצדק שבמעשה המחבל, אלא בא 'לפתור' את הבעיה ולסלק את הסבל האנושי מהעולם. מתוך כך, ככל שהוא מזהה תחושת סבל צעקנית יותר, כך הוא מתרגש יותר מבלי כל קשר לצדק ואמת.

כך הוא היחס לכל הנושא הישראלי פלסטיני. מדינת ישראל טוענת כי אין הצדקה לתת שטחי שלטון לפלסטינים, כאשר מגמתם המוצהרת אינה 'זכות הקיום' שלהם כמיעוט, אלא חוסר הכרה טוטאלי בזכות הקיום של ישראל, ומשום כך ברור כי גם כאשר יקבלו שלטון, הם לא יניחו את נשקם עד שלא יזרקו את כל הישראלים לים. בשום מקום בעולם לא היה מיעוט שניסה 3 פעמים לכבוש את כל המדינה במלחמה כוללת, ולאחר מכן דרש וקיבל טריטוריה. בסכסוכים מסוג זה ברחבי העולם, מדובר תמיד במיעוט שאכן איננו שואף אלא לעצמאות לעצמו בפינה שלו. למרות זאת, עומדת אירופה ההומאנית בדרישה אולטימטיבית לתת לפלסטינים את דרישתם. הטיעון הנ"ל שהדבר אינו מוצדק איננו מעניין אותם כהוא זה, משום שהם אינם ניגשים כלל לנושא בשאלה "מי צודק". לא זהו הנושא, וזה לא מעניין.

חופש הפגיעה: התובנה הפסיכולוגית מבהירה היטב מדוע ההומאניות איננה נפגעת ממעשים של פגיעה גסה בזולת, בתחום התקשורת והבידור. זוהי בעצם נקודת הבחינה. כאן מתנגשת ההומאניות עם "ערך החופש", שהוא הבסיס לאידיאל החיים הנעימים. הפגיעה בחופש הדיבור, העיתונות, האומנות, פרסום הסרטים, וכדו', מעוררת אף היא תמונה פסיכולוגית בלתי נעימה. החוויה הבידורית נפגעת, וחוויה זו מכריעה כנגד הפגיעה ב"רגשות הסובייקטיביים" באדם אחר. החופש הוא 'חוק יסודי', עד כדי כך שאנשים מקבלים באופן טבעי את מעללי התקשורת, ולא עולה בדעתם האפשרות להאשים אותה בדבר מה, וכפי שמשתקף באנקדוטה המובאת בהערה¹².

12. באחת מהלוויית הנהרגים במלחמת לבנון השנייה פרצה אחות של הנהרג בצעקות על הרב הצבאי הראשי על תמיכתו בהתנתקות וגרשה אותו מהמקום. כמובן שהמחזה שודר בטלוויזיה בכתורת הראשיות. למחרת בבוקר הוזמן הרב לראיון, במהלכו הסביר כי במיוחד כואב לו על כך שהדבר נעשה לעיני המצלמות, וצפו בזה מאות אלפי איש. השדרן המראיין הצטרף לגנות את הנערה על הביזיון הנורא שגרמה בכך. שניהם התעלמו מהעובדה שהמצלמות לא שדרו בשידור חי אלא כמה שעות לאחר מכן, כך שלמעשה מי שגרם בפועל את הביזיון הנורא הוא אותו שדרן חסוד בעצמו, בהחלטה שקיבל אמש לשדר את המחזה קבל עם. לא עלה בדעתם אפילו צל של רעיון, שאולי השדרנים כבני אדם מוסריים היו יכולים או אמורים להימנע משידור המחזה על מנת למנוע את הפגיעה ברב, ובכך בעצם לצמצם ביותר את כל עוצמתו של הביזיון. הנערה עשתה זאת מתוך צער וכאב, והשדרן מתוך רדיפת בצע כסף, ובכל זאת השדרן המושחת עצמו מופיע כאדם המוסרי המזדעזע מהפגיעה הנוראה וכואב את כאבו של הרב... ואין גבול לגיחון. [ג.ב. כמובן שבמבט האמיתי אם אכן הרב תמך בהתנתקות לא מתוך כוונה אמיתית לטובת העם, אלא מתוך מניעים של קריירה אישית, הרי שמעשהו מושחת ומגונה פי כמה ממעשה של אותה נערה. בכל זאת בעיני השדרן הדברים נראים אחרת, משום שמעשהו של הרב נעשה באופן חוקי ותרבותי. כמובן גם שאין בדברים כל כוונה לשפוט את מניעי הבלתי ידועים של אותו אדם בעל משרה רבנית שאיננו מוכר לנו כלל, אלא להמחיש את הגישה הערכית].

זכות הרצח: עיקרון זה פועל אף בפשעים הקיצוניים ביותר, כמו נטילת חיים. רצח של עוברים נעשה בחברה הנאורה באופן חופשי אף בשלב שהעובר מסוגל לחיות בכוחות עצמו, וזאת לפעמים גם מסיבה של נוחות וכדו'. אין כאן כל השקפה עקרונית, והראיה לכך – כאשר ארגון אפרת מראה הסרטה של הפעולה הממחישה את האכזריות שבה, כמעט כל הצופים נמנעים מההרג בעקבות הצפייה. קודם לכן "הם לא חשבו על כך"... הנימוק המקובל להיתר ההפלה הוא "זכות האדם על גופו". זו סיסמא דמגוגית, שמניחה כמובן מאליו את ההגדרה שהעובר הוא כאיבר בגוף ואיננו נחשב כחי עצמאי, ומתעלמת מהנושא עצמו אם הוא חי או לא, שהרי אם הוא חי לא ניתן להרגו למרות הזכות על הגוף, כמו שלא ניתן להרוג אדם שנכנס לביתי אע"פ שיש לי זכות על ביתי. גוף הנושא אפוא לא זוכה לדיון כלל, וכמעט אף אדם מאלו שעושים זאת אינו מוצא זמן אפילו לחקור ולבדוק את הנושא ולקבוע עפ"י הבנתו בהתאם לשלבי ההתפתחות מתי הוא נחשב כחי.

אילו היה הטיעון מוגדר בצורה עניינית - "העובר איננו נחשב כחי אלא כאיבר בגוף", או אז לא היו נמצאים כאלו שידגלו בקביעה כזו ללא כל בסיס. אולם כיון שהוא מבוסס כ"זכות האדם על גופו", מיד קמים אבירי ההומאניות ודווקא הם אלו הנלחמים בעד החופש להפעיל אלימות כלפי תינוקות חסרי ישע, באופן שמבחינה עניינית נחשב רצח או לכל הפחות ספק רצח.

באופן טבעי היינו מצפים, שאפילו אם העובר נידון לחיי מצוקה ומחסור וכדו', או אפילו אם הוא חולה, חברה נאורה תגדל אותו בבתי מחסה מתאימים, ולא תרצח אותו. אבל זו תורת ההומאניות על רגל אחת: תינוק רגע אחד אחר היוולדו, יעכב הפצצת בניין שלם מלא במחבלים וכלי נשק - אולם רגע אחד קודם, ישספו אותו לגזרים בגלל חוסר מצב רוח של אימו. דווקא ההומאניים הגדולים ביותר, יילחמו בעד החופש לבצע פשע זה ללא כל עכבה מוסרית!! וזאת, בהסתמך על שטיפת מוח של איזו סיסמא בלתי רלוונטית.

העובדה שכך נוהג הציבור המערבי ממחישה שוב את הבסיס הפסיכולוגי המובהק של ההומאניות, ואת ניתוקו מנושא הצדק והאמת. הצורך ברציחות מסוג זה במצבים שונים הוא חיוני מאד עבור החיים הנעימים, והוא המכריע את הכף מול האלמנט הפסיכולוגי ההומאני. לצורך כך, כבר תימצא הסיסמא המתאימה לשטיפת המוח, להפוך זאת לערך קדוש של זכות, חופש וכו'.

ושוב, גם במקרה זה, אדם שגדל כחרדי ייגש לנושא ההפלה באופן טבעי בשאלת הצדק והאמת, האם עובר נחשב באמת כחי או לא, ואם הוא נחשב כחי אין זכות לפגוע בו [אלא אם כן הוא במצב של רודף ששולל את זכות קיומו]. הוא לעולם לא יבין כיצד קשורות לכאן סיסמאות אלו של זכות וחופש. לעומת זאת האדם המערבי לא ניגש כלל בשאלה של צדק ושל זכויות אמיתיות, אלא בשאלה כיצד לפתור את בעיית הסבל, וכאן מתערבב לו נושא הסבל של האשה עם הסבל של התינוק, ואלו התוצאות.

היחס למלחמות ומריבות

הדבר בא לידי ביטוי גם ביחס למלחמות ועימותים בין אנשים. אדם המזוהה עם "אידיאל המחויבות והצדק", רואה פסול במריבה או מלחמה במידה שהיא גורמת לפגיעות בלתי מוצדקות של אדם ברעהו. לעומת זאת איש "אידיאל החיים הנעימים", נרתע מעצם המושג של מלחמה או עימות, מבלי כל קשר לנושא הצדק. הוא עשוי להתנגד לכל עימות או מאבק למרות שהוא מוצדק, רק משום שהוא פוגע בזרימה הנעימה של החיים. כמו"כ בנושא של נקמה בפושעים, איש החיים הנעימים בד"כ יתנגד לכך, משום שכל דמות של ענישה או מאבק פוגעת באידיאל הקיומי שלו [ולמשל, כאשר נהרג סאדם חוסיין, היו שמאלנים שהפגינו על כך בדרישה "לעצור את מעגל הדמים"..¹³]. לעומת זאת איש הצדק והמחויבות יזדהה עם הצורך בנקמה, משום שעצם העובדה שהפושע אינו נענש, היא הסתירה למושג הצדק, באמירה כביכול שניתן לפשוע ללא כל דין וחשבון ואיש הישר בעיניו יעשה, והוא מבין כי הנקמה היא זו שחוזרת ומקימה את האמת והצדק. [ואף בנושא השילומים זה היה שורש הוויכוח, כאשר הימנים התמסרו לתבוע את עלבון הצדק עד תומו, והשמאלנים בקשו "לעזוב את המריבות הישנות" ולפתוח דף חדש, כלומר: לשכוח מהדברים הלא נעימים, ולחזור לזרימת החיים התקינה].

הנקודה המהותית

"אמת וצדק" מול "נעימות וסילוק הסבל"

ההבדל בין החתירה לאמת ולצדק לבין החתירה ל"סילוק הסבל מהעולם", הינו הבדל בין שמים לארץ.

כאשר כל המגמה ה'מוסרית' כביכול מתמקדת ב'להפוך את העולם למקום נעים', הרי שהמוסר כולו איננו אלא אמצעי נוסף להנאה מהחיים - וא"כ נשאלת השאלה מהו הערך שלו? האם יתכן שהאמצעי להנאה הינו ערכי יותר מהמטרה שהיא ההנאה בעצמה?! ברור אפוא שכל היחס למוסר מסוג זה כ'ערכי' יותר, הינו אחיזת עיניים בלבד.

כאשר מדברים על אמת וצדק, עוסקים בנקודה ערכית עצמית. בנקודת אמת נשגבת שנותנת לחיים עצמם ערך ומשמעות. בתפיסה זו החיים הם האמצעי לערך, הם מגלמים את הערך ואת האמת שבו. מגמת האדם היא להפוך את עצמו לאדם נעלה, ולא רק להיפטר מהסבל בעולם ובכך להפכו למקום נעים ומהנה - ומתוך מגמה זו, החיים עצמם נעשים בעלי ערך. לעומת זאת בגישת 'סילוק הסבל', הרי בסופו של דבר נותרו החיים

13. כך היה גם במשפט אייכמן, כששורה של "אנשי רוח" יהודים מישראל ומכל העולם חתמו על עצומה לחון אותו, ממניעים דומים.

חסרי כל ערך ותוכן. בסופו של דבר, מטרת הכל היא החיים נעדרים הסבל בהם ניתן לאכול גלידה מבוקר עד ערב ותו לא.

תפיסה זו משפיעה גם על היחס לחיים בתחומים רבים. ראה למשל בנושא היחס לתרבות הפנאי (כדורגל) בסוף הפרק האחרון בחוברת זו. [להשלמת הנושא ראה עוד להלן בפרק ה' על ההבחנה בין חינוך ל'שמירת חוק' לבין חינוך מוסרי]

מתוך כך ברורה ומובנת הזיקה הישירה בין ההתפרקות הערכית בתחום שבין אדם לעצמו – התמיכה המוצהרת בהופעות של גסות בהמיות ושפלות – לבין המינון המוגבר של ההומאניות, שכן הכל נובע משורש אחד – ריקון התוכן הפנימי מהאדם ומערכיו ומהחיים עצמם. (כמובן, שאין הכוונה לאפיין את אותו שמאלן נאור כטיפוס נהנתן בחייו האישיים בדווקא. אך האידיאולוגיה שלו מקדשת את הנהנתנות כמטרה, ובשל כך תמיד נמצא את אותו נאור נלחם בחירוף נפש עבור אותם נהנתנים שפלים).

תפיסת החיים הבסיסית של 'סילוק הסבל' באה לידי ביטוי גם בפסיכולוגיה המערבית, שבדור האחרון איננה משמשת רק לריפוי, כאשר על ברכי עקרונותיה מגדלים גם את כלל הציבור האמור להיות בריא. מגמת הפסיכולוגיה היא לספק לאדם את 'מלוא ההכלה', וחלילה לא לבוא אליו ממקום של 'שיפוטיות', שזה דבר שכואב לו מאד ואיננו מסוגל לסבול זאת. כך מתחנך האדם לעקרונות היסוד של 'לקבל את עצמו כפי שהוא', 'לחוש ולהרגיש את עצמו', להקפיד ולדקדק שלא יגרם לו חלילה שום אי נוחות או אי נעימות רגשית כל שהיא וכדו'. במגמה זו לעולם לא יגיד האדם לעצמו כי רגש מסוים שיש לו ביחס לחברו שפגע בו, למשל, הוא רגש קטנוני וילדותי ועליו להתעלות מעל זה. להיפך, הוא מתחנך כי עליו לכבד כל רגש, וחלילה לא להדחיקו או אף יותר חמור – לזלזל בו. אדם שגדל בתפיסה תורנית, יראה את עשיית ה'עסק' מקטנות כהשפלת דמות האדם, משום שהחיים נתפסים אצלו כדבר ערכי ונשגב, כדבר אמתי ובעל משמעות, וממילא הורדתם לקטנות היא השפלת החיים. למרות שהוא בן אדם, ובהחלט באותו רגע עוברים בקרבו רגשות קטנוניים, הוא מודע לכך שבעתיד הוא יסתכל על כך כבוז, ומבין ממילא שעליו לתת גם עכשיו לרגשות אלו את הערך המתבקש והפרופורציה הנדרשת – לעומת זאת אצל האדם המערבי, אדרבה, הרי זוהי כל מהותם של החיים עצמם, להעביר אותם בשיא הנעימות ובמקסימום סבל. זוהי בעצם התכלית של הכל. הרגשות שלו הם למעשה מרכז הכל ומטרת הכל, ולא יתכן שיהיה דבר חשוב יותר מהמטרה בעצמה. וממילא לדידו העיסוק והחיטוט ברגשות אלו הוא הדבר העיקרי והחשוב ביותר, והוא איננו חש בכך כל השפלה או תינוקות [ויש לציין כי מגמה זו חודרת בעוצמה לתוככי הציבור החרדי דרך ספרים ומאמרים רבים המושפעים מרוח זו וסוחפים אחריהם רבים (ובעיקר נשים), גם מקרב הבתים החזקים ביותר¹⁴].

14. עצם המגמה של התייחסות לבעיות במקום להדחיקן, היא מבורכת, אך בוודאי שאין זה מחייב את קבלת תפיסתה של הפסיכולוגיה כדרך חיים מצד עצמה.

פרק ג

ערכי החרדי המושפע

ההתמודדות ההשקפתית שלנו הינה מול מערכת הדעות של התרבות המערבית עצמה, אולם כפי שהוזכר לעיל, במקרים רבים אנו נפגשים בה דרך חרדים המושפעים ממנה. ככלל, ההתמודדות העומדת לפתחו של אדם חרדי איננה מול אימוץ ערכי החילוני המערבי - מה שאינו שייך מבחינתו - אלא מול האימוץ במידה זו או אחרת של אותם ערכים ב'מהדורה חרדית'. משום כך חשוב מאוד להסביר ולהבהיר לעצמנו את התהליך הערכי העובר על החרדי המושפע, על מנת שנהיה מודעים, נזהה ונבין את העומד לפתחנו. וכפי שהודגש, אין לפרש את הדברים כביכול קיימת סטיגמה מסוימת הנקראת 'החרדי המושפע', אשר ניתן לזהותה (למשל) על פי סממן לבוש מוגדר. המדובר במעגלים רחבים מאד של השפעה בהרבה רמות ודרגות, ובשדרות רחבות של הציבור כולל בין חובשי בית המדרש. הדברים מוצגים בהמחשה קיצונית לצורך הבנת המודל וההקשרים. הליבון ההשקפתי הכולל ניתוח וזיהוי נכון של הרוח הפנימית, הוא כלי העזר הנדרש לצורך ההתמודדות הנחוצה.

כפי שראינו בפרק א', ההקשר המעשי במערכת הדעות קיים אצל החרדי המושפע באופן מקביל להקשר המעשי במערכת הדעות המערבית, וזאת משום שההקשר הרעיוני הוא אחד בשורשו. גם אם במינון נמוך יותר.

החרדי המערבי מכיר בקיומה של אמת בסיסית, אולם ככל שמבחינה נפשית הוא יזדהה ויטה יותר לכיוון אידיאל החיים הנעימים והחופש, מאשר לכיוון המחויבות וההקרבה לאמת, כך נמצא אותו קרוב למערכת זו.

הוא לא יתרגש מפרסומת בלתי צנועה (סובלנות), אולם אם הפרסומת תלכלך את חדר המדרגות הוא ייצא מהכלים (תרבות). הוא תומך בתרבות הבידור (חופש), ובמקביל מזדעק מול פגיעה בערך הסובלנות וקבלת השונה, העונג של החופש. הוא מכבד כל דבר ומעניק לגיטימציה גם לחילוניות, הוא שואף לצמצום הקיטוב בין המגזרים, ושונא מלחמות אידיאולוגיות שפוגעות באנשים בין אם הן מוצדקות בין אם לאו (הומאניות), משום שזו פגיעה ב'אידיאל החיים הנעימים' שהוא כה מזדהה עמו. מאותה סיבה הוא יהיה חסר פשרות בנושא היגיינה, נימוס, ואמירת "תתחדש" ו"לרוויה" בזמנים ובמקומות המתאימים, וכמו"כ ייתן דגש על יצרנות ותרומה לחברה כערך וכמדד. ככלל, הוא רוחש בוז לכל מאפייני החיים הישנים.

וכמובן, בדרך כלל המדובר באדם המתענג על משמני התרבות והרווחה הכלכלית, וצורך נופש ובידור.

כך זה נראה במודל הקיצוני, וכך הוא העיקרון בכל רמות ההשפעה - ככל שמתגברת מגמת "החיים הנעימים" על פני מגמת המחויבות והאמת, כך הוא מתקרב יותר ויותר למערכת ערכים זו - סף הרגישות ההיגיינית התרבותית וההומאנית עולה, כמו כן עולה ההכרה בחשיבות הסובלנות, וכן ע"ז הדרך.

ביקורת "מוסרית"

ההתאמה לבסיס הפסיכולוגי המתואר, בולטת ביותר בתחום של הביקורת המוסרית, כביכול, בבין אדם לחברו. לדוגמא, 'החרדי הנאור' מזדעזע מתופעת הפשקוילים, ומפרש זאת כזעזוע על בסיס מוסרי, אולם הסקירה הרחבה מראה שכלפי העיתונות החילונית, למשל, הוא מגלה יחס של חיבה ו"מסרב להתרגש" בתחום זה, למרות שהתפריט העיקרי שם הוא אכילת אדם בסכין ומזלג וביודעין, למען בצע כסף גרידא.

באותה המידה, הוא לא יירטע מלתמוך בהעלאת את סף האלימות בציבור החרדי ע"י העתקת תרבות הסרטים המערבית, בדמות 'סרטי אימה' חרדיים [גם מי שאינו תומך, בודאי שאיננו מזדעזע מכך, וכמובן שאינו מטיף או אפילו חושב שצריך לפעול בנידון, למרות שהמדובר בנושא של פגיעה בזולת].

יודגש: בתופעת הפשקוילים יש מקום רב לביקורת מוסרית והלכתית, אולם הסקירה הרוחבית מעידה שזו איננה מנת חלקו של 'החרדי הנאור'. הפגיעה בזולת איננה מרתיעה אותו כלל. הרתיעה מהפשקויל הינה אך ורק על בסיס אידיאל החיים הנעימים, המשתקף ב"תרבות" ובהומאניות. העיתון החילוני הוא חביב ומושא לחיקוי, למרות שלמעשה הוא פשקויל אכזרי אחד גדול - כיון שהוא כתוב בעברית רהוטה ויפה, ומונח בצורה מסודרת בתיבת הדואר. הפשקויל שנוא עליו, כיון שהוא מרוח באותיות עבות, הוא מלכלך את הרחוב, וכתוב בשפה לא תרבותית ולפעמים אף באידיש, כמו הרמקולים הפרימיטיביים של ההלוויות, ומאידך סרטי האלימות שייכים

לתחום ה"רוח" ו"תרבות הפנאי", ועשויים להופיע בעיתון חרדי "מתקדם" במדור "רוח הדברים. ספרות, תרבות, ואמנות". הם אינם מעוררים כל בעיה, גם אם הם פוגעים וגורמים לפגיעות חמורות ועצומות.

- התגובה החריפה על השוני התרבותי, אופיינית מאוד לאיש המערב המחזיק עצמו לסובלן, אולם כאשר הוא נפגש בתרבות הסותרת חזיתית את תרבותו שלו, הוא איננו מסוגל לשאת זאת. הזיכרון של האותיות השחורות מהפשקויל, פוגע בנעימות החיים היקרה לו.

ובדומה למודל המקורי, ההומאניות נשכחת כאשר מדובר במעללי התקשורת והסרטים לענפיהם, כיון שהם חלק מעיקרון ה"חופש". התגובה הפסיכולוגית החיובית לחופש, מנטרלת את התגובה לפגיעה באידיאל החיים הנעימים¹⁵. לעומת זאת לגבי הפשקויל שלא "זכה" להיכלל עם אושיות החופש, צפה ועולה הרגישות ההומאנית.

שנאת האידיאולוגיה

האדם המערבי, כמו גם החרדי הנאור, מתייחסים לפגיעה בזולת הנובעת מבסיס אידיאולוגי - בחומרה רבה יותר מאשר לפגיעה שמטרתה אינטרס אישי כמו בצע כסף (כדוגמת השדרן דלעיל). זאת, למרות שההיגיון מורה שעשייה למען אידיאולוגיה, גם אם בטעות וגם אם בעירוב נגיעות אישיות, ודאי איננה מאוסה ושפלה יותר מעשייה במישרין בעבור אינטרס אישי מובהק.

הבסיס לכך הוא: עידן החופש ומות האידיאולוגיות, מביא לתפיסה שהדבר הנורא ביותר הוא מעשה שנעשה מתוך אידיאולוגיה. ההכרה באמת ובערך מחייב היא האלמנט המאיים ביותר על חיי החופש, ולפיכך היא הדבר השנוא ביותר. - בעולם המערבי (ובישראל: השמאלני) ישנה שנאה לכל אידיאולוגיה, וכפי שבא לידי ביטוי למשל ביחס למתנחלים. העובדה שהאדם נלחם לא למען עצמו אלא למען אידיאולוגיה שהוא מאמין בה - תופעה שהייתה אמורה לזכות בהערכה - דווקא היא זו שמביאה לשנאה הגדולה ביותר.

15. בסולם הערכים המערבי מכפר "ערך החופש" על כל הפשעים גם הנחשבים לחמורים. לדוגמה, במלחמת לבנון השנייה עלתה לדיון ציבורי העובדה כי לא נמצאו בין ההרוגים תושבי תל אביב, כיון שרבים מהם משתמטים. באותו זמן פורסמה תגובה של הוגה דעות חילוני מפורסם: "צריך לזכור שעם כל החשיבות של השירות הקרבי יש אפיקים נוספים לתרומה ציבורית. העובדה שאנשים הולכים לצבא בגיל צעיר יכולה לפגוע במסלול היצירתי שלהם... לא הייתי ממהר לגנות. הדרך לומר את הדברים צריכה להיות אוהבת וכואבת.. הרי הם חלק ממערכת.. צריך גם להבין את חשיבותה: היא תורמת לחופש של חיינו. אני בעד להבין את רוח העניין באופן כללי, ולא לגנות ממקום פטריסטי צבאי וצר מוח" כאשר המערכת תורמת "לחופש של חיינו" נהפך הנושא של השוויון בנטל למקום פטריסטי צבאי צר מח....

במודל החיקוי החרדי אין זה מושרש עד כדי כך, וודאי לא כלפי המתנחלים, אולם זה מתבטא כלפי האידיאולוגיה היהודית - חרדית. נקודה זו היא אחת מהסיבות לזעזוע הגדול מכל פגיעה שמבוססת על השקפה דתית אידיאולוגית מוטעית, לעומת היחס לפשעים אחרים, חמורים לא פחות. הבסיס הפסיכולוגי הוא א"כ כזה: הפשקויל מעורר

אסוציאציה של "חומרות" "סכנות רוחניות" "איסורים" וכדו', מה שמעלה טעם רע בפיו של החרדי הנאור וגורם לרתיעה, ובשל כך הוא מתייחס אליו בחומרה רבה יותר מאשר לפעולה של פגיעה למען כסף כמו בדוגמת השדרן, אולם הוא משלה את עצמו שהפגיעה בזולת היא היא הסיבה לרתיעה שלו.

העיתון החילוני הוא חביב ומושא לחיקוי, למרות שלמעשה הוא פשקויל אכזרי אחד גדול - כיון שהוא כתוב בעברית רהוטה ויפה, ומונח בצורה מסודרת בתיבת הדואר. הפשקויל שנוא עליו, כיון שהוא מרוח באותיות עבות, הוא מלכלך את הרחוב, וכתוב בשפה לא תרבותית ולפעמים אף באידיש,

אילו היה החרדי הנאור מזהיר

בפירוש כי הרתיעה שלו מתופעות אלו נובעת ממניעים אישיים של פגיעה בתחושת החופש האישי שלו, היה זה לגיטימי. אולם בדרך כלל הוא מטעה את עצמו ואת האחרים לחשוב שהמדובר הוא ברתיעה על בסיס מוסרי, וע"י כך נגרמים עיוותים חמורים.

צביעות הביטוי

ישנו עוד אלמנט מכריע ביחסו של החרדי הנאור: העיקרון של "צביעות הביטוי" הצמוד לחופש הביטוי. האדם המערבי ילחץ את ידו של המועמד המתמודד מולו ויברך אותו להצלחה בבחירות, תוך שבידו השנייה הוא שולח SMS לעוזרו בעניין תפירת התיק להפלת היריב. ההצגות מסוג זה חביבות על האירופאים כחלק מההצגה הגדולה של התרבות, למרות שהכול יודעים שמדובר בשקר. גם מערכת עיתון או כל קבוצה ששמה לה למטרה להילחם כנגד משהו. ודואגת להוריד את קרנו לעפר, ע"י שימוש בכל האמצעים הכשרים והלא כשרים, בכל זאת לעולם לא תבטא את דעתה בפרהסיא בפירוש, שלא בהתאם ל'פוליטקלי קורקט' ושאר כללי הצביעות המקובלים.

ביטוי שאינו הולם את ההצגה, נחשב בעיניהם לפשע גדול בהרבה מהפעולות הפוגעניות עצמן. לדוגמא, אם אחד מהמתנחלים המגורשים בהתנתקות היה מתבטא "שרון הרשע והנאצי", כל הנאורים היו מזדעזעים. למרות, שכאשר נעמיד את הדברים זה מול זה, שרון לא אמר מילים על אנשים, אלא הרס בפועל את חייהם לצורך כיסאיו וכבודו האישי בלבד. גם מי שסובר שבמקרה הצעד היה נכון, אינו אמור להתעלם מהנבזות והרשעות

של העושה עצמו, שהמניע האמיתי שלו היה אישי ונבע מהסיכון המשפטי, ולא כל שיקול אחר [זה היה הסוד הגלוי ביותר באותו זמן, ואף אחד לא ראה בכך פשע מיוחד]. כלומר, אם יש לך צורך אישי, מותר לך לשם כך לקחת לקרבן את חייהם השלווים של אלפי אנשים חפים מפשע, ומעשה זה אף זוכה לכבוד ולהוקרה, אם רק התבטאת שזה "צעד כואב". אולם אם נפגעת מדורסן אכזרי ופרוע מוסר, אסור לך לומר בשעת כעס ביטוי בלתי תרבותי. לא יועילו זעקותיו של הקרבן, שהוא היה מעדיף שיאמרו לו אלף פעמים נאצי, מאשר שיבחרו בו לקרבן ויהרסו את חייו כפי שעשה שרון [אם הוא יהיה מסוגל בהליך דמוקרטי לשלוח שוטרים שיפגעו בו, אף אם יהיה זה ממניעי נקמה, לא יהיה בכך פגם, אבל להוציא מהפה אסור].

האדם המערבי איננו מסוגל לסבול כל פגיעה במסכת הצביעות שעטה על עצמו ועל סביבתו. לעומת זאת, הציבור החרדי ככלל, סולד מתרבות השקר הזו. גם בעלי הפשקווילים אינם כפופים לה, וזוהי סיבה נוספת של הרתיעה החילונית מהפשקוויל. לפני זמן פורסמה כתבה שהופיעה בעיתון חילוני בנושא הפשקווילים, כאשר עולה ממנה הרושם, שהכתב העדיף והרגיש נפגש בפעם הראשונה עם הרס חייהם של אנשים. האדם המערבי אינו סובל אדם שאינו נוהג לפי הכללים שלו.

רבים מהחרדים הנאורים נופלים בתמימותם בפח של צביעות זו, וסוברים שכל מי שמשתייך לציבור הנאור וגם יודע לומר כראוי "היי מדבר אילן, סליחה במה אוכל לעזור", הוא אכן אוהב ומכבד את כולם¹⁶.

ברוח זו - בתקופת ההתנתקות יצאו העיתונאים החרדיים הנאורים באש וגפרית כנגד ביטויים בלתי הומאניים בעיתונות החרדית הממסדית כלפי המתנחלים. ניכר היה שהדבר מקומם אותם הרבה יותר מהשנאה הלוהטת של התקשורת הכללית כלפי המתנחלים, וההשחרה השיטתית של דמותם, זאת מכיוון שהתקשורת שומרת בעקביות על כללי צביעות הביטוי, ומדגישה את החשיבות הקריטית של הרגישות והנחישות.

תיאור תהליך ה"העתקה"

ישנם אנשים חסרי דעת המעוניינים באופן מודע מתוך תמימות להעתיק רק כמה 'דברים יפים' שראו בציבור החילוני, כמו למשל ההומאניות המרגשת, הנימוס התרבותי, קבלת השונה וכו' וזאת מבלי לפגוע כמובן באף קוץ ותג בשו"ע, ובהופעה החרדית המלאה (ואפילו בהצבעה לג').

16. הבן התם מוזמן לעיין לדוגמא בכתבה של ש. יחימוביץ שצוטטה בעיתונות החרדית בשנת תשס"ה: "לא כמה חרדים נהרגו צריך לחשב אלא כמה עוד נשארו מהם" - אמר לי אחרי הפיגוע באוטובוס החרדים בירושלים איש אחד מוסרי וחכם בד"כ... משפט כזה שנאמר בבדיחות הדעת בשיחת סלון, שם נהוג לחגוג עם משפטי הלא-פוליטיקלי קורקט.. זה משפט לא נדיר לא חריג..".

אותם אנשים לא ידעו ולא יבינו כי כל חלקי התרבות קשורים זה לזה, נובעים ממקור אחד, וגוררים זה את זה. "להעתיק" רק את החלק של ההומאניות, למשל, משמעותו להסיט את יסודות המגמה הבסיסית של היהודי מההזדהות עם אידיאל המחויבות וההתמסרות לאמת, להזדהות הנפשית עם אידיאל החיים הנעימים. וכפי שהוסבר שכל ההשלכות זהות, וההומאניות אכן מופיעה שלובת זרוע עם "פתיחות" רבה בכל נושאי ה"חופש", עם שאיפה לרמה כלכלית גבוהה, והיא מתמקדת רק בתחומים הפוגעים בחיים הנעימים, ולא בפגיעה בזולת בצביון אחר כאמור.

כמו"כ ההתמקדות החזקה בייצוג ה"תרבותי" החיצוני וההיגיינה, מעבירה את הדגש מ"מה" עושים ל"איך" עושים, והמגמה מתמקדת - כמו במודל המקורי - בצורה הנעימה ולא דווקא בתוכן. מאידך, בתחום התוכן והרוח מתפתחת הסובלנות, כאשר היא מגיעה מהנקודה המערבית של האדישות לאמת ולרוח, והיא גוררת אחריה בהכרח את המקור שלה - תום האידיאולוגיות, פגיעה בהכרה היהודית העמוקה ואפאטיות לגבי כל תחומי האמת וערכי היהדות, לעומת חוסר פשרות בנושא נימוס, תמיכה בקדמה ושימוש באמצעי תקשורת משוכללים, ושנאה לאידיאולוגיה.

שלוש זרוע מופיע אידיאל היצרנות. חרדי נאור קיצוני, יעריך מהפך האישי כל איש "פרודוקטיבי", יותר מאשר אברך הממית עצמו באוהלה של תורה. כך הוא יוקיר יותר, למשל, שדרן הממלא את כל סדר יומו בדיבורים ריקים מכל תוכן [במקרה הטוב] ובערב משוטט באינטרנט ומתבדר מתוך שעמום טוטאלי - יותר מאשר אברך המנצל כל דקה ומתמסר לאידיאולוגיה שלו. השדרן, הלא ממלא פונקציה תועלתנית יותר להגברת הרווחה הכלכלית.

כמו כן מתקבל אצלו תהליך הסובלנות, ומעצב את התפיסה היהודית באור אחר לגמרי מצורתה המקורית. שוב אין המדובר באמת אלוקית מוחלטת ומחייבת, אלא בפרויקט אישי ובדרך חיים סובייקטיבית כביכול.

בהתאם לכך, הדתי דגן למרות דתיותו, איננו מערער על עצם קיומה של החילוניות, אלא מעניק את ההכרה והלגיטימציה לכל הדעות בשווה.

למרות שבאופן רשמי הוא מאמין בתורה, הרי שבתפיסת עולמו הרגשית הפנימית, הוא איננו מזדהה עם תפיסת ייעודו של עם ישראל כעם בחירה אלוקי. בהתאם לכך, הוא איננו רואה את החילוניות כמחטיאה את המטרה וככזו המובילה את העם לעבר פי תהום, אלא הוא תופס זאת כשתי דעות אישיות שונות לגיטימיות, המתקיימות להפליא זו בצד זו. די לו בכך שמבחינתו הוא "בוחר לחיות" בדרך חיים זו, ותו לא.

באופן רשמי, חרדי זה מצהיר שכמובן הדבר החשוב ביותר הוא לשמור מצוות, ואכילה ביום כיפור או הסכמה לנשואי תערובת הינם דבר חמור יותר מלדחוף בתור, אולם בפועל הוא מוקיר יותר את יפי הנפש אבירי ההומאניות והנימוס, מאשר את המתמסרים בכל נפשם למען היהדות.

לדוגמא: בראיון עם איש תקשורת חרדי ידוע, בעלון דתי לאומי באב תשס"ח, הוא מביע הזדהות ברורה עם הרב דרוקמן נגדו נטען כי הקל ראש בגיורים באופן חמור, לעומת אלו שיצאו ומחו נגד התופעה במילים חריפות, דבר שלא התקבל על דעתו של מיודעינו.

כל אדם נאמן ליהדות באשר הוא, יצהיר בוודאי כי הדבר החמור ביותר הוא חילול קדושת עם ישראל ע"י הטמעת נכרים בתוכו. בכל זאת, ברגשות ליבו מזדהה החרדי הנאור עם אדם המבצע פשע כזה, לעומת אנשים שיפשעו נגד הנימוס והסובלנות, להם לעולם לא יוכל לסלוח.

- עד כאן דובר על אנשים המתחילים את תהליך השפעתם דרך הטמעת מערכת הדעות והערכים באופני חדירה שונים. אולם כמובן ישנם רבים הנכנסים למערכת הערכים של אידיאל החיים הנעימים, דרך "השער הראשי" של הגברת "תרבות הצריכה" מסעדות, תיאטרון, בידור, כאשר באופן טבעי נוצרת מכך מערכת הערכים והמגמה הנ"ל, בזיקה מובהקת שלא ניתנת לערעור.

בין אם נוצר התהליך דרך הדעות, ובין אם דרך תרבות הצריכה, בסופו של דבר מאמץ החרדי המושפע את 'ערכי התרבות', וכך מקבל כל תהליך ההשפעה שלו גושפנקא מוסרית, כביכול. כפי שהוברר, הביקורת על הפגיעה בזולת על בסיס הקנאות (כגון פשקוילים), נובעת אך ורק משוני תרבותי - מפסיכולוגיית החיים הנעימים - משנאה לאידיאולוגיה - ומחוסר צביעות הביטוי. לאו דווקא מעודף מוסריות [הראיה לכך היא השתיקה בתחומי פגיעה אחרים כנזכר].

אולם החרדי הנאור, בדומה לאדם המערבי, מפרש זאת כעדות על מעלתו המוסרית, כביכול. משמעות הדבר היא - הענקת גושפנקא מוסרית בעיניו לכל התהליך של המעבר לאידיאל החיים הנעימים, והעתקת מערכת הערכים המערביים כתפיסת עולם.

פרק ד

שורשי הסובלנות המערבית

בפרקים הקודמים עמדנו על מקומו של 'ערך הסובלנות' במבנה מערכת הדעות המערבית ובמודל הדעות המושפעות ממנה. בפרק זה ננתח בהרחבה את הסתירה המובנית העומדת בבסיסו של ערך זה - שהינו הערך היסודי במערכת דעות זו - ונבחן את השלכותיה, במערב ובמודל החיקוי.

פרק זה אינו הכרחי למהלך הרציף של החוברת, כך שמי שאיננו מעוניין להתעמק בנושא יסודי זה יוכל לדלג עליו מבלי לפגוע במבנה הכללי של הדברים

אשליית הסובלנות

החרדי המושפע מתפעל בד"כ מהסובלנות והפתיחות המופלגת של האדם המערבי כלפי עמדות המנוגדות לעמדתו. תפיסתו השטחית של אותו חרדי, מונעת בעודו מלהבחין בצמצום המוחין המאפיין את האדם המערבי ובהתחפרותו התמידית בעמדתו המערבית המצומצמת¹⁷. - אילו היה עוצר לרגע ומתבונן, היה מבחין בטעות הפשוטה בהעמדת המשוואה.

העמדות המנוגדות

האדם המערבי איננו דוגל בקיומו של ערך מוחלט כל שהוא. דעתו ועמדתו היא, שהערכים הם סובייקטיביים ולא אובייקטיביים. אישיים ובלתי מחייבים. בהתאם

17. הסובלנות שבה אנו עוסקים כרגע איננה במובן של אי - כפייה בפועל, אלא במובן של יחס סובלני של הבנה וכבוד לעמדה הנגדית.

לעמדה זו, הערך היחיד שהוא דוגל בו כמוחלט הוא ערך הסובלנות. כלומר, הערך היחיד המחייב והמוחלט הוא לא לפסול אף דרך שהיא. לאור זאת, קשה למצוא עמדה נגדית שבה תיבחן פתיחותו של אדם זה. וכי מדוע שהוא יראה בשלילה את גישתו של פגאני כלשהו הנוהג לקפוץ על הראש שש פעמים ביום. או, להבדיל אלף אלפי הבדלות, את גישתו של אדם דתי שאוהב להניח תפילין, להתלבש בצניעות, או לאכול גפילטעפיש. כל אלו אינם מנוגדים לעמדתו, אדרבה, הלא זוהי גופא עמדתו לאפשר את הנהוגים השונים איש כפי טעמו וריחו. גם אדם שדוגל בהקמת רשת של מסעדות, אין כל סיבה שיהיה לו עניין כל שהוא שכולם יאכלו את התפריט היומי האישי שלו. האינטרס שלו מתמצה בקיום המסעדה עצמה.

פתיחותו תיבחן אפוא אך ורק כאשר הוא ייפגש בעמדה המנוגדת באמת לעמדתו. כלומר, בעמדה הדוגלת בקיומם של ערכים מוחלטים. כאן אכן תיווצר סתירה. זוהי הנקודה היחידה בה החילוני מביע "עמדה", ולא רק טעם וריח אישי. מחד, עמדתו היא תפיסה מוחלטת כי המושג "קדושת חיי אדם" הינו ריק מכל תוכן ביחס לאדם עצמו, ולפיכך כל הנהגה בעניין זה היא לגיטימית. לעומתו, גורסת העמדה הנגדית, כי בהחלט ישנן הנהגות שהם מופקרות, מחללות את קדושת האדם ומדמות אותו לבהמה, ובתור שכאלה הינן פסולות מעיקרן. – בנקודה זו יש לבחון כיצד מתייחס החילוני לעמדה השנייה, ולא לזו האוהבת לאכול מצות, אלא לזו הגורסת כי ישנם דברים הנחשבים כפסולים מבחינה ערכית.

חופש דעות – עד לדעה שלי

כאשר בוחנים זאת בשטח, מגלים כי האדם המערבי איננו מסכים להכיר בכלל כי יכולה להיות קיימת עמדה אחרת משלו. יתירה מכך, הוא איננו רואה את דעתו זאת כהבעה של עמדה מסוימת, אלא כאמת אבסולוטית ומוחלטת מעל לכל אפשרות של חילוקי דעות. בנוסף לכך, הוא רואה אידיאל קדוש בכך שכל אחד יתחפר בעמדתו, ללא כל אפשרות של דיון וליבון העמדות הבסיסיות. וכפי שיודגם.

הנה למשל כאשר ח"כ חרדי פוסל בפומבי תופעה של תועבה מסוימת, נזעקים כל הנאורים כנגד החרפה הזו, כיצד יתכן לפסול מעשה של אדם אחר. קיימת התעלמות מוחלטת מהעובדה שהעיקרון המוחלט של "לא לפסול", מייצג בסה"כ עמדה אישית הדוגלת באי - תקפותם של ערכים, ומותר בהחלט לאדם אחר לגרוס כי כן קיימים ערכים אמיתיים. הרי לא מדובר באדם שכופה דבר מה על מישו, אלא באדם שמבטא עמדה הדוגלת בכך שיש ערכים אמיתיים, וממילא יש מקום לגנות מעשים הפוגעים בערכים אלו. עמדה זו לא עולה כלל לדיון – מי אמר שאנו נמצאים במסעדה בה כל התפריטים שווים, אולי אנו נמצאים במבוך בו חלק מהדרכים נכונות וחלק לא? מדוע בנקודה זו אסור שתהיינה עמדות שונות, ומהי החרפה הגדולה בכך שישנה דעה אחרת מבלעדי העמדה המערבית?!

גישה זו בולטת בכל שיח שבין חרדים לחילונים בנושאי יהדות. כל זמן שהחילוני רואה את החרדי כבוחר בדרך חיים אישית, הוא מקבל זאת בשמחה רבה ומוכן אף לשמוע ולטעום. אולם ברגע שהוא קולט שהחרדי דוגל בקיומה של אמת, שמכך נגזר – למרבה הבושה – שהיא אמיתית, כלומר שהיא נכונה כשלעצמה ולא נכונה רק בימי רביעי או רק לאדם פלוני, ומכך משתמע – רח"ל – שדרך של משהו אחר היא לא נכונה, בשלב זה הוא מתקומם ויוצא מהכלים, ותמיד הוא יאמר משהו כמו איך אתה מעז לפסול, זכותך לדון את עצמך ולא את האחר, וכו'. ניכר בו בברור, שהוא חש את עצמו כמבטא את הדבר האובייקטיבי ביותר שיכול להיות בעולם. מעולם לא חינו אותו להבין ש"תורה" זו מעיקרה היא עמדה סובייקטיבית שלו ושל חבריו, ואין שום סיבה שהיא עצמה לא תעלה לדיון. הוא לא תופס, שלמעשה שלב זה של הדיון הוא ההזדמנות הראשונה בה הוא נפגש בעמדה מנוגדת, וזוהי בעצם ההזדמנות היחידה עבורו להפגין את הסובלנות המהוללת, עליה חונך כה רבות. דווקא בהזדמנות זו הוא נופל ומתחפר עמוק בעמדתו, ללא כל אפשרות מוצא.

האדם החרדי מודע וער לכך שהוא מייצג בתפיסתו עמדה אחרת. לעומתו, האדם המערבי מסונדל ומקובע בתוך עצמו, עד כדי כך שאיננו מבחין כלל שזוהי בס"ה עמדתו האישית. הוא אף מחשיב עצמו כסובלן ופתוח..

קשה להאמין כי בוגרי ישיבות שהורגלו בעבר בניתוח והפשטה מושגית, נופלים אף הם בפח ה'סובלנות' ושוגים בכשל כה פשוט, אולם זוהי עובדה קיימת.

הדיקטטורה של השוויון - 'הדרת נשים'

כאשר עלה על הפרק נושא 'הדרת הנשים', הביעו אנשי משפט את עמדתם כי אירוע ציבורי המתקיים בהפרדה איננו חוקי, משום שהוא סותר את ערך השוויון. בעקבות זאת כפו על הציבור החרדי לבטל אירועים ציבוריים. ישנם אנשי תקשורת חרדים שהתפלאו "להיכן נעלמו ערכי הסובלנות והכבוד לאחר?" ומה בכך שהחרדים דוגלים בערך הצניעות, ואינם גורסים את הרלוונטיות של השוויון במקרה זה? האם צריך לכפות עליהם אורח חיים חילוני?

מי שהבין אל נכון את ערך הסובלנות, איננו רואה בכך כל פליאה. אכן, התרבות המערבית כופה את עצמה באופן דיקטטורי וכך היא נוהגת כלפי כל המתנגד לה, וכפי שבא לידי ביטוי במקרה זה בו היא כופה את הציבור החרדי לערכי השוויון שלה. הסיבה שברוב המקרים היא 'סובלנית', הינה משום שקשה מאד להגיע לסתירה עמה, וכפי שהוסבר שהיא איננה דוגלת בערך אמתי כלשהוא, ומשום כך כל אורח חיים שיהיה איננו סותר לה. אבל במקרה כזה, כאשר אורח החיים נוגד את 'השוויון', אין כל סובלנות וכל הכלה. השאלה היחידה מבחינת אנשי המשפט היא האם זה סותר את ערך השוויון, או לא. לא עולה לדיון צד כלשהוא, שאולי למרות

שזה סותר את ערכי השוויון, אין לנו לכפות את ערכינו על אנשים בעלי ערכים שונים.

יתירה מזו, הנושא מוצג כפגיעה בנשים, למרות שהנשים החרדיות עצמן מעוניינות בכך. האדם המערבי הסובלן והמכבד מתייחס לאותן נשים כאל שבט של ילידים שיש לטפל בו ולדאוג לו, למרות שהוא עצמו רוצה בכך ואינו מבין כלל שהוא "סובל". וכל זאת למה? משום שהן העזו לכפור בערך הטוטאלי של ה'שוויון'. כלומר, לא רק שהוא כופה את ערכיו על אורח חיים של אחרים אלא הוא לא מסוגל כלל להבין שיתכן שיש מישהו אחר הגורס אחרת וחושב ומרגיש אחרת. כל דעה אחרת לא קיימת כלל. כך הוא 'מזכה' את הנשים בעל כורחן בערך זה חרף רצונן והרגשתן, וכל זאת תוך תפיסת עצמו כסובלן הגדול עלי אדמות, בגאונות שאין כמותה.

אידיאל ההתחפרות

לדידו של האדם הנאור, עצם הדיון בסוגיית העמדות הבסיסיות הוא פסול מעיקרו, משום שעצם רצונו של האחד להשפיע על השני מוכיח כי האחד רואה את עמדתו כנכונה מצד עצמה, ובכך הוא מחלל את העיקרון הבסיסי האובייקטיבי והמוחלט שלא יתכן דבר נכון ומוחלט. אי לכך, המצב האידיאלי הוא שכל אחד יתחפר בעמדתו מראש, יבחר באשר יבחר ו"יכבד" את כל הדרכים האחרות, וכולם יימנעו בדווקא מללבן את הנושא.

נקודה זו מתבטאת בכל מפגש של חילונים וחרדים מתקדמים, שבו יש צורך להקדים ש"כמוכן כאנשים פתוחים לא מתכוונים חלילה להחזיר בתשובה", רק לשוחח סתם שיחת רעים, מבלי להתייחס לשוני בדרך החיים. באותה מידה אדם חרדי שיפרסם מאמר או ספר המיועד לקורא החילוני, בתור אדם מתקדם הוא ירגיש חובה להתנצל ולהבהיר כי אין כוונתו כלל להחזיר בתשובה או לשכנע וכדו'.

אדם מן הצד עשוי לתמוה על יסודה של הנחה זו - בנוגע למאמר או ספר, למשל, לו יצייר שאכן סופר חרדי היה מנסה להעביר מסרים שישכנעו את הקורא החילוני בצדקת דרך היהדות, מדוע היה בכך פסול מנקודת מבטו של העולם הנאור? הרי לא מדובר על דרכים דמוגיות ושטיפת מוח וכדו', אלא בהעברת מסרים הגיוניים בדרך תרבותית ע"י הספר. לכאורה זהו דבר הגיוני ולגיטימי, שאם אכן סבור האדם שישנה דרך שהיא זו האמתית והאחרים טועים ואינם מודעים לה, שהוא ינסה לשכנע אותם בדעתו. לדוגמא, שמאלני שהיה כותב ספר, ואפילו ספר סיפורים, בנושא ארץ ישראל, האם אף הוא היה צריך להזדעק להוכיח שהוא לא התכוון חלילה שאף אחד מהקוראים ישתכנע בצדקת השקפתו שההתנחלויות היו טעות? - מדוע החילוני נרתע מכך שהחרדי מנסה להחזיר בתשובה בשיחת רעים? לו הרי אין אמת כלשהיא שעלולה להיפגע בעקבות זאת, והוא הרי איננו ירא מפיתויים חומרניים שיגררו אותו לכיוון לא רצוי. מה פסול הוא מוצא בדו שיח תרבותי פתוח והחלפת דעות בנושא?

הפתרון טמון באידיאל ההתחפרות הנזכר לעיל: כל ויכוח בין שני אנשים, מניח במובלע את ההנחה כי ישנה אמת אובייקטיבית מחוץ להם עליה הם מתווכחים. עצם ההנחה סותרת את אמונתו של האדם הנאור, ועל כן בהתאם לאמונה זו, האידיאל הוא "לכבד" איש כבחירתו, ולהתרחק מכל ויכוח ודיון. כך, במטה קסמים, הופך הקיבעון

המובהק ביותר לנאורות הגדולה ביותר, ומי שחורג מכך ו'פוזל' לכיוון של עמדה אחרת, הוא הפרימיטיבי. כך, בעיני הציבור המערבי, דווקא החרדי שמצטרף למעגל הצמצום הזה, הוא האדם הפתוח, כיון שהוא נכנע למסגרת העמדה המערבית ומבטל את דעתו ועמדתו הבסיסית.

הנושא מוצג כפגיעה בנשים, למרות שהנשים החרדיות עצמן מעוניינות בכך. האדם המערבי הסובלן והמכבד מתייחס לאותן נשים כאל שבט של ילידים שיש לטפל בו ולדאוג לו, למרות שהוא עצמו רוצה בכך ואינו מבין כלל שהוא "סובל"

כך, כל אדם חרדי שרואה עצמו

מתקדם, מתאים את עצמו לקיבעון החילוני בו אסור להעלות צד הסותר את העמדה החילונית. הוא תמיד יסייג את עצמו שהוא חלילה איננו מתכוון 'להחזיר בתשובה', היינו, הוא איננו מהין להעלות צד שסותר במהותו את העמדה החילונית, אלא כובל את עצמו אך ורק למה שמאפשרת המסגרת החילונית הסגורה, היינו דו שיח והחלפת דעות בלבד. קבעון זה נחשב אצלו ואצל רעהו החילוני כ'פתיחות'.

ברוח זו בראיון עם סופרת חרדית שכתבה ספר המיועד גם לציבור החילוני, התבררה ש"בסיפור לא החזרתי בתשובה את הדמות המרכזית, ובאמת היו כמה חרדים שהסתייגו מכך". במקום ללמד את המראיין פרק בהלכות פתיחות לשמה, ולהישיר את מבטו בפעם הראשונה אל מול עמדה בסיסית שונה משלו, תחת זאת, מתוך הלהיטות לחקות ולמצוא חן בעיני האדם החילוני, מתוך הרצון להיות "פתוח", עומד החרדי הנאור ומכריז שהוא חלילה איננו מתכוון להפר את הסגירות החילונית, ואיננו מתכוון חלילה להעביר בניגוד לדעתם את המסר כי קיימת אמת מחייבת. להיפך, הוא מבטל את דעתו, ומקבל את דעתם האבסולוטית שדרכם חייבת להיות לגיטימית, שלא יתכן ערעור עליה, ושאסור להעלות צד הסותר אותה¹⁸.

18. אין כמוכן שום חובה או עניין על פי היהדות "להחזיר בתשובה" את החילוני מהסיפור, אולם עצם ההדגשה שהיא לא עשתה זאת ושהחרדים הסתייגו, מורה שהיא עצמה רואה בכך דבר המסמל משהו. ואכן, זוהי המגמה של ה"פתיחות" הנזכרת, כאומרת: בעיני החרדים חסר בתחושת ה"הפי אנד" אם החילוני לא הכיר בשעותיו בדרך חייו, אולם בעיניי זה לא כך. אני מספיק סובלנית בדעותיי בשביל לכבד ולהכיר גם בעובדה שיש אנשים חילוניים, ואיני מנסה להחזיר את כולם. כאשר משמעות הסובלנות היא כנ"ל, לא לנסות לחשוב אחרת.

העתקה בתחומי הסובלנות

המשוואה של 'סובלנות = חוסר עניין בתחום', מופיעה גם במודל החיקוי החרדי, ובתחומים בהם בוחר החרדי המושפע לגלות עניין, שגם הם, כמובן, בשיטת ההעתקה. לדוגמא, גם בעיתונות החרדית ה'מתקדמת', כמו במקבילה החילונית, מקובל לבקר אישי ציבור כמו חכ"ם וכדו' באופן חטטני ובוטה, להצביע על פגמיהם קבל עם ועדה, ואף באופן עוקצני ולעגני. לדוגמא, בעבר פורסמה כתבה שלמה תחת הכותרת "בעל הייסורים", העוסקת כולה בהשפלת דמותו האישית של אחד מחברי הכנסת שהינו בעל הווי אידישאי "פשוט", ואיננו חריף ו'משופשף' בהווי החיים המודרני.

ההצדקה המקובלת לכך היא: לא מדובר בעסקים פרטיים של אדם, אלא באיש שפעולותיו ומעשיו נוגעים לציבור כולו, ובתור שכזה זכות הציבור [או העיתון נציג הציבור] לבקר את מעשיו האם הוא פועל נכון או מזיק, להביע את דעתו (של העיתון), ולהתריע על כך. - לעומת זאת, מוכרת ההתקוממות הרגשית של כל חרדי 'מתקדם' באשר הוא, כלפי כל פרסום לגבי מפגע ערכי וחינוכי מאדם המתעסק עם הציבור כמו סופר, בעל חנות, וכדומה. ההתנגדות היא כמובן מטעמי מצפון וסובלנות, ומתוך הכרה וטענה כי אין לאדם רשות לבקר את זולתו בציבור, גם אם לדעתו הוא איננו בסדר.

- אלמנט ההשפעה והחיקוי בולט כאן במיוחד: בחברה החילונית, האיש שפעילותם נוגעת לחיי הציבור הם חברי הכנסת המייצגים אותם, ובתחום זה נמצא המקום לשיפוט ולביקורת ולפסילה וכדו', זאת לעומת האיש שהשלכות פעילותם הן במישור הערכי, שאינם מטרידים את הציבור מחוסר עניין בתחום, ולפיכך שולטים כאן הסובלנות והכבוד, החופש מוחלט, ולעולם אסור לפסול ולגנות. בחברה החרדית לעומת זאת, אין רואים בכנסת את מקום הייצוג ואת חברי הכנסת כמייצגים. פעילותם, פחות נוגעת לחיי הציבור מאשר פעילות ציבורית של סופר, למשל, שתפיסת עולמו הינה בעלת השלכות מרחיקות לכת על עולם הערכים של הדור הצעיר, שזהו התחום העקרוני יותר בעיניהם. דווקא כאן, נמצא לו המקום בעיתון המתקדם, ליישום העיקרון של "זכות הציבור לדעת".

- החרדי הנאור צועד בעקבות המודל המערבי, ומתעטף באדרת הסובלנות והכבוד ההדדי בכל הנוגע לתחום הרוח¹⁹. את הביקורת והעוקצנות הוא משאיר לנושאים חשובים יותר, כמו איך הח"כים מייצגים אותי מול החברה החילונית (ויתכן שהבסיס לכך הוא הכינוי המקובל "אישי ציבור" דווקא לח"כים, ולא לסופרים וכדומה).

19. הטענה שהציבור מתייחס לסופר שמבוקר בחומרה רבה יותר מח"כ שמבוקר, איננה סיבה להתנגד לפרסום בגלל חומרת הפגיעה, אלא להיפך - עובדה זו מעידה שנושא זה חשוב מאד לציבור, ומשום כך תקף כאן יותר העיקרון של זכות הציבור לדעת על איש זה את הדברים העקרוניים והחשובים בעיני הציבור. כמובן, שעובדת הפגיעה דורשת שיקול דעת בכובד ראש הראוי, וניסיון קודם להשיג את התועלת באופנים אחרים וכיו"ב, מה שלא תמיד נעשה, אולם הביקורת הנאורה איננה על נקודה זו אלא על עצם החריגה מהסובלנות בנושא.

מקבילה היסטורית

לפני כמאה שנה יצא לאור הספר "זכרון יעקב", זיכרונותיו של ר' יעקב ליפשיץ מזכירו של הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור מקובנא. הספר מתעד את ההתמודדות של הציבור החרדי, עם אנשים מתוכם שנסחפו לחיקוי הרוח המערבית (תקופת ההשכלה). בנושא זה הוא כותב:

"ישנם סוג אנשים שבענייני עצמם וכבודם אינם מוותרים משלהם כחוט השערה, וכל הנוגע באיזה פרוטה משלהם אחת דתו.. ורק בענייני החזקת הדת ומלחמת מצוה הם נהפכים לנקיי הדעת ביותר, ומטיפים לסובלנות וותרנות וסומכים על מאמרי חז"ל גדולי השלום, פושעי ישראל מלאים מצוות, וכו'" (זכרון יעקב ח"א עמ' 08)

למרות פער השנים, עומד הרב ליפשיץ על אותה מדוכה חרדית - מערבית; אלו שרוממות הסובלנות בגרונם מפרשים זאת כמעלה מוסרית, בו בזמן שאין זו אלא תוצאה של גישה מתונה ואדישה בתחום הרוח והיהדות, בעקבות אידיאל החיים הנעימים.

היחס לרבנים

ידוע כי החרדי הנאור מתקומם ביותר מול כל פסילה או ביקורת על רב מכל סוג שהוא על איזה בסיס שלא יהיה, עד כי לפעמים נדמה כי המקום שבו שומרים ביותר על כבוד התורה הוא התקשורת האנטי ממסדית.

בכל נושא אחר, לדוגמא ביחס לרופאים, מובן הצורך ההכרחי בהפעלת שיפוט מסוים. אם ישנו אדם שאיננו רופא מקצועי, מובן הצורך להתייחס אליו בהתאם גם אם ישנם אנשים המאמינים במקצועיותו, וזאת משום חשיבות הנושא. עוד לא נמצא האדם שדוגל בכלל מוחלט כי "כל הרופאים שווים!" - החרדי האוטנטי מייחס חשיבות לתחום הרוחני לא פחות מלתחום הרפואה ואף יותר, ונוהג בהתאם לכך כלפי רבנים כמו כלפי רופאים. לעומת זאת אצל החרדי המתקדם, יש צורך לקבל את כולם בשווה באופן אוטומטי. גישה שכזו איננה נובעת כמובן מהכבוד המופלג לגדולי התורה [שבאמת חסר בזמנינו באופן קריטי], אלא להיפך, חוסר העניין בתחום סמכותם - תחום ההלכה והחינוך היהודי - מאפשר יחס שוויוני ומוחלט ללא כל הבעת דעה. רף הדרישות בתחום השולי הזה הוא כה נמוך, עד שכל מי שמנפנף בתואר נכנס מיד לרשימה. אולם כאשר ישנה נגיעה לתחומים הרלוונטיים באמת, וכגון כשגדולי התורה פועלים באופן בלתי נאור, כמו למשל כשאוסרים דברים מסוימים, במקרה כזה מותר גם לשים ללעג את כולם יחד, ובשווה כמובן.

[יודגש כי אין כוונת הדברים להצדיק את המצב השערורייתי השורר לצערנו כיום בנושא הביקורת על גדולי תורה והזלזול בגדולי חוג אחר, ובאופן כללי הפיכת הנושא של גדולי

תורה לעניין פוליטי. מטרת הדברים להבהיר כי העובדה שתופעה זו אינה קיימת בקרב ה'מתקדמים', אינה נובעת מעודף כבוד התורה, אלא להיפך מחוסר עניין טוטאלי בכל התחום התורני כולו, מה ששומט את הקרקע עליה צומחת הבעיה - וראה בהרחבה בפרק הבא בנושא "העלמת בעיות ציבוריות".

זרמים ביהדות

מכאן נובעת גם ההנהגה שמתגאים בה אנשים אלו - "להכיר בכל זרם של שומרי מצוות באשר הוא" (-ציטוט ממאמר לרגל גיליון ה-400 לאחד העיתונים). בכל תחום אחר דווקא מופעל שיפוט ומוטחת ביקורת. עיתון חסר רמה, למשל, לא יזכה לעולם ליחס המגיע לעיתון ברמה גבוהה. לא חסרות גם הערות עוקצניות בתחום זה. כך הוא בכל תחום אחר אשר החרדי המתקדם רואה אותו כבעל חשיבות, וכמובן שבתחום ערכי ההומניזם הסובלנות והחופש.

- בכל התחומים הללו, הביקורת מייצגת רמה גבוהה ותרבותיות. התחום היחיד בו הביקורת היא פסולה בתכלית, הינו תחום ערכי היהדות. בתחום זה, כל הרוצה ליטול את השם ייטול. כאן לפתע כל ביקורת הינה חוסר סובלנות מובהק, כזו שלעולם אין בה הצדקה אלא מידות רעות גרידא. הסיבה היא כמובן משום ש'החרדים המתקדמים' באופן אישי אינם מביעים כל עניין בתחום זה, וכפי שאינם מתעניינים בנושא גדולי התורה. העובדה כי בניגוד להם ישנם אחרים אשר תחום היהדות הוא בציפור נפשם, כמובן אינה מעלה ואינה מורידה. נושא זה של קביעת תחומי הסובלנות והכבוד ההדדי, הוא הנושא בו מביעים הם עניין אישי רב, וכיון שכך כמובן שכל תפיסה אחרת אין לה זכות קיום. זוהי דוגמא נוספת לאימוץ וחיקוי מובהק של הגישה המערבית האבסורדית, בה קביעת התחומים בהם יחולו הסובלנות והכבוד ההדדי, הינה אך ורק בהתאם למדד היחיד הטוטאלי והאבסולוטי של מעצבי אופנת ה"תרבות". כל עזות מצח של גופים אחרים להתיימר לדגול במדדים אחרים, תוקע אל עמוד הקלון כפגיעה אנושה בערך ה...סובלנות.

סיכום:

"אלו ואלו" מול 'סובלנות'

נוכחנו לראות כי התביעה לכבד את האחר עשויה לבוא משני מניעים שונים רחוקים והפוכים בתכלית:

בתפיסה התורנית קיים המושג "אלו ואלו דברי אלוקים חיים", המורה כי האמת כה רחבה עד כי יש בה מקום לשבעים פנים, ומתוך כך יש לכבד גם את הדעה החולקת, כל עוד לא יצאה מהגבולות התורניים. לעומת זאת בעולם המערבי קיימת התפיסה ההפוכה, כי אין אמת בכלל, וכי האמת איננה רלוונטית ואיננה משמעותית, ומתוך כך יש לכבד כל דעה שהיא, בבחינת 'על טעם ועל ריח אין להתווכח'.

נמצאנו למדים, כי בכל מקום בו אנו נפגשים בהטפה לסובלנות ולכבוד הדדי, יש לבחון האם אכן מדובר על תפיסה רחבה של האמת והכרה בגווייה השונים, ועל הכרה בקיומה של הדעה החולקת בבחינת 'אלו ואלו', או לאידך גיסא, באדישות עקרונית למושג האמת או חוסר עניין בתחום הרוחני.

- כאשר הסובלנות מופיעה באופן גורף ובלתי פרופורציונאלי בתחומי היהדות דווקא, וכאשר היא מופיעה יחד עם אורח חיים של אדישות וחוסר עניין בתחום הרוחני - במקרה זה, אות הוא כי מדובר באידיאל החופש המתעטה באדרת הסובלנות, למען כחש.

פרק ה

הדרך ל"העלמת" בעיות

[במערב ובמודל המקביל]

העלמת הבעיות במערב

ישנן שתי דרכים להיפטור מבעיות, האחת לפתור אותן, והשנייה להעלים אותן וליצור חלל גדול יותר. ישנו הבדל תהומי ביניהן, כפי שיוסבר. נמחיש את העיקרון במשל מתחום הפסיכולוגיה:

חייל משוחרר מתלונן שהוא סובל מסיזמים כאבי ראש ודיכאון. הפסיכולוג מגלה שהאיש מייסר את עצמו על שהפקיר את חברו הפצוע בשדה הקרב, והחבר נהרג. מצפונו נוקף אותו והמחשבות אינן נותנות לו מנוח. במקרה כזה הפסיכולוג עלול לנקוט בגישה של השמטת הבסיס מהבעיה: הפסיכולוג מחנך את המטופל מחדש ומרגיע את מצפונו. "המחויבות לעצמך - כך הוא מלמד אותו - עולה על כל מחויבות אחרת, זוהי החובה הטבעית וכו'". ה'אמת' החדשה הזו שכרה בצדה: הסבל נפסק, ונפשו מוצאת מנוחה.. הפסיכולוג עלול לשנות את אישיותו ולחסל את ה"אדם" שבו, ובלבד שיתפקד כהלכה.. פתרון בעיה מקומית שאינו מביא בחשבון את כל המערכות עלול לגרום נזקים חמורים" ד"ר ב. כספי "הכמיהה אל המעמקים"

בדוגמא הזו, הפסיכולוג לא פותר את הבעיה, אלא מעלים את הבסיס שעליו היא נוצרה. כאשר נעלם הבסיס, אמנם נעלמה גם הבעיה, אך החלל שנוצר הוא גדול יותר מהבעיה עצמה. במבט שטחי ניתן היה לחשוב, שנוצר כאן מצב אידיאלי עם העלמת הבעיה, אולם במבט מעמיק יותר ניתן לראות כי קיבלנו בעיה חמורה בהרבה.

מגמה זו רווחת בתרבות המערבית כלפי בעיות רבות. למשל, בעבר היו אנשים שניצלו את מעמדם כהורים או כמורים, בכדי לנהוג כלפי הילדים או התלמידים בניצול או אף בהתעללות. הדרך שבה העלים המערב את הבעיה - ביטול מוחלט של המושג הבסיסי של מעמד הורים ומורים. המעמדות שווים לגמרי. המורה לא מכח את הילד אלא הילד

מכה את המורה, וכך אין לבעיה את המקום להופיע. אולם הנזק – גם של התלמיד עצמו – מהחלל שנוצר, הוא גדול יותר מהבעיה.

דוגמא נוספת: כמות המלחמות כיום פחתה בהרבה ביחס לתקופות הקדומות. בתרבות המערבית נהוג להשתמש בעובדה זו, בכדי "להוכיח" את צדקת הדרך של "מות האידיאולוגיות", היינו ההתפרקות מהאמונה באמת מחייבת ובהקרה למען ערכים קדושים. אולם אם נבחן את הנושא היטב, ניווכח כי מדובר כאן באותה שיטה של "העלמת הבסיס". בלב כל אדם קיים נדבך בסיסי של הכרה בסיסית באמת ובערכים מחייבים ובצורך לחיות ולהקריב למענם. כאשר על הנדבך הזה נוסף "נדבך שלילי" של אמונות מעוותות ומשחיתות, הרי שהתולדה הטבעית היא מלחמה. האדם נלחם במלוא המחויבות על בסיס הנדבך השלילי המעוות.

- ה'פתרון' של התרבות המערבית הוא פשוט מאוד - במקום לכוון וליישר את האמונה, במקום לעקור את ההשחתה, באו ועקרו את הנדבך הבסיסי של האדם: את הכרתו כי הוא איננו חי רק בשביל התפקוד הטכני של החיים, אלא מתוך הכרה באמת עקרונית ומחייבת ששווה להילחם עבורה. כעת, אכן אין לו כבר על מה להילחם, אבל הוא איבד את ערכו כאדם. ידמה הוא בכך לבעלי החיים, הנלחמים אך ורק על מזון, וכאשר יספיק להם ממנו, כלום לא יטריד אותם. האדם הלא שונה. יש לו צרכים נפשיים גבוהים יותר, הוא מסתכך בניסיון להגיע אליהם, וזוהי הדרך בה הוא מגיע גם לטעויות ולמריבות וכו'. אם ניטול מהאדם את ההכרה הבסיסית בהיותו צלם אלוהים ואת חיפוש האמת והמשמעות, ובכך נוריד את רמת צרכיו לדרגת בעלי החיים, יתכן שנטלנו ממנו חלק מהקשיים, אולם לא פתרנו כל בעיה. רק "העלמנו" אותה. תמורתה, קיבלנו חלל גדול יותר, ע"י שנטלנו ממנו גם את עצם היותו אדם.

- כך אכן נוצר אדם שאיננו סבור שנדרשת ממנו הנהגה כל שהיא כלפי עצמו ההולמת את היותו אדם, וכל המוסר שלו מתמצה ב"מוסר המכוניות". כלומר, לדאוג לכך שבני האדם לא יתנגשו האחד בשני. אולם מהו התוכן ולכן בכלל נוסעים? כל זה לא משנה לו כלל²⁰.

20. ישנם החושבים כי ניתן להצדיק את ערך האדם בכך שהוא עוזר לזולת, הוא אדם "טוב", וכדומה. אולם זו טעות לוגית. שני אפסים לא יעלו בערכם מכח עזרה של האחד לשני. מה שחסר לאפס הראשון, הוא לא יוכל ליתן מן השני הדומה לו. הערך יהיה קיים, רק כאשר האדם ייתפס כמהות שונה, כאשר נגזרת מכך משמעות ביחס לעצמו. הגע עצמך, אילו אני עוזר ליתושים הפוקדים את ביתי, האם זה יכול להוות צידוק ומשמעות ערכית לחיי? הלא קודם עלי להאמין שיתושים אלו הם בעלי משמעות. לכן, במידה בה אני מאמין כי אני ואדם אחר אין לנו ערך עצמי, הרי שאיננו יכולים להיות בעלי ערך רק מכך שנתחיל לעזור איש לחברו - אשר לו יש משמעות רק בכך שהוא עוזר לי... הערך ייווצר, רק כאשר נבין כי האדם שונה באופן מהותי מבהמה, שמשום כך יש לו ערך, וממילא יש ערך לעזור לו. כאשר נבין זאת, הרי שנקבל את המושג של "קדושת חיי אדם" על כל המשתמע מכך, גם כלפי אורח החיים של האדם עצמו, המחויב לנהוג כערכי וקדוש ולא כגס ושפל.

הדבר דומה לשיטת הריפוי של התרבות האצטקית העתיקה, בה כאשר היה לאדם פצע בראש, היו מטפלים בו בכך שהיו כורתים את הראש.. באותה מידה, התרבות המערבית לא ביטלה את הקומה השלילית של האמונות המעוותות, אלא את עצם הרובד הבסיסי של קיום ערכים אמתיים. כך ש"הפתרון המהיר" לבעיית המלחמות, גם אם כלפי חוץ הוא נראה מאד יפה, הרי שהוא מעוות מיסודו. פתרונות מסוג זה הינם מסוכנים מאד. גם אם אין לנו דרך לפתור ולרפא את מחלת הסרטן, לא נשתמש בשיטת הריפוי האצטקית. נמשיך להשתדל עבור התרופה האמתית, ובינתיים נמתין עד שתימצא.

העלמת הבעיות במודל המקביל

ידוע, כי בציבור החרדי ישנן בעיות רבות וכאובות בהתנהלות הציבורית, שדורשות תיקון. משום מה, זהו התחום היחיד המוציא את החרדי הנאור משלוותו הידועה. בניגוד לכל הנושאים החרדיים העומדים בציפור נפשו של הציבור התורני, אשר בהם הוא איננו מוצא עניין רב, בנושאים אלו הוא ממש מעורה. עולים הם תדיר על ראש שמחתו.

למעשה, הדרך שבה הוא מציע לפתור את הבעיות, היא להעתיק מבנים תרבותיים אותם ראה בחברה המערבית, ואשר הוא מזהה אותם כחיוביים. בהרבה מקרים הוא עצמו לא מודע לכך שהוא מעונין 'להעתיק', אך בפועל זה מה שמניע אותו.

כאשר נבחן את התנהלותו בתחום, ניווכח כי הוא לא מדבר על "פתרון", אלא על "העלמה" של הרובד היהודי הערכי הבסיסי, וזוהי הדרך בה הוא מעונין להעלים את הבעיות. הנה בפירוט:

ה'תיקון' ע"י ה"תרבות"

נניח שישנו אדם הסבור שפלוני גורם נזק רוחני לציבור, ומבלי לחשוב פעמיים הוא ממחר לפרסם את דעתו ברבים. מעשה זה הוא פסול ובעייתי, ובפרט כאשר ישנם רבים השוגים בכך, שלא לדבר על מקרים בהם מערבים בין אינטרסים רוחניים לאינטרסים אישיים סמויים. - עפ"י השאיפה של החרדי הנאור, הבעיה נעלמת באופן הבא: הבסיס הוא מיקומו של הנושא הרוחני בסולם הערכים. אילו נעלה את רמת החיים של הציבור ונעביר אותו למערכת המערבית של ה"תרבות", ממילא יישמש הבסיס, סולם הערכים ישתנה, וכל תחום התוכן יאבד מערכו. באופן טבעי, הרצון לניקיון הרחוב יהיה חזק יותר מהנושא בעל התוכן, וכך אין חשש שהאדם ישגה בכל הנוגע לתחום זה.

בדרך ההעלמה והשלילה לא נפתרה הבעיה, שכן הערך של בין אדם לחברו לא עלה אצל האדם, אלא שבמקרה נעלמה ההתנגשות על בסיס זה. כאשר תגיע הסיטואציה בה כן תהיה התנגשות, וכגון על בסיס ערכי תרבות, אופן היחס לזולת לא ישתפר במאומה. לעומת זאת בדרך הקשה של הפתרון החיובי, הרי שההכרה החדשה, זו המתקנת,

הייתה מתבססת דווקא על המחויבות הרוחנית, ומחדדת מכיוון זה את חשיבות הערך השני, את הזהירות הנדרשת בנושא זה, את שיקול הדעת הנכון והראוי קודם לפגיעה, ואת הצורך בחקירה ודרישה ובניסיון בדרכים אחרות, וכדומה.

בכל התנגשות כגון זו, עומדות שני האפשרויות. או להעלות את הערך הנגדי, או להוריד את הערך הראשון. אם, דרך משל, אדם מוצא עניין רב בנענוע לולב, בתפילה ארוכה, בעטיפת ציצית, וכדו', ומתוך כך חברו נפגע, ניתן להעלות את ערך הזהירות ולפתור את הבעיה, או לחילופין לדאוג לכך שלא ימצא עניין בכל המצוות, וממילא במקרה לא תיווצר ההתנגשות על בסיס זה²¹. אשליה של פתרון.

הדבר דומה לשיטת הריפוי של התרבות האצטקית העתיקה, בה כאשר היה לאדם פצע בראש, היו מטפלים בו בכך שהיו כורתים את הראש.. התרבות המערבית לא ביטלה את הקומה השלילית של האמונות המעוותות, אלא את עצם הרובד הבסיסי של קיום ערכים אמתיים.

ה'תיקון' ע"י הסובלנות

כך הוא גם בנושא של חוסר פרופורציה. לדוגמא, אדם סבור כי כל מי שאיננו בדרך הקבוצה שלו דווקא, הרי הוא פסול. ניתן לטפל בעיוות המקומי, וללמד אותו כי גם לקבוצות ומפלגות אחרות יש מעלות, וראוי להכיר בזה. אולם ברוח החרדי הנאור, הפתרון הוא ע"י הסובלנות המערבית: שום דבר הוא איננו פסול, האדם הוא חופשי ממחויבות כובלת, גם המפלגות החילוניות הם לגיטימיות וחביבות, וכו'. - בחלל העצום שנוצר, נעלמות גם כל הבעיות, אך עצם התכונה הנפשית של האדם להתנגד למי שאינו כמוהו לא נעלמה, והיא תופיע כעת בלבוש אחר כנגד מי שאיננו סובלני ותרבותי כמוהו...

"פתרון" זה מופיע גם בבעיות הנובעות ממורכבויות שונות. למשל, בתקופת ההתנתקות התקיפו העיתונאים ה'מתקדמים' את העיתונים הממסדיים, על חוסר הרגישות שלהם כלפי סבל המתנחלים בהתנתקות. בסיס הבעיה היא הדרישה והצורך להבדיל בין המישור האידיאולוגי שבו קיים עימות חריף עם הציבור הדל"י וסולם ערכיו, ובו נלחמים אידיאולוגית על הטענה כי צריך להתפכח מעיוורון הסגידה ל"מדינת ישראל כסא ד' בעולם" וכו' - לבין המישור האיש, בו נדרשת רחמנות והשתתפות כלפי

21. ישנם אנשים שרוב מעייניהם נתונים להטפה שלא לפגוע בזולת עקב קיום המצוות. פעמים זה אכן מחמת שהדור צריך לכך ומחמת העלאת הערך השני, אולם פעמים נובע הדבר משיטת הורדת העניין בתחום הראשון, והרי זה כאותו צדיק שהיה מהדר במיוחד ובעיקר, בהלכות לא להניח תפילין בחוה"מ, לא להימנע מלאכול בערב יום כיפור, ולא ללמוד בת"ב.

סבלם של אחינו שעולמם חרב עליהם. אם נבדוק במכלול התחומים, נגלה כי "הציבור המתקדם" מתקומם על הכישלונות בתחום זה, לאו דווקא משום שהוא נעלה יותר ועומד בדרישה הכפולה, אלא משום שלדידו המישור האידיאולוגי לא קיים ולא חשוב, וכך לא נוצר כלל הבסיס למורכבות ולבעיה.

הדרישה המורכבת לא תעמוד בפני קבוצה זו, אלא במצב תיאורטי בו האידיאולוגיה השמרנית הייתה קורסת, ואז אז היו נבחנים האם היו מביעים רחמים והשתתפות, או נוקטים בדרך של שמחה לאיד. אולם כמו בכל המישורים, קבוצה זו איננה מודעת לכך, וסבורה שההבדל של הגישות ביחס להתנתקות נובע מנקודה של מוסריות, מה שסיפק לה באותה התקופה כר נרחב להטפה בנושא.

התיקון ע"י ההומניזם

באותו העיקרון נפגוש בנושא המריבות והמחלוקות על דברים טפלים. כאשר קיים במערכת הערכים של החברה מושג בסיסי של מאבק על עקרון צודק, ממילא קיימת מורכבות. מכאן נובעות לרוב המריבות, משום שהאדם יכול לתרוץ לעצמו כל דבר כעקרוני וצודק. לעומת זאת ב"אידיאל החיים הנעימים", כל המושג של מאבקים ועקרונות נשלל מעיקרו. אין התייחסות כלל לאלמנט של הצדק, אלא לנושא של זרימת החיים הנעימה והתקינה. המוטו הוא: "עזוב עקרונות, ו'עזוב' מאבקים ומלחמות. היה נחמד לעצמך ולזולת, חיה ותן לחיות. שלום ושגשוג כלכלי עכשיו ומיד". בחברה שכזו, האדם תולה על עצמו שלט "כאן חי בכיף...", ובאופן כזה הוא ממילא מואס בכל המאבקים לא משום שהוא עומד במבחן המורכבות ומבדיל בין העיקרון לדברים הטפלים, אלא משום שבתרבות שלו לא קיימת כלל ההתמסרות לעקרון כלשהו, מלבד ל'כיף' המפנק. [ראה בסוף פרק ב' בנושא השילומים, ובהערה לגבי הצהרתו של ביילין. וראה על כך בסיום פרק ה' "מבחן ההומניזם".]

בתרבות המערבית, גם האויבים הגדולים ביותר משלבים ידיים כאשר הם מרוויחים מכך, משום שבסופו של דבר המטרה היחידה היא להתקדם ולהצליח ותו לא. לעומת זאת באופי היהודי העקרונות הם העיקר, ועל עקרון וצדק לא מתפשרים, גם במחיר הפסד של הרווח המשותף. כמובן, שכשמתייחסים גם לנושאים טפלים באותה הצורה, נוצרות מריבות על הטפל, אלא שהפתרון בדרך של "העלמה" איננו להבחין בין העיקר לטפל, אלא להעלים גישה עקרונית זו, ובכך להעלים את הנדבך הבסיסי החיוני.

בספר "זכרון יעקב" (להרב יעקב לפשיץ מזכירו של הגאון רבי יצחק אלחנן זצ"ל) עומד על מדוכה זו, כשהוא עורך השוואה בין יהדות איטליה ליהדות מזרח אירופה:

"הסופר החכם בערינשטיין יאמר באחד ממאמריו בהדור לאמור: 'לפנים שקראתי במכתבי העת דברי מחלוקת וקטטות בהקהילות ע"ד שו"ב חזן וגבאות וכדומה. שרטו שרטת בבשרי ופני אדמו מהפרעת

השלום מקטנות שכאלה. אולם עתה בשומי על לבבי לחקור את מצב היהדות בשארי ארצות, וכשהנני משים לב לחקור על היהדות באיטליה, תאחזני פלצות מהדומיית מוות הזאת. אין תנועה ואין צפצוף קול של היהדות נשמע מהמדינה הזאת. כמנגינת אופרה היותר נעימה וחביבה היו חביבים ונעימים עלי אם אשמע מאיטליה איזו מריבה או מחלוקת ע"ד שו"ב וחזן וגבאות, שיהיה לי לאות נאמן שהיהדות חיה היא בכל חושיה. אבל לדאבון לבב, מהיהדות באיטליה אין קול עלה נידף כלל, אין כל תנועה דופקת בכל עורקיה".

ה'תיקון' ע"י מגמת שמירת החוק

מגמת 'אזרח שומר חוק' - מול מגמת התוכן המוסרי

בחברה המערבית נקטו בשיטה 'קלה ומהירה' להפוך את התנהגותו של האדם למוסרית: האנשים מתחנכים להיות אדם 'שומר חוק'. אדם שגדל כך, סולד באופן טבעי מכל פעילות לא חוקית. כך הוא מתנהל לאורך כל הדרך באופן תקני, ללא 'קומבינות' למיניהם, כך הוא לא פוגע בזולתו, וכך נשמר סדר החיים האופטימאלי של האזרחים.

ענין שמירת החוק לא נתפס כעוד עיקרון חשוב, אלא נהפך לתפיסת חיים הרואה בחוק את חזות הכל בכל נושא ערכי. כך, במקום לגשת לנושא בשאלה מהו הצדק ומה נכון שיהיה, ניגשים בשאלה מהו החוק ומהי זרימת החיים התקינה. ההבדל בין תפיסת הצדק לתפיסת החוק, בא לידי ביטוי בכל התחומים, אף הפשוטים ביותר בחיי היומיום. לדוגמא: במקרים רבים כאשר מכונת התשלומים באוטובוס לא עובדת, הנהג אומר שאין צורך לשלם כיון ש'זה לא עובד'. אדם חרדי לא מבין דבר כזה, משום שבאופן טבעי גישתו לנושא היא חובת התשלום תמורת הנסיעה, וא"כ צריך לשלם בפעם אחרת או באופן אחר. לעומת זאת אצל האדם המערבי, חובת התשלום איננה משום שהנסיעה מצדיקה זאת, אלא משום שכך היא צורת ההתנהלות - "עולים לאוטובוס - משלמים". "מגיעים לקופ"ח - עומדים בתור". ככה זה. כך מתנהלים. ממילא, כאשר זה לא עובד, אין כל טעם לשלם. ומאידך גיסא, כל חריגה מהכללים מעוררת את זעמו, לעומת החרדי שיבחן כל דבר מנקודת הצדק - לא להקדים תור משום שישנה זכות למי שבא קודם וכדו' - וכפי שיוכל להבחין כל בעל עין בוחנת בהתייחסות השונה בכל תחום. ברוח זו אנשים שומרים על כללים גם כאשר אחרים נפגעים, בלא כל סיבה מוצדקת. לדוגמא, נהג אוטובוס עשוי להשאיר אישה עם ילדים ברחוב ביום גשום, משום שעל פי הכללים היבשים, החוק מאפשר לו לא להעלות עגלה במקרה כזה שהאוטובוס עמוס. הוא לא ישאל את עצמו אולי במקרה זה הנוסעים מסכימים להצטופף, מה שמותיר בידיו את האפשרות - גם במסגרת החוק - להקל על סבלה של אותה אשה, והוא לא יחוש כלל

שעשה כאן מעשה רע, גם אם הוא אדם בעל מידות טובות ביסודו. - הוא מחונך לגשת לכל נושא בריבוע החוקים והכללים, ותו לא.

לא בכדי הוא מחונך כך. שכן אדם המורגל לגשת בכל נושא לגופו של ענין לפי תוכנו המוסרי, נמצא תמיד בסיכון של התנהלות נגד החוק במקרים מסוימים. מי שאינו נמצא בסיכון הזה, הוא רק מי שרואה את חזות הכל בחוק, וככזה הוא ניגש לכל נושא באופן של התנהלות אוטומטית. אצל אדם כזה, אכן 'תוקן' התפקוד בשיטה הקלה והמהירה. זהו החינוך המערבי.

החרדי המושפע, נוטה לפעמים לבלבל בין אזרח שומר חוק וסדר לאדם מוסרי, ומתמלא הערצה מול הנהגה זו של התנהלות תקנית וחוקית. הוא איננו מבחין, כי מבחינת המגמה הנפשית אין כאן אלא הטיה של מגמת האדם כלפי מערכת הכללים, כלפי ההתנהלות החיצונית, ולא כלפי פנים (שכן לא מדובר באדם שבנוסף לכך שהוא מושלם בפן המוסרי חשוב לו גם לשמור על כללים, אלא מדובר במי שהתחנך בשיטה 'הקלה והמהירה' ע"י סירוס הצדק הפנימי והחלפתו בדת הכללים).

ידוע, כי האירופאים מצטיינים ביותר בהתנהגות עפ"י כללים וחוקים, ואכן רבים מתפעלים מהתנהגותם המופתית, מלבד אותם אלו שנחשפו לצד השני של המטבע - למשל אותם יהודים שהשוויצרים הסגירו אותם לגסטאפו בשנות השואה, משום ש'כך אומר החוק' בנוגע לאזרחים זרים. 'צר לי מאד, אבל זהו החוק ועלי לקיימו'... כמובן לא מדובר כאן על מעידה חד פעמית, אלא על סימן עקרוני המלמד כי בחינוך מסוג זה, ההתנהגות היפה נובעת מתפיסת חיים עמוקה ויסודית המשרשת מהאדם את המושגים הערכיים הבסיסיים של אמת וצדק, ושותלת במקומם דפוסי התנהגות רובוטיים.

ההבדל בין המחויבות לצדק לבין 'תפיסת הכללים והחוקים', משתקף היטב בציטוט דלהלן, מתוך דיון שהתעורר בנוגע לפיתוחו של רובוט אוטומטי שימלא את תפקיד החייל האנושי. בעיתונות דווח כי "היעדר המגע הישיר של היורה עם האויב מדאיג את ארגוני זכויות האדם. על אף שנשק הרובוטיקה מאפשר להגיע לאפס הרוגים, הם מתנגדים לפיתוחו." "אין זה הוגן להעמיד רובוט מונחה מול חיל בשר ודם", אומרת מארי אלן מקנול, סגנית נשיא החברה האמריקאית לחוק בינלאומי. הארגונים דורשים שבשדה הקרב יעמוד חיל מול חיל. להעמיד רובוט מול טרוריסט בקרב לא שוויוני נוגד, לטענתה, את חוקי המלחמה ואמנת ג'נבה".

- אדם חרדי לא יוכל לעולם לתפוס 'סברה' מעוותת מסוג זה. הוא לעולם לא יהיה מסוגל להבין באיזו זכות או צדק ניתן לדרוש ממני להפקיר את חיי מול הטרוריסט האויב, ולא להגן על עצמי באמצעות הרובוט. לעומת זאת האדם המערבי מזדהה בהחלט עם תפיסה כזו שניגשת לנושא עפ"י 'כללי משחק' מסוימים של 'שוויון' וכדו', בניתוק מוחלט ממושגי הצדק והזכות. כך מוצגת תפיסה מעוותת כגון זו כאקט 'יפה' של הגנה על זכויות האדם, בה בעת שמדובר על גישה המתייחסת לבני אדם כמו לחיילי משחק

בדמקה שיש לסדר אותם על פי כללי המשחק הכתובים בהוראות, גישה המורה על זלזול ציני בקדושת חיי אדם ושפלות שאין למעלה ממנה.

מוסריות מול הסדרת יחסים

הבחנה זו בין תפיסת המחויבות לאמת וצדק לבין תפיסת הכללים, באה לידי ביטוי בכל תחומי החיים. וכפי שידוע לכל, כי אם הנך מבקש מישוהו שיחייך אליך בנימוס ובאדיבות, תוכל לגשת לחילוני הקרוב, אולם אם תיתקע ללא כסף, עדיף שתיגש לאדם החרדי.. אצל החרדי מגמת החיים היא לתקן את עצמו ולהשביח את מוסריותו ובכך עוסקים חוקי התורה, לעומת

ידוע, כי האירופאים מצטיינים ביותר בהתנהגות עפ"י כללים וחוקים, ואכן רבים מתפעלים מהתנהגותם המופתית, מלבד אותם אלו שאיתרע מזלם להיחשף לצד השני של המטבע – למשל אותם יהודים שהשווים הסגירו אותם לגסטאפו בשנות השואה, משום ש'כך אומר החוק' בנוגע לאזרחים זרים. 'צר לי מאד, אבל זהו החוק ועלי לקיימו'..

זאת אצל האדם המערבי החוקים הם הסדרה ציבורית חברתית בין האדם לבין זולתו, ובכך הוא רואה את המגמה העיקרית. זוהי גם הסיבה שבדרך כלל הוא לא יצא מגדרו וממרחב החיים האישי שלו, למען פעולות מוסריות. לדוגמא, רעיון כמו להשאיל את הדירה שלו לאחרים, ייראה לו כרעיון הזוי ומופרך לחלוטין. עפ"י תפיסתו, למוסריות יש את המקום שלה, ואל לה לפלוש למרחב הפרטי של האדם.

מזווית נוספת ניתן לעמוד על התפיסה המוסרית של האדם המערבי: כל אדם נפגש במהלך חייו במאות מקרים של דילמות מוסריות. לדוגמא, לשון הרע מול תועלת. האם למסור מידע שלילי על חבר, לצורך תועלת של האחר. כמובן שאין אנו מצפים מהאדם המערבי שיפעל בנושא זה עפ"י ספר חפץ חיים דווקא, אולם מאדם המתיימר להיות מוסרי, ניתן היה לצפות כי יחשוב וידון על הנושא ויקבל את ההכרעה הנראית לו עפ"י דעתו, וכך ינהג. אולם בפועל לא נמצא אדם שיוכל להעיד בפנינו כי אי פעם הוא דן עם עצמו בנושא. כיצד יתכן הדבר? והרי אדם זה נפגש בדילמה זו מאות פעמים בחייו, כיצד הוא נהג כאדם מוסרי? ברור שהוא איננו לוקח את הנושא בכובד ראש, ובכל פעם שנפגש במקרה שכזה הוא 'זרם' איך ש'הרגיש לו' באותו זמן. כך גם לא נוכל למצוא בכל רחבי הגלובוס פורום שדן בנושאים מסוג זה. הכל דנים רק בנושאים שיש להם נגיעה להסדרה ציבורית, כגון אתיקה של רופאים עו"ד וכדו', אבל במוסריות האישית אין כל עניין לציבור. [עוסקים רק בדילמות הרואיות הוותיקות, אבל בשאלות המוסריות היומיומיות לא נמצא כל עסק].

כמובן שהדוגמא הנ"ל הינה אחת מיני אלף, ומדובר למעשה באדם שלאורך כל חייו ביצע אלפי פעולות פרובלמטיות שכאלו ללא מחשבה וללא השיקול המינימאלי הנדרש

ממנו כאדם מוסרי. עם זאת, הוא חש את עצמו כאדם מוסרי ומושלם לחלוטין, משום שהמושג של בחינת כל פעולה בקנה מידה מוסרי אמתי, לא קיים כלל. לפי תפיסתו, בעצם היותו אזרח שומר חוק הינו אדם טוב, ולא נדרש ממנו יותר מכך. אין מטרת חיים להיות אדם נעלה בעצמו ובפנימיותו אף לפי השגתו, ובודאי שלא להתקרב לבורא ולקיים רצונו, מגמה זו אינה קיימת כלל. המטרה היא החיים עצמם והתפקוד שלהם, כאשר אחד האמצעים לתפקוד הוא הסדרת היחסים בין האנשים במרחב הציבורי, וזאת ע"י ניסוח כללים וע"י חינוך הציבור להסדרה זו. בזה, אכן מצטיינת התרבות המערבית.

בציבור התורני קיימת מוסכמה בסיסית, כי האדם נכשל במקרים רבים בהתנהגותו המוסרית בין אדם לחברו. זאת, עם ולמרות שישנם אנשים רבים המשקיעים בנושא ומשתדלים לעבוד על מידותיהם, וכגון על מידת הכעס וכדו', רבים קונים ספרים הנותנים עצות כיצד ניתן להשתלם בנושא, וכו'. לעומת זאת, בחברה המערבית לא ניתן למצוא כיוון של מגמה כזו - ישנם אלפי ספרי הדרכה באלפי תחומים, החל ממדריך לחיזוק שרירי אצבעות הרגליים, ועד למורה נבוכים למטייל בא"י הוואי, ובכל זאת לא נמצא ספר הדרכה אחד (!) כיצד לעבוד על המידות ולהצליח להיות אדם מוסרי יותר - ועל אף כל זאת, ראה זה פלא, כל אדם מרגיש את עצמו מושלם לחלוטין. מהו הסוד המקצועי המאפשר להגיע למקסימום תוצאה במינימום השקעה? כאשר מסרסים את המושג האמתי של אדם מוסרי, ומתרגמים אותו לאדם שומר חוק, כלומר אדם שמתפקד באופן שלא מזיק להתנהלות התקינה של המערכת. כך, במסלול המהיר, נעשה האדם ל'מושלם'.

החרדי המושפע מתיימר 'לתקן' את הציבור החרדי באותה שיטה 'קלה ומהירה', ולחנך את הציבור לתפיסת החיים הכוללת של 'שמירת החוק'. כך אכן ייפתרו לאלתר הבעיות של חוסר התקינות, אך במקביל גם יאבד הבסיס היסודי של ערכיות החיים והתוכן המוסרי הפנימי שלהם, כאשר הגישה לכל נושא תעמוד בראי ההסדרה הטכנית והתפקוד התקני. הפתרון צריך להיות אפוא בדרך הקשה והמורכבת, ולא ב'מסלול מהיר' מסוג זה.

ה'תיקון' ע"י ריקון התוכן

נושא האפליה בקבלת תלמידים, צומח גם הוא על בסיס מורכבות שאיננה קיימת בקרב אנשים שחיהם חסרי משמעות. כאשר אין התייחסות לתוכן, קל מאד ליצור קריטריונים מוגדרים וברורים: גיל, השכלה, מקום מגורים, ולכפות את המערכת לנהוג אך ורק בהתאם להם. לעומת זאת כאשר קיים האלמנט הערכי, לא ניתן להגדיר באופן חד משמעי את קריטריון ההתאמה מבחינת אורח החיים הערכי. במצב שכזה, נפתח פתח להתערבות של מניעים בלתי כשרים. כמובן, שמוטלת החובה למנוע זאת, אולם יש להבין את הבסיס, כי לא ניתן להשתמש בפתרון ה'פשוט' שהינו העלמה של התוכן. רוב המטיפים בנושא, רואים את המודל החילוני כמודל המושלם בנושא זה.

ואינם מבינים כלל את מורכבות העניין, משום שהם שקועים במערכת הערכים שלהם עצמם.

המשוואה – פחות יהדות פחות בעיות

כאשר מסכמים א"כ את הגישה הנאורה לפתרון הבעיות באופן כללי, ברור כי ניתן לצפות מראש שבדרך זו תעלמנה כל הבעיות הקיימות בציבור החרדי. שכן

כל הבעיות המסוימות בציבור החרדי, צומחות על בסיס מסוים האופייני לציבור זה דווקא. הבסיס הוא ההקרבה וההתמסרות המוחלטת לאידיאל שמירת היהדות, ומתוך כך נוצרות מורכבויות, וכפי שהדגמנו לעיל בהבחנה בין אדם לבעל חיים, שבאדם המורכב יותר ישנן הסתבכויות

ישנם אלפי ספרי הדרכה באלפי תחומים, החל ממדריך לחיזוק שרירי אצבעות הרגליים, ועד למורה נבוכים למטייל באיי הוואי, ובכל זאת לא נמצא ספר הדרכה אחד (!) כיצד לעבוד על המידות ולהצליח להיות אדם מוסרי יותר

רבות יותר, ומשום כך ההורדה של האדם להיות כבע"ח פותרת את בעיותיו באופן מידי. בהתאם לכך, על פי גישה זו הרי זו משוואה פשוטה והכרחית, שככל שהבסיס הערכי היהודי ילך ויפחת או ייעלם, יפחתו או ייעלמו עימו גם כל הבעיות הנלוות. ככל שלא תהיה יהדות, כך גם לא יהיו בעיות אלו. אולם 'מתקנים' אלו אינם נותנים דעתם על כך, שככל שתיקלט המערכת המערבית, יחלו לחילופין להופיע במקביל הבעיות החברתיות הנובעות מהריקנות המערבית, שהן חמורות פי כמה.

קולות אלו מרבים להתריע על נושא המצוקה הכלכלית שבציבור החרדי, ואכן הדברים תואמים למה שהוסבר בפרק זה. הפתרון המוצע הוא להעלות את הרמה הכלכלית, ובהתאם תגבר צריכת הנופש המפנק והבידור, ובמקביל יחל הבסיס הרוחני להעלם ועמו כל הבעיות.

לעומתם רבים בציבור החרדי שואפים לתיקון הבעיות על הבסיס הערכי התורני הקיים, ולא לנפץ את החבית ולשפוך את היין על מנת שלא להניח לנחש מקום לטפס.

הזיהוי

ישנם רבים בקרב הציבור המוטרדים מבעיות הקיימות בתוכנו. גם גדולי ישראל במשך כל הדורות, ועד לדורנו אנו, עוררו לאורך כל הדרך על בעיות פנימיות אלו,²² ודברי הנביאים הלא מלאים בתוכחה על כך.²³ כיצד ניתן לזהות כי במקרה שלנו המדובר הוא על מגמה שונה, מגמה של העלמת הבסיס, ולא של פתרון הבעיה? – הבסיס לכך הוא כאמור הסקירה הרוחבית. כאשר, למשל, עיתון מסוים פותח במדור שבועי על 'בין אדם לחברו בפרשת השבוע', אין בכך עדיין כל אינדיקציה למגמה מסוימת. יתכן שישנה התמקדות מיוחדת במצוות שאכן טעונות תיקון [כמו למשל מכון "תורת האדם" בצפת המתמקדים בעיקר במצוות אלו, ופועלם ראוי לכל שבח]. אולם כאשר בצד השני של העיתון נתקלים במדור 'רוח הדברים', בו מתעדכנים הקוראים בנושאי 'רוח' ושם מופיעים לפתע סרטי אלימות וכדומה, יחד עם עוד שאר דברים "מפנקים". כאשר ההטפה בתחומים אלו מופיעה עם הערצה למגזר היצרני, ועם שאר הערכים השייכים למערכת המערבית – הרי המגמה מבוררת מאלה.

האחיזה בדרך של העלמת הבסיס צפויה מאוד, לאור מה שהוברר בפרקים הקודמים כי אצל החרדי המושפע, הגורם האמיתי שמפריע לו בבעיות המצויות, בהרבה מקרים, איננו עצם הפגיעה בזולת, אלא הבסיס עצמו – הדתיות המוגזמת, אי ההתאמה לכללי התרבות והסובלנות, וכדומה.

אכן, יש להצר על כך שאין מספיק התייחסות לבעיות, מקרב הציבור המעוניין בפתרונות אמתיים ברוח התורנית. אולם כפי שהוברר, האיום הנשקף מהמגמה של ההעלמה, גדול תמיד פי כמה מהאיום של הבעיות עצמן.

22. לדוגמא, באגרת מהרמב"ם "ההמון יברח מהעבירות המפורסמות ולא מהמידות הרעות" גם הנצי"ב בהקדמתו כותב שבבית שני היו נמהרים לשפוט כל אחד כאפיקורס גם בלא הצדקה, ועל כך נענשו. עיין גם ביעב"ץ באריכות, כמו"כ בתנועת החסידות, ואין צריך לומר בתנועת המוסר מיסודו של ר' ישראל מסלנט.

23. למשל בישעיהו בהפטרת יו"פ: "הכזה יהיה צום אבחרהו.. הלכוף כאגמון ראשו ושק ואפר יציע?.. הלא זה צום אבחרהו פתח חרצובות רשע, הסר אגודות מוטה" – אגודות מוטה הם אגודות המטות את הדין והיושר, ואינם פועלים בצדק אלא לפי אינטרסים. וכל דברי הנביאים מלאים מכך.

פרק ו מקבילה היסטורית

ניתוח הזיקה הרעיונית שבין תנועות שונות, עשוי להועיל רבות בפירושם ובזיהויים של תהליכים חברתיים. ההבחנה במכנה המשותף שביניהם, מצביעה על כך שהמקור הוא משותף, ובכך מסייעת בזיהוי ובהבנת הבסיס הרעיוני [צורתה של כל תנועה משתנה בהתאם לתנאים שבהם נוצרה, והמלאכה הדרושה הינה להפשיט את הצורה החיצונית, ומתוך השוואת היסודות לזהות את הזיקה והמקור הרעיוני המקביל].

חורבן יהדות אירופה מחק מהזיכרון הציבורי את זכרם של תנועות ומאבקים, תמורות והתפתחויות, שחלו בתוככי העולם החרדי באירופה. בד"כ נשכח זכרם של מאבקים פנימיים שהתחוללו בציבור שומרי המצוות, סביב אישים שהטיפו לשיפורים חברתיים וערכיים במבנה הקהילה החרדית.

הזיכרון הציבורי מסתכם בד"כ בידיעה כוללנית, שהייתה 'תנועת ההשכלה' שהביאה לבסוף לפריקת עול של רוב הציבור היהודי (שהיה חרדי כולו קודם לכן). לגבי המשמעויות לזמננו, התפיסות מגוונות. ישנם אנשים הסבורים שהתנועה התחילה בשינוי של סממנים חיצוניים, ומכך מגיעים למסקנה שעיקר העיקרים הוא הסממנים החיצוניים. יש שלומדים מכך על הסכנה החמורה שבכל חשיבה והתבוננות, ויפעלו לדחות בתוקף כל מגמה בכיוון. אחרים, משתמשים בזה כ'נשק אוטומטי', כאשר בכל פעם שיפגשו במשהו שלא חשבו עליו מקודם, או שלא הורגלו אליו בשנות ילדותם הצעירות, הם יפטירו מיד שאכן "כך בדיוק התחילה ההשכלה" – ומנגד, ישנם אנשים המואסים בטיעונים מסוג זה, ומתוך כך סבורים הם, כי מדובר בתנועה שאבד עליה הכלל, ובהיסטוריה שעברה וחלפה ואיננה רלוונטית כלל לזמננו.

לעומת כל אלו, כאשר בוחנים את ההיסטוריה כפי שהיא, הרי שמדובר בנושא רלוונטי מהבחינה הרעיונית, ואקטואלי מאין כמוהו.

בדור הראשון של התנועה, מדובר היה באנשים שומרי תורה ומצוות, שלא בקשו אלא לשפר את הציבור היהודי, ולתקן בעיות חברתיות התנהגותיות וכו'. גם בשלבים

שלאחר מכן, עיקר ההתמקדות הייתה בפן החברתי²⁴. כל הדיונים נסבו על נושאים פנימיים כמו הציות לרבנים, תיקונים כלכליים, הדגשה של ערכים שונים בהנהגת הקהילה ובחברה, וכדומה.

בכל הספרות שהטיפה ל'תיקון הבעיות', חזרה על עצמה אותה מגמה, שינויים של אותן נקודות, הדגשים של אותם ערכים, וכו'. הבסיס לכך היה המפגש של היהדות עם התרבות המערבית שהתפתחה באותו זמן. מפגש זה הוליד נטייה להעתקה של ערכי התרבות לתוככי החיים היהודיים, כאשר אותם חרדים שהושפעו מן החוץ, בקשו באופן מודע להטמיע בציבור היהודי ערכים שהכירו בתרבות הכללית, ערכים שהם זיהו כחיוביים ומועילים. בדרך זו הם הובילו להשפעה ערכית שבעקבותיה נוצרה יהדות עם מגמה שונה, עם הדגשים שונים, וכדומה.

- באותו מאבק היסטורי, יצאה היהדות החרדית באופן כללי כשידה על התחתונה, כאשר רוב הציבור היהודי נסחף לזרמים החילוניים [אמנם אם ניתן לציין תחום שבו אכן הצליחה היהדות החרדית להציל מפי הארי, הרי שהיה זה באמצעות 'מלחמת הרוח' והדעות, יחד עם שינוי חיובי של הנוהג המעשי הקיים. המדובר הוא בהקמת 'בית יעקב', שהייתה שינוי מהנוהג הקיים בו הבנות היו בבית. בית יעקב פעלה כתנועת נוער, בתור משקל נגד לתנועות הנוער הזרות שסחפו את הצעירים באותה תקופה, וסוד כוחה היה התוכן הרוחני מבית מדרשו של הרש"ר הירש, שבנה מערכת תורנית של דעות כנגד מערכת הדעות הזרות. מתלמידיו ומספריו ינקה שרה שניר את השראתה, וכל המורים והמלמדים בסמינרים השונים היו מתלמידי בית מדרשו].

החרדים שהתנגדו נחרצות להשפעה חיצונית זו, יסדו באותו זמן את עיתון "הלבנון" לצורך מאבק ספרותי. הרוח החיה באותו מאבק היה הרב יעקב ליפשיץ, מזכירו של מרן הגאון רבי יצחק אלחנן ספקטור זצ"ל. בספר הזיכרונות של ליפשיץ המתאר את רשמי המאבק ["זכרון יעקב"], ניתן למצוא קטעים רבים, שאילולי התאריך הרשום על גבי הספר, ניתן היה לחשוב שנכתבו כמכתבי תגובה לעיתון או רדיו חרדי בשנות האלפיים [חלקם יצוטטו בהמשך]. ספק אם ניתן למצוא עוד דיון ציבורי מאותה תקופה, שיש לו כיום מימד אקטואלי, ובוודאי לא שתכניו חוזרים על עצמם במדויק בימינו אנו, כמו במקרה זה.

הסיבה לכך היא העובדה הפשוטה שהיהדות לא השתנתה. הציבור החרדי כיום הוא המשך ישיר של הציבור היהודי באירופה, וכך כאשר ישנה מגמה שמגיעה מהכיוון התרבותי המערבי, ההתנגשויות הן תמיד באותם מוקדים. 'הפרופיל' הנזכר לעיל

24. לתנועה היו גוונים שונים ופעלה בכמה מקומות, כאשר בכל מקום הופיעה בגוון אחר (בגרמניה התחילה בעיקר בנושאי אמונות ודעות, וברוסיה בנושא תיקון חברתי) מכל מקום הפן החברתי - ערכי היה דומיננטי ביותר.

של החרדי המושפע מהמערב, בא לידי ביטוי מובהק באותן מגמות היסטוריות, כאשר ההדגשים של אותם ערכים ו'סולם התגובות' הערכי, הוא אותו סולם מערבי, כפי שניתן להיווכח מהציטוטים דלהלן. הקו המשותף העובר כחוט השני בכל המגמה של אותה תנועה היסטורית, הוא אותו הקו הבולט גם כיום: הנחיתות מול התרבות המערבית, והשאיפה לחקות אותה באופן עיוור תוך שטחיות ורדידות מחשבתית, וחוסר הבחנה בשורשי התופעות.

הכותבים והסופרים באותה תנועה היסטורית לאורך כל השנים, ירו את חיציהם ברבנים, ותקפו אותם על כך שאינם מקבלים באהבה את ניסיונות התיקון שלהם. ניכר, שלא היה שם כל ספק מיהו הצודק באותו וויכוח. הסופרים הרהוטים והעוקצניים, מול הרבנים שלא הסבירו ונמקו את עצמם באופן ההולם. אולם בסופו של דבר, לאחר שהם עצמם בחנו את התוצאות של תנועתם - את הדור שבא אחריהם - הודו הם בפה מלא כי טעו באבחנתם, וכי הרבנים צדקו מהם בראיית המציאות נכונה, וכפי שיובא מדבריהם להלן בסוף הפרק. למרבה הצער, הודאתם על הטעות הטראגית באה בשלב מאוחר, כאשר כבר לא ניתן היה לתקן.

בפרק שלפנינו נציג זה מול זה את הציטוטים ההיסטוריים מול מקביליהם האקטואליים, והדברים מדברים בעד עצמם.

תודות למר מ.ד. על שהמציא לידנו את המובאות שבפרק זה, הן הציטוטים ההיסטוריים והן אלו האקטואליים²⁵.

גישור היהדות והתרבות

"יל"ג²⁶ מתאר את גיבורו זה כיהודי חדש אידיאלי, אשר תורה וחכמה בו נצמדו והוא אוהב ישראל ומגשר גשרים בין היהדות ותרבות העמים"

"המאחד בינינו רב על המפלג" (משפט סיכום לפאנל משותף בשם "סוכת מלחמה ושלום", בו השתתפו עיתונאים חילוניים בכירים לצד אנשי התקשורת החרדית הזולה. באחד החימונים ערב סוכות תשע"ז).

25. חלק מהציטוטים בפרק זה הובאו בפרקים האחרים לפי העניין, ומכל מקום נכללו גם כאן להשלמת התמונה ההיסטורית.

26. מתוך ספר "התפתחות הספרות העברית" מאת ד. אורינבסקי, הסוקר את המסרים העולים מהספרים שבאותה תקופה, ואת האכזבה הנוראה שהייתה באותה תנועה לאחר מכן. להלן יצוין בקיצור "אורינבסקי".

"אני לא סובל את ח"כ ... שבדיונים מול החילונים מופיע עם פרצוף כעוס, וכל הופעתו כאומרת: "אין גישור" ביננו" (איש תקשורת חרדי בראיון ל'בקהילה', גיליון ערב סוכות תשס"ו).

"ברורם מבליט את הצורך בסיתתה של הטוב והנאה בחדש ובישן גם יחד.. ולפיכך צריך היהודי הנאור לכוון לו את הדרך הממוצע, שיש בו גם הנאה מהחיים וגם היופי העברי הדתי-מסורתי."²⁷ (אורינבסקי).

"אצלנו החרדים יש כל מה שיש בתרבות הכללית ולא נוגד את הערכים שלנו. יש רדיו יש מוזיקה יש סלנג.. קולנוע. אני לא מוותר על הערכים שלי. אני עושה את ההתאמות, בלי לשלם את המחיר" (עיתונאי חרדי בראיון לתקשורת הכללית).

"במקום ההכרה של עליונות רוחנית נתפתח רגש של נחיתות.. ומתוך כך גברה השאיפה לחסל את ההסתגרות התרבותית והחברותית ולצאת אל העולם הרחב". (אנציקלופדיה עברית ערך השכלה)

"לצמצם את הקיטוב הגובר והולך בין הציבור החילוני לחרדי.. התערות של הציבור החרדי בכלכלה הישראלית תגביר את האמון ההדדי .. (בצלאל כהן בתחקיר "מצוקה ותעסוקה בחברה החרדית").

"במעוז התל אביביות באזור רחוב שינקין. או כמו למשל במרכז המפא"יניקי של חיפה האדומה, בשכונת הדר הכרמל ובשאר מרכזי הערים נתניה, רחובות, ועוד. מיטב אנשי הציבור החרדים, חשובי תלמידי החכמים וראשי הישיבות צמחו לתפארת בבית גידול של בית חרדי בלב סביבה 'עוינת' לכאורה. לא אהסס לקבוע כמעט בוודאות שהזן החרדי שצמח באותן מחוזות משובח יותר. לא מדובר רק ברוחב הבינה, בעושר השפה וביכולתו להיות מעורב בדעתו עם הבריות, אלא גם ובעיקר חרדיותו... בשנים האחרונות התמעטו תושביהם של אותם מחוזות.. אולי הגיע הזמן לערוך בעניין זה חשיבה מחדש.." (על דעת הקהילה" חשוון תשס"ז)

מתוך הנחיתות, מתפתחת ההכרה כי החרדי המשובח יותר הוא זה היונק אף את אוירת שינקין, שהיא כלשון הכותב: סביבה ה'עוינת' לכאורה (המירכאות במקור).

27. ובהמשך: "הדור היה מוכן לשינוי ערכי אבל לא לשינוי יסודי, הוא חיפש את הפשרה. את שכל זהבה בין הישן לבין החדש. לשאיפת דור ביניים זה נתן ברורס ביטוי אומנתי ברומן שני הקצוות המקביל את החיים הישנים לעומת החדשים על אורותיהם וצלליהם".

"פרידלנדר היה סבור שהתרגומים ליידית געלה נפש הקורא בהם.. ואף היה סבור שהיידית היא לשון נלעגת". (אנציקלופדיה עברית ערך השכלה)

"אם לא היה 'חדשות' בפלאפון היו מכריזים ברמקולים "ראש הממשלה שרון פון גיזאקט" (בקהילה, גיליון ערב סוכות תשס"ו).

"אצלנו החרדים יש כל מה שיש בתרבות הכללית ולא נוגד את הערכים שלנו. יש רדיו יש מוזיקה יש סלנג.. קולנוע. אני לא מזוותר על הערכים שלי. אני עושה את ההתאמות, בלי לשלם את המחיר" (עיתונאי חרדי בראיון לתקשורת הכללית).

גדולי תורה

"ומבטן לקבר כל הימים כן נצא ברצועות ברצון חכמים" (שירי יל"ג)

"החכ"ם השיבו שישאלו את גדולי התורה. כמה מפתיע." (בקהילה)
 "תלמיד חרדי צעיר אומר לי: איפה הרבנים? למה הם לא דואגים לעבודה? .. כי פחות תלמידים זה פחות כסף לשיבות ופחות כוח פוליטי והם לא רוצים" בדבריו מצטיירים הרבנים כמקבלים החלטות לא רק עפ"י דעת התורה שלהם אלא על פי שיקולים פוליטיים וכלכליים צרים. ביקורת חברתית זו רווחת כיום הרבה יותר בזכות העיתונות החרדית העצמאית והפורומים החרדיים באינטרנט.. " (י. חקק "בין קדש לתכל"ס").

"אם הורגנו בגלותנו לשמוע טענות ותביעות, הגיונות ומשפטים ישרים כאלה משונאנו מבחינה, אנו מציינים את זאת "על חשבון הגלות". אבל לשמוע כאלה מהמתיימרים למאשרי העם מקרבנו .. לשחלם על תלמי לבבות צעירי הדור כמשפטים קבועים ונאמנים שאין לפקפק בהם, זהו עון רשע וכסל שהיהדות לא תוכל למחול ע"ז בשום פנים ואופן. לעוות את הישרה בהיפוך הניסיון והמציאות. להבאיש ריה גדולי התורה ראשי גולת אריאל בעיני צעירי הדור, בעלילות שווא ומדוחים שרק כמה גרמו העניות והדלות בעמנו.. (וכרון יעקב. לפשיין. עמ' 332)

בוז לאדיקות המופרזת, ולקנאות בתחומים רוחניים ערכיים

ואם בספרים 'אהבת ציון' ו'אשמת שומרון' מקופלת האידיאולוגיה מבפנים ומרומזת דרך המשל ההיסטורי, הרי ב"עט צבוע" יצא מאפו בגלוי להתקף את הקנאים החשובים.. - "ביטוי פובליציסטי נמרץ נגד האדיקות המופרזת..". (אורינובסקי)

"רב הקהילה.. על ממון ישראל עינו לא תחום דרך שלום לא ידע חמלה לו זרה. ידע רק חרוב והחרם הטריף ואסור" (שירי יל"ג).

"זוכרים את להבות האש שליהטו את הפאות שהשליכו הנשים צדקניות. היום כמעט וחזר שוב הנושא להסעיר את ציבור היראים לדבר הרבנים" (יעקב רבלין. בקהילה).

"אם היתה יוזמה של עיר ללא אייפונים, היו רצים מיד לטפל בבעיית הדיור" (אבי בלוס. קול העיר).

"הספרות היא יצרה חזיונות בחוכרות בעיתונים, בשפת עברית ובשפה המדוברת ביננו. למטרה ידועה, אשר בכל החזיונות והסיפורים המלככים מתוארים כל עשק ומרוצה כל כחש ורמיה שוד עניים גזל רשים, ומעילה בכסף קדשים, רק בדמות פעולת תופשי התורה ההולכים בדרך אמונה. כמעט אשר לא יתואר מוכסן, מברח נכסים, נותן כספו בנשך ואיש זרוע, מבלי היותו קנאי בעוברי עבירות שבין אדם למקום. ואשר לא יעמוף שית חמס בהתעמטו במלית קטן סרוח עד רגליו ולא יתהדר בתפילין מהודרים. ובדמות איש נאור נחזה רק תום ויושר חסד ואמת אהבת אדם והצנע לכת עם אלוהים ואנשים, מבעד המשקפים אשר על עיניו וחכמתו המאירה בפניו, נשקף לב טהור ונפש זכה" (זכרון יעקב עמ' 461)

"אמר העיתונאי שומר החומות.. איך משווים בכלל את המתנחלים אלינו הרי להם אין מכות בישיבה ובורר בין הצדדים" (יעקב רבלין. בקהילה בתקופת ההתנתקות). *"יש לי גם עניין כספי להוציא פשקויל על הקברים.."* (בקהילה. חיים צבי).

"ישנם סוג אנשים שבענייני עצמם וכבודם אינם מוותרים משלהם כחוט השערה וכל הנוגע באיזה פרוטה משלהם אחת דתו.. ורק בענייני החזקת הדת ומלחמת מצוה הם נהפכים לנקי הדעת ביותר ומטיפים לסובלנות ווותרנות וסומכים על מאמרי חז"ל גדול השלום פושעי ישראל מלאים מצוות וכו'" (זכרון יעקב עמ' 08)

ומאידך, חשיבות יתר לנימוסים והיגיינה:

"ראשי פרקים מאדיאולוגיה זו הם: ..הגברת זיקתם של היהודים לאסתטיקה"

(אורינבסקי)

"רב הקהילה.. על ממון ישראל עינו לא תחוס דרך שלום לא ידע חמלה לו זרה. ידע רק חרוב והחרם הטריף ואסור" (שירי יל"ג).

"אם היתה יוזמה של עיר ללא אייפונים, היו רצים מיד לטפל בבעיית הדיור" (אבי ב. קול העיר).

בחצר בית הכנסת. שם ינקר התרנגול גוש התולעים.. כעתר ענן חלתית הצחנה עולה. (שירי יהודה לייב גורדון).

"אנו מהווים ראש חץ בנושאים מרכזיים כמו גהות והיגיינה" (בקהילה

גיליון 400).

ב'זכרון יעקב' מביא את דברי זאב יעב"ץ [מאנשי המזרח], הקובל על חוסר ההבחנה השטחי בין הנימוס והתרבותיות למוסר: "יד החיקוי החומד ומתאוה מה שאינו שלו הייתה במרבית סופרנו הקמנים עם הגדולים, לקדש כל דעה וכל מנהג מולדת חוץ... חסרנו אז דבר אחד, אך לא מוסר ומידות כי אם נימוס חסרנו. לאמור לא את הקדושה והטהרה בדברים המסורים ללב, לא חסד משפט וצדקה בדברים שבין אדם לחברו חסרנו, כי אם הטיח החיצון העושה את האדם נאה ומתקבל.. והמוסר גבוה מעל הנימוס כגבוה שמים על הארץ והאיש האומר לחסר נימוס - פורע מוסר, הוא זונה אחרי עיניו שומה רשע וגם רוח" עכ"ל החכם יעב"ץ. (עמ' 67).

הומאניזם

יל"ג מוחה בקנאות ובלהט, כאשר הוא מזכיר את 'חדר הקהל' שבו הייתה הקהילה מענישה את אלו ששמועתן רעה²⁸. "הפתוס הילג" ספוג פה מחאה וצעור הסובלים. "חדר הקהל עת זכור אוזכר אקרא לבכי ולמספר ולקרחה. על משקופך דם. חמאת על פתחך. על שור בת עמי אהימה ואריר.. " (אורינבסקי).

28. על ההומאניזם המופלגת של יל"ג, ניתן ללמוד למשל מתגובתו על שמע מאמר שכתב נגדו הר' ליפשיץ בעיתון הלבנון. הוא ציווה לחפש את שמו בספר הפקודים של העיריה על מנת למצוא תואנה להלשינו לממשלה [ציטוט מכתבו על כך בזכרון יעקב עמ' 901].

"הרב צריך להיות 'פריידיגר' כלומר מטיף ברוח הומנית, הנוטע בלכבות אהבה לכל אדם" (סקירת ספרו של מאפו. אורינבסקי)

אידיאל היצרנות

התפשטה הרעה נגר היהודים ש"אינם יוצרים כלום". לטענות הייתה השפעה על מחשבתם.. עובדה זו הניעה את הומברג להטפה לעמל בפיים" (אנציקלופדיה עברית ערך השכלה).

"והרי הכל נלקח מהמגזר היצרני החרדי ועמל הכפיים" (רבלין בקהילה).

"תנועה זו.. תובעת עבודה ובנין החיים, ומתקוממת לבטלנות המנוונת את האומה העתיקה" (אורינבסקי)

"היא הרתה וילדה והניקה בנים. הוא ישב ולמד קרא בספר. עילוי בקי בשלוש בבות. מאין לחם לילדיהם יושיטו?" - "רב לך, כבר חכם לב בנך, עתה הושיכו אל סדנך לימין, יכה בקורנם ירצע במרצע, הטנם תראה כי אינו בעל סברא? למה יבלה זמנו בלימוד גמרא, ויהי כל ימיו על שתי ירכיו צולע?" (שרי י"ג).

לחרדים ישנו "חסם השקפת": "החרדי רואה את המצוקה הכלכלית כניסיון אם ימשיך בהתמסרותו ללימוד התורה" .. ("בצלאל כהן. מצוקה ותעסוקה בחברה החרדית. הציטוט המלא מופיע בפרק ט").

דרכי השפעה

נעשה שימוש בדרכי ביטוי שונות. הקטע דלהלן מתוך הספר "התפתחות הספרות העברית" מאת ד. אורינבסקי:

"הסאטירה:

סופרינו בגליציה בחרו בסאטירה ככלי נשק במלחמתם בקנאות הדתית.. הסאטירה היא יצירה ספרותית אפית (סיפורית), בעלת מגמה ציבורית, אשר תוכנה תיאור החזיונות השלייליים שבחיי הפרט או הכלל, ותוכה רצוף סרקזם או אירוניה... הסאטירה היא הביקורת שהסופר מותח על הרע והנקלה שבחיים באמצעים אמנותיים. היא מגזימה בתיאור הרע, משחירה את הצבעים יוצרת מעין אספקלריה עקומה של החיים... הסאטירה פועלת על החברה יותר ממאמרים עמוקים כי היא שולחת את ארסה בנפש, והלה מחלחל...

בגליציה דרושים היו אמצעים אחרים, נשק כבד וקולע למטרה, ולפיכך נוצרה כאן הסאטירה החדה והשנונה, שירתה את חיצייה בחסידים ובקנאים ובכל אלה שהיו בעיניה "ההולכים בחושך ומורדים באור".

מטרת הסאטירה: "כדי לנתק את צעירנו.. מהאדיקות הדתית המופרזת ולטעת בהם הרגשות חדשות.."

והנה קטע מתוך סאטירה בת ימינו: "רשמים מיום בחייהם של נהג אמבולנס חילוני ופצוע חרדי": "...טוב, פרמדיק, בוא ניסע לבית החולים קפלן ברחובות. אז מה אם זה רחוק? אנחנו לא מוכנים להיכנס לבית חולים אחר שגורם לנו נזקים רוחניים ופוגע ברגשותינו. בעצם, אני חושב שבבית החולים הזה ביצעו פעם המתת חסד ולא ראוי שיהודי חרדי יכנס למקום כזה.. אולי תמשיך עוד קצת לבית החולים ברזילי באשקלון.. לא, לא, הרגע שמעתי שיש שם מערות קבורה סמוך מאד לבית החולים והפצוע הוא כהן. זה ממש אסור שהוא יקבל שם טיפול.. תל השומר אסור להיכנס כי שם מאושפז אריאל שרון. לא ראוי שיהודי חרדי יקבל טיפול מאותם רופאים שמעניקים טיפול לאריאל שרון.. לאיכילוב? תגיד לי, הכל בסדר? במקום ששם טפלו ברבין אתה רוצה שיטפלו ביהודי חרדי? עד היכן מגיעה האטימות שלכם?.. נותרו לנו שתי אופציות אחרונות? לא? ליוספטל? איפה זה? באילת? לא יעלה על הדעת. בשום פנים ואופן לא. תחזור מהר לכיוון צפון.. נהג, אתה יכול להעיף רגע מבט לעבר הפצוע? הוא עדיין פצוע או שכבר לא? מה אתה אומר? אין דופק? נו, שוין. מה הטלפון של זק"א?" (קול העיר. תשס"ט).

הדרך לפתרון בעיות

"הסופר החכם בערינשטיין יאמר באחד ממאמריו בהדור לאמור "לפנים שקראתי במכתבי העת דברי מחלוקת וקטטות בהקהילות ע"ד שו"ב חזן וגבאות וכדומה. שרטו שרטת בבשרי ופני אדמו מהפרעת השלום מקטנות שכאלה. אולם עתה בשומי על לבבי לחקור את מצב היהדות בשארי ארצות, וכשהנני משים לב לחקור על היהדות באיטליה, תאחזני פלצות מהדומיית מוות הזאת. אין תנועה ואין צפצוף קול של היהדות נשמע מהמדינה הזאת. כמנגינת אופרה היותר נעימה וחביבה היו חביבים ונעימים עלי אם אשמע מאיטליה איזו מריבה או מחלוקת ע"ד שו"ב וחזן וגבאות, שיהיה לי לאות נאמן שהיהדות חיה היא בכל חושיה. אבל לדאבון לבב, מהיהדות באיטליה אין קול עלה נידף כלל, אין כל תנועה דופקת בכל עורקיה". (זכרון יעקב).

ההתפתחות וההודאה בטעות

בפועל, מגמת ההעתקה והחיקוי התקדמה והתפתחה בדור השני לממדים שלא שיערום הוגיה.

"ל"ג הבחין ביצירתו רק בשתי תקופות, ואולם לאחר שתי תקופות אלה באה תקופת הייאוש והאכזבה, המפיצה אור טראגי על תולדות המחשבה העברית במאה שעברה... נפגש יל"ג פנים אל פנים עם צעירי היהודים החדשים, שהגשימו בפועל את שאיפותיו... ליבו התכווץ ממוסר כליות שמא מסייע הוא בהטפתו ובמלחמתו ברבנים להריסת היהדות בכללה, שמא עתידה עבודתו הספרותית להחיש את חורבן האומה...." "ובנינו הדור הבא אחרינו הם מנעוריהם יתנכרו אלינו, למו פצעי ליבי ידו יזובו, הנם הולכים קדימה שנה שנה מי ידע הגבול עד מתי, עד אנה? אולי עד מקום משם לא ישובו.." (אורינבסקי עמ' 142).

אורינבסקי שם מתאר באריכות את מלחמתו של נ.ו. למען הסמינר המתקדם, ולאחר שנים את המפגש שלו עם הנערים תלמידי הסמינר בזקנותו, ועל עגמת נפשו ודכאונו מנערים בוזי כל קודש ששחקו בפניו ומכך שנוכח כי הרבנים 'החשוכים' צדקו בזאת ממנו.

יש לציין, כי באותה תקופה ערכי התרבות היו בראשית דרכם, ועדיין לא הייתה האפשרות לבחון אותם מתוך התפתחותם, כפי שניתן היום. למשל, עדיין היה מקום לחשוב שישנו קשר בין נאורות למוסריות, ובספר זכרון יעקב עצמו מתייחס לגרמניה הנאורה - ערש ההומניזם - כסמל היושר והטוב, מה שנשמע כיום, לאחר השואה, מופרך. כמו"כ העיוות של הומאניות השמאל האירופי כיום, המפקירה חיי אדם בשם ההומניזם [כפי שמשתקף גם בנושא הפלשתינים], מראה לכל אדם שאינו אטום שכל, כי ישנו עיוות יסודי בגישה. בתקופה ההיא עדיין לא ניתן היה לראות זאת. כך גם בנושא הבידור ופריצת גבולות המוסר, שעדיין לא התפתח.

לאור זאת, אם בעבר ניתן היה להבין את מי שנסחף לאשליה זו, הרי שכיום לאחר ההתרוקנות וההתפרקות המוסרית של החברה המערבית, מי ששב וחוזר על אותו גישה, ומעוניין להעתיק אותה באופן מודע, לוקה בהכרח ברדידות מחשבתית ובשטחיות מפליאה, כזו הגורמת לו לשגות באשליה שאכן מדובר בכמה 'ערכים יפים' שאינם קשורים כלל לכל המבנה התרבותי השלילי. דומה, שלא ניתן להסביר זאת אלא ע"י רגש נחיתות עמוק כלפי החברה החילונית, רגש שמוביל אותו בעל כורחו לחיקוי והעתקה באופן שמונע ממנו לחלוטין חשיבה בריאה ושכל ישר.

נקודת סיום: מבחן ההומניזם

ההיסטוריה באותה מאה זימנה סיטואציה בה הועמדו במבחן של אמת החינוך ההומניסטי של "האדם היפה" והתרבותי, מול החינוך היהודי להתמסרות לעקרונות האמת. בסיטואציה זו, תחת אימי השואה, התקלפו העטיפות של החיים הנעימים וההתייפיות החיצוניות. שם באה לידי ביטוי אמת וטהור מידת מחויבותו של האדם לאמת המוסרית.

כאשר הם מבקשים לתאר טיפוסים מזהירים והופעות נעלות בין יהודי המחנות, הרי הם נאלצים לחפש אותם בין יהודים שומרי תורה, שלא חלקו מכות, שרעבו ולא התגאלו בטרופות, שפרסו מפרוסתם האחרונה לחולים ולחלשים.."

ידוע המעשה המובא ע"י עד הראיה ב'ש"ת מקדשי השם' – מספר הרב: יהודי ניגש אלי באושוויץ וסיפר כי תפסו את בנו למלא את המכסה

שציווה המפקד, ויש באפשרותו לפדותו ע"י שוחד, אולם הוא חושש כי יתפסו יהודי אחר תחתיו. האם מותר לו לשחרר את בנו או שיש כאן גרם רציחה? התחמקתי מלענות, אולם הוא אמר אם הרב אינו יכול להתיר אני מבין מכך שאין ברור שמותר. והתהלך יהודי זה כל אותו היום כשהוא אומר שמעלה את בנו עקה"ש כשם שאברהם אבינו העלה את בנו ע"ג המזבח.

המדובר כאן – כפי שמעיד הרב – על יהודי פשוט. יתכן מאוד (באופן תיאורטי) שהוא היה נוהג להתעמת בבית הכנסת עם חבריו על העלייה "חזק" או "מפסיר יונה". היהודים הנאורים מבית הכנסת הסמוך, בוודאי בזו ולעגו לו ובקשו ללמדו פרק בהלכות "בין אדם לחברו".. אולם אין ספק, כי אילו היה מושפע מערכיהם ולו במעט, היה מאבד את האפשרות להגיע לפסגת המעלה המוסרית אליה הגיע מתוך החינוך היהודי של ההתמסרות המוחלטת לאמת. כל רגשותיהם הנעימים והשאיפה "להפוך את העולם למקום טוב ויפה יותר", היו נמוגים מאליהם בדילמה בה הוא עמד²⁹.

"מנין באו לנו אלפי השוטרים המשרתים היהודים של הגרמנים בגטאות ובמחנות? מאיזה חוגים התגייס צבא הפושעים הזה? על

29. דילמה זו ממחישה את הנקודה העמוקה של ההבדל. האם החיים עצמם הם המרכז והמטרה, והערכים הינם פן מסוים בחיים, או שהערכים הם המרכז והמטרה והחיים הם האמצעי להגשמתם. בתפיסה המערבית, לא יתכן שהחיים ייהפכו לאמצעי. זוהי גם הרתיעה של הנאורים מעונש מות כגישה עקרונית, שכן לא יכול להיות דבר מעל לחיים עצמם. מה שאין כן בתפיסה שהחיים מוגבלים לערכים, הרי שזכות החיים הינה לא תמיד אבסולוטית.

כך מעידים כל ניצולי השואה: מהעולם התחתון היהודי ומחוגי המשכילים... וכאן יש לציין את העובדה המתאשרת ע"י כל העדים ורושמי הרשומות, החל מהקומוניסטים והבונדיסטים וגמור בציונים, כי יהודים שנשארו נאמנים לתורה, יהודים בקפוטות ובאצטלא דרבנן לא נמצאו במשטרה היהודית, לא היה חלקם בין הקאפוטס והפלוגות המיוחדות. אפילו הגויים האוהבים אותנו, כאשר הם מבקשים לתאר טיפוסים מזהירים והופעות נעלות בין יהודי המחנות, הרי הם נאלצים לחפש אותם בין יהודים שומרי תורה, שלא חלקו מכות, שרעבו ולא התגאלו בטריפות, שפרסו מפרוסתם האחרונה לחולים ולחלשים.."

(י. עפרויקין (סופר חילוני) "קדושה וגבורה אצל היהודים")

אותם אלו שהזילו דמעה על צערה של העגונה ב"קוצו של יוד", והצטרפו בכאב למחאה הילגית על "חוסר ההומאניות שבחדר הקהל", חשפו את פנימיותם בשעת מבחן. בכך הם אפשרו לנו – לדורות הבאים – ללמוד פרק מאלף על תוכנו הפנימי של ההומניזם, ועל ההבדל הבולט בינם לבין אלו שלא זכו לאור התרבות והנימוס, אלא גדלו אך ורק על ברכי החינוך היהודי האותנטי.

פרק ז

שניות בערך 'קידוש השם'

בפרק זה ננסה להבין סתירה הנראית בהתנהגותם התקשורתית של החרדים הנאורים. מחד הם מרבים להטיף לערך של "קידוש השם", צמצום הקיטוב מול החילונים ע"י השתלבות במרחב, וכך. אולם מאידך נראה כי ישנה גם מגמה הפוכה - כאשר אנשי התקשורת החרדיים מופיעים בבמות חילוניות, הם נוהגים במקרים רבים להשמיץ את הציבור החרדי האדוק והשמרן יותר, לשוחח על מגרעותיו ולהטיל בו רפש.

מגמה זו באה לידי ביטוי בתחומים שונים. לדוגמא, באחד המוזיאונים בת"א התקיימה "תערוכת פשקוילים" שנלקטו מלוחות המודעות בריכוזים החרדיים (שנת תשס"ה). כמובן, שהצגת הציבור החרדי דרך משקפים אלו, מציירת בהכרח תמונה שחורה ומעוותת, ובכל זאת מתברר כי 'היועץ האומנותי' שסייע לתערוכה, הוא אחד מאנשי התקשורת החרדיים הנאורים והמתקדמים, אלו המטיפים תמיד על חובת ההתנהגות ההולמת לצרכי קידוש השם.

סתירה זו משתקפת גם בחוברת "מצוקה ותעסוקה בציבור החרדי, מבט מבפנים" שנכתבה ע"י מר בצלאל כ. יוזם 'חכמי לב'. מחד מביע המחבר את תקוותו, כי ההתערות בכלכלה הישראלית תגביר את האמון ההדדי בין הציבור החילוני לחרדי, ותנפץ את הסטיגמות הרווחות על הציבור החרדי, ומאידך, אותה חוברת עצמה, מטילה רפש בציבור החרדי ללא כל הבחנה, ומטפחת סטיגמות שליליות רבות על היהדות ועל הציבור.

תופעות רבות כגון אלו מתמיהות, לא רק לאור הסתירה שהוזכרה, אלא גם לאור חוסר ההגינות והצדק שבעצם הצגת הדברים בצורה שכזו בפני הציבור החילוני³⁰.

30. הציבור שאינו מכיר ומבין את היהדות מיסודותיה, בוודאי שרואה את הביקורות הללו בזווית שקרית ושגויה.

הפתרון

הפתרון טמון בהבנת הפרובלמה העקרונית בנושא קידוש ד', שיסודה בסולם הערכים השונה.

גם האדם החרדי הקדוש ביותר והשלם במידותיו, ייחשב לאדם נחות בעיני החילוני המצוי. אם הוא שולל את החילוניות, הוא לא סובלני. אם הוא לא רואה סרטים, הוא סגור וחשוך. אם הוא לא עובד, הוא לא פרודוקטיבי, וכו'. בכל מצב הוא יעריך איש זק"א ממוצע, יותר מאשר את גדול הדור, משום שהוא 'תורם לחברה', ובד"כ גם 'פתוח' ו'תרבותי' יותר.. לכן, אם מטרתנו להגיע להערכה מצד החילוניים, הדרך האפקטיבית היא רק להידמות להם. אם למשל היה אדם חרדי יוצר סרט בעצמו, היינו זוכים מידית בהערכה חילונית חוצה גבולות..

מסיבה זו הגויים בכל הדורות לא העריכו את היהודים באופן כללי, למרות שהם עצמם היו שפלים בתחתית המדרגה. כאשר המדד הוא סולם הערכים שלהם, הרי שלערכי היהודי ולתנהגותו המוסרית אין ערך ומשמעות, וכפי שהתייחס הקיסר הרומי בביקורו בירושלים אל יושביה היהודים, תוך השוואה לעם הרומאי לאור ערכי התרבות והנימוס. (נזכר לעיל בפרק ב', ראה שם)

החרדי האותנטי מגיב על סולם הערכים החילוני, ועל השיפוט שבעקבותיו, בשלילה ובביטול. לדידו, "קידוש ה'" פירושו להראות לחילוני – אם הוא רוצה לשמוע – שאדם שדוגל במערכת הערכית החרדית במלואה, מגיע למקום גבוה ונשגב יותר מהחילוני בדברים החשובים של החיים, ובתוכן הפנימי והעמוק שלהם. כך, ישנו סיכוי כי ישתכנע, שהסולם שלו איננו הנכון. קידוש השם הוא לגרום לו לצאת לרגע מהסולם השטחי שלו, ולהרגיש שיש כאן משהו נעלה יותר מהעולם אליו הוא רגיל.

לעומתו, 'החרדי הנאור' מזדהה עם מערכת הערכים החילונית ומושפע ממנה, ולפיכך הוא מקבל את השלילה בכאב. כמו"כ הוא זקוק נואשות להערכה החילונית, מסיבות שונות. לפיכך, מגמתו אינה לייצג את הסולם הערכי החרדי שאיננו זוכה לפידבק חיובי, אלא להיפך, להראות לחילוניים שגם אדם שנולד חרדי, אין זה אומר שאיננו מכיר באמינות סולם הערכים החילוניים. החרדיות בעיניו היא בסה"כ "תיק" של ערכים עתיקים שיש לשמור עליהם, וגם לשלם לפעמים מחיר בעבורם, אבל אין זה אומר שיש לנו דעה עקרונית שונה, או שלילה והתנגדות לסולם הערכים העקרוני ואורח החיים החילוני היפה כל כך. זהו קידוש ד' מבחינתו – להראות לחילוני שאף אנו מתאימים את עצמנו לסולם ערכיו שלו.

להלן דוגמא מתוך ראיון שנערך בתקשורת הכללית עם מחבר ספר מתח חרדי:

המראיין: "אחד הדברים שהפתיע אותי בספר שלך זה הידע הרב על העולם החילוני. האם זה אתה, או שזה משקף את החברה החרדית בכלל?"

המחבר: "יש פתיחות הרבה יותר גדולה בציבור החרדי, יותר ממה שנראה.. יש אנשים עם מעילים שחורים וארוכים שהם אנשים מאוד פתוחים.. יש תיאטרון יש סלנג.."

בדומה לכך, נראה כי מחבר החוברת ("מצוקה ותעסוקה"), ער לעובדה שהמתערים

בכלכלה הישראלית לא יהיו בהכרח דמויות ההוד של הציבור החרדי, אלו שייצגו אותו ואת ערכיו בצורה המפוארת ביותר, אולם דווקא משום כך הוא מעוניין "לקדש את ה'" ולנפץ את הסטיגמות דווקא על ידי אלו שיפינו את התרבות הכללית, ויכילו שגם אנחנו יכולים להוציא אנשים המבינים שהפרודוקטיביות הכלכלית היא הערך העליון, ולא העיסוק הרוחני כפי הסטראוטיפ המקובל

בכל מצב הוא יעריך איש זק"א ממוצע, יותר מאשר את גדול הדור, משום שהוא 'תורם לחברה', ובד"כ גם 'פתוח' ו'תרבותי' יותר.. לכן, אם מטרתנו להגיע להערכה מצד החילוניים, הדרך האפקטיבית היא רק להידמות להם. אם למשל היה אדם חרדי יוצר סרט בעצמו, היינו זוכים מידיית בהערכה חילונית חוצה גבולות..

של החרדי "הבטלן" והסגור. הוא איננו מוטרד מהסטיגמות השליליות על היהדות אותו הוא מטפח בשמחה, אלא מהסטיגמות של חוסר הפרודוקטיביות.

- ומשום כך, דווקא מתוך מגמה זו, ישנה השתדלות להציג בתקשורת תוצאות שליליות הקיימות במערכת הדתית. שכן הכתב החילוני מעריך מאד אדם שלמרות שהוא נולד חרדי, הוא משכיל להבין שהמערכת הדתית היא רקובה, ורק בסולם הערכים התרבותי החילוני הפרודוקטיבי ניושע. וא"כ יש כאן קידוש ד' בעיני מי שנפגש עם חרדי זה, קרי, מכון פלורסהימר או אנשי המוזיאון, וכדומה.

העובדה שהדברים נעשים גם באופן של חוסר צדק והגינות, מעידה על עמקו של הצורך האובססיבי בהערכה ואישור מהצד החילוני.

המוטו המרכזי

- בהתאם לכך, השאיפה לקידוש ד' נהפכת למוטו המרכזי, כאשר התרגום הוא השאיפה להתאים את עצמנו ואת כל הציבור החרדי באופן שייעשה "קידוש ד'" - היינו ע"י נאורות כלכלה תרבות בידור סלנג וכו', וה'כיסוי' שערך זה מעניק לשאיפות החיקוי וההעתקה, הוא בעל משמעות רבה יותר מאשר הכיסוי של "בין אדם לחברו" להומאניות ולסובלנות, כיון שהוא תרגום מדויק של המגמה המוצהרת - להתאים את עצמנו לסולם הערכים המערבי.

לדוגמא, כפי שהוזכר בפרקים לעיל, במערב נמדד האדם לא על פי המדד המוסרי האישי, אלא על פי מדד התרומה לחברה. ולאור זאת – לצרכי קידוש ד' – ישנם עיתונאים חרדים המעוניינים לשנות את המדד החרדי, ולהגדיל בעיני החרדים את מי שנחשב לגדול בעיני בעל סולם הערכים החילוני. כך מתפאר אחד העיתונאים: "אנחנו הגדלנו את משי זהב בציבור החרדי" (בקהילה). עיתון אחר מדווח לנו בהתרגשות על "קידוש השם מיוחד!" כך בכותרת הידיעה: "קידוש השם מיוחד במסגרת צה"ל על ידי חיל חרדי בוגר פרויקט שח"ר כחול שזיהה בעיה חוזרת ונשנית במסכי המחשב בבסיסו והביא לחיסכון של שני מיליון שקל" (קול העיר).

..כעת אפוא נוכל גם אנו לבוא בכבוד בפני החילוניים, ולהראות להם ששמירת החוקים העתיקים לא מפריעה לנו להיות פרודוקטיביים ופתוחים, והראיה, שאף לנו יש גדולים כמו אנשי זק"א וכדומה, ודבר אחד טוב יציל על הציבור כולו... הגישה באה לידי ביטוי בתחומים רבים. למשל, בחור ישיבה רגיל, כאשר הוא נפגש עם חילוניים, הוא מעוניין ב"דע מה שתשיב". הוא מרגיש צורך טבעי לייצג את חרדיותו, הוא מעוניין שיהיו לו כלים לייצג אותה בכבוד, ואף סבור שזה יהיה קידוש ד'. לעומתו, החרדי הנאור בד"כ אינו מתעניין בנושא, למרות שמתחכך רבות עם חילוניים, כיון שהוא מעדיף להשתלב במערכת החילונית ולא לבלוט בדעות שונות. לתפיסתו, דווקא זה יהיה הקידוש ד'. כשיראו שהוא נורמאלי.

המניעים הפסיכולוגיים

הבסיס של הצורך הנפשי העמוק לזכות בהערכה החילונית, הוא אותו הבסיס של הרצון לחיקוי התרבות – ההזדהות ותחושת הנחיתות מול תרבות זו. הנחיתות מביאה לשאיפה של חיקוי, כמו גם לצורך באישור ובהערכה ממושג הנחיתות, והצורך לקבל הערכה מחזק את הצורך בחיקוי מכיוון נוסף, כפי שהוסבר.

הצעד הישר והנכון היה שהעיתונאי יטפל בתסביך הנחיתות שלו באופן אישי ועל חשבונו הפרטי, ולא יפגע לשם כך בערכי הציבור כולו. אולם בפועל, כפי הנראה, נעשים בציבור החרדי גם דברים שאינם ישרים ונכונים.

מקבילה היסטורית – גישה ל"קידוש ה'":

כך מתאר היהודי ה'מתקדם' את היחס ללעג הגויים: "אלתר אינו חושש ללעגם של הגויים ו'מבטלם בליבו' ואומר "מי נותן דעתו על פראי אדם אלה, ומה הם שנתבייש מפניהם" זוהי התגובה הישראלית המסורתית. ואילו אני עקיצת עקרב היה לי זה לעגם עלינו. אי שמים! הלעג הזה למה? למה ולמה?..." (מנדלי מ"ס. אורינבסקי עמ' 343).

כפי שהוסבר לעיל, החרדי האותנטי בז לשיפוט החילוני, כיון שהוא מבטל את מערכת הערכים שממנה נובע השיפוט, וממילא גם את ערכו של השיפוט. אולם החרדי המערבי הקרוב אצל מערכת זו, נפגע עמוקות. זהו שורש ההבדל ביחס ל"לעגם של הגויים", בין היהודי המסורתי ליהודי המתקדם. כפי שהוסבר, זהו הבסיס לרצונו של החרדי המערבי לתקן ולהתאים את הציבור החרדי למצופה ממנו, כיון שהוא מודה ביסוד הטענות של הציבור המערבי.

בספר 'זכרון יעקב' מביא הסבר לשתי נקודות אלו:

"שפרה עלינו להביא את דברי 'אחד העם' במאמרו הידוע 'חצי נחמה' וזה לשונו: 'האדם רואה עולמו רק באותה החברה שהוא חושב עצמו לחלק ממנה ורואה באישיה אנשים הקרובים לו באיזה צד, אבל אין אדם חושב למאומה הסכמת אנשים שרוחם זרה לו לגמרי, שאינו מרגיש בנפשו שום יחס פנימי בינו לבינם - לפיכך בדורות שעברו כשהיו אבותינו מאמינים כפשוטו של 'אתה בחרתנו', לא הייתה החרפה שחירפום האומות פועלת על טוהר נפשם פנימה. הם ידעו את ערכם ולא התפעלו עד מה מן ההסכמה הכללית אשר מחוץ להם, בהיות כל הכרת המסכימים נחשבת בעיניהם למין מיוחד של בריות זרות להם ושוונות מהם שינוי עצמי בלי כל יחס ודמיון בינם ובינן, אז יכול היהודי לשמוע במנוחת לב כל המגרעות המוסריות והחטאים המעשיים שטפלה עליו הסכמת העמים מבלי להרגיש בנפשו שום בושה או שפלות פנימית, כי מה לו ולמחשבת הנכרים עליו ועל ערכו לו רק יתנו לו לישב בשלוה.

אבל בדור הזה אין הדבר כן.. ההסכמה האירופית פועלת עלינו בחזקה בכל ענפי החיים, ולפי שאין אנו מוציאים את הכל מן הכלל, לכן נתפעל בעל כרחינו ממה שהכל מוציאים אותנו מן הכלל.. וככה עוברת תמונת היהודים כמטבע כשרה מיד ליד מן ההסכמה החיצונית של העמים אל ההסכמה הפנימית בקרב עמינו, רק עם ההבדל הזה שהעמים מונים את תכונתנו הרעות אחת לאחת בקול ענות גבורה ואנחנו עונים אחריהם מילה במילה בקול דממה דקה והצטדקות חלושה. הם ממשילים אותנו לכלי חרס שאין לו תקנה אלא שבירה ואנחנו ממשילים את עצמנו לכלי מתכות שאפשר לו בהגעלה וליבון.. המצב הזה אם יאריך ימים יוכל לגרום לנו נזק מוסרי גדול.. עכ"ל 'אחד העם'. (ציטוט מזכרון יעקב עמ' 88).

התגובה המעשית לשנאה וההסתה – אז והיום

נקודה זו הייתה נקודת היסוד באותן תנועות היסטוריות עליהם הורחב בפרק הקודם. הדגל המרכזי בשיטתם היה הטענה כי אילו נוכיח לעמים בני התרבות שגם אנו פתוחים ומתקדמים יותר, הרי שבעקבות "קידוש ד'" מסוג זה יפסיקו הגויים לשנוא אותנו ולבז לנו. שיטה זו פשטה את הרגל כבר אז, והוכח כי ההתערבות בתרבות הכללית רק גרמה לתחרות וקנאה, כאשר הגויים חשו שמתחרים אתם באותה משבצת. כך שבפועל תנועת ההשכלה היא זו שהגבירה את השנאה עשרת מונים.

וכפי שכותב הר"י ליפשיץ ב'זכרון יעקב':

"העתקתי מאמרי ה'מתקדמים' המסבירים שאם רק נלמד להשכיל ולהתקרב אל העמים ונימוסייהם אז יאהבנו העמים ויכבדונו.. ולעומת העתקות המאמרים האלה הצגתי העתקת הווידויים והחרטות של אותם המשכילים, הודאת בעלי דין גמורים, מאז שהחלה התקופה החדשה 'תקופת הפוגרומים' וההשכלה פשטה את הרגל לגמרי, אז באו הסופרים האלו בחרטות ובוידויים גלויים לאמור 'שועים היינו בהשכלתנו' וכי החרדים הוותיקים היטיבו לראות הנולד יותר ממנו"

כדוגמה מיני רבים הוא מצטט שם את שירו של יל"ג: "אמרתי ההשכלה הצל תצילנו/אם נשכיל אז נצליח אז יוטב גורלנו/ אזכור שמחת ליבי בראותי בעיניים / כי פרצה ההשכלה ביננו כמים/ וברכה זאת הה! לקללה לנו יהפכו/ כוס זהב מזגנו על פנינו ישפכו"

כך בדיוק מתנהגים כיום אנשי התקשורת החרדית ה'מתקדמים'. בכל פעם שמתעוררת שנאה והסתה כנגד היהדות החרדית, הם אינם מנסים לעורר גאוות יחידה בייחודיותו הרוחנית של הציבור החרדי, אלא להיפך, מתוך תפיסת הנחיתות העצמית שלהם הם מנסים בכל כוחם להוכיח עד כמה הציבור החרדי הינו מתאים בכל זאת לערכים החילוניים. לדוגמה: "על התורה ועל העבודה - דווקא בימים בהם ההסתה החרדית צוברת תאוצה, נתוני הלמ"ס העדכניים מוכיחים: 52% מהחרדים עובדים" (יקול העיר, תמוז תש"ע) "בקהילה הגדיל לעשות וקיבץ בשבוע שעבר פאנל של מנהלי מכללות חרדיות. המסקנה הייתה "לו הייתה התקשורת מודעת להיקף התעסוקה במשפחות החרדיות ולפעולות הרבות הננקטות כדי שהמשפחות החרדיות יהיו משולבות בתחום הפרנסה, ההסתה נגדנו הייתה פוחתת" "כשבוגר שלנו עובד ב'תעשייה האווירית' רואים אותם וכבר מבינים שמה שנאמר באמצעי התקשורת אינו נכון.. מי שעובד במפעלים גדולים לא מתנצל!" (בקהילה, תמוז תש"ע).

וכמובן -ההיסטוריה חוזרת על עצמה - ובדיוק כמו קודמיהם בהיסטוריה הם מביעים שוב ושוב את תסכולם, נוכח העובדה שהתרפסותם איננה מועילה מאומה מול ההסתה החילונית, וכפי שמקונן אחד העיתונאים:

"המגננה הפכה לתבנית המשחק. תחת כל עץ רענן הובלטה מעלת ההשתלבות במעגל התעסוקה. שמענו רבות על האקדמיה החרדית, כל הדרך לתעסוקה. זה נשמע מתרפס קמעא, והגרוע מכל, זה פשוט לא עבד. ככל שהתרפסנו, כך הושפלנו יותר. עובדה: ההסתה הגיעה לשיא, דווקא בעת פריחת מגמות התעסוקה. התקשורת, כמו חמדה לנו לצון" (קול העיר. תש"ע).

פרק ח

הביקורת העצמית והאידיאולוגיה

אנשי התקשורת החרדית הפתוחה רגילים להתגאות בכך שהם עוסקים רבות בביקורת עצמית, ולא רק בטפיחה עצמית על השכם כלפי החילוניים. באופן כללי הם גם גאים מאוד בכך שהם מייצגים את העמדה החרדית בצורה לא מתלהמת, באופן ענייני ומכובד, בטוב טעם ודעת.

גם במסגרות שאינן עוסקות בהבעת דעות באופן רשמי, אלא בחדשות או בפרשנות חדשותית וכדו', ניתן למצוא את מהלך 'הביקורת העצמית' באופן בולט.

כאשר מתבוננים קצת בתופעה שלפנינו, ניתן להבחין כי מדובר בעניין מוזר ביותר, שלא נמצא כמוהו בכל קבוצה או מגזר בעולם כולו.

מידת הביקורת העצמית הפנימית היא אכן מידה נאה, אבל כמדומה שלא נמצא קבוצה כל שהיא שעוסקת אך ורק בביקורת פנימית כלפי עצמה, ומתנזרת לחלוטין מכל ביקורת חיצונית כלפי אחרים. וזאת מהסיבה הפשוטה, שאילו אכן קבוצה כלשהיא הייתה רואה בעצמה אך ורק ליקויים וחסרונות, ובאשר לאחרים לא הייתה מוצאת כל ביקורת וחסרון, הרי שמיד הייתה מתעוררת השאלה, "אם כן למה זה אנוכי?"

אם ניקח לדוגמא את עיתון 'הארץ', המייצג את בעלי הגישה השמאלנית החילונית הפוסט מודרנית בחברה הישראלית. אמנם נוכל למצוא בו לפעמים מאמרים של ביקורת עצמית, הדנים בליקויים הקיימים בקרב השמאלנים, אולם ודאי שהדברים אינם קרובים לידי כך שאדם שיפתח את העיתון, ישתכנע שמחמת הליקויים הללו עדיף להיות ימני או דתי. זאת מדוע? - מפני שרובם המוחלט של המאמרים נכתבים מתוך נקודת המבט של הכותבים, ומטבע הדברים הם מייצגים ומשכנעים בעמדתם השמאלנית, ומבקרים את כל הגישות האחרות. ביקורת זו איננה משום שיש להם כוונה להשיף מוסר, או לשכנע מישהו, אלא משום שבאופן טבעי ואלמנטארי, כל אדם וכל קבוצה הדוגלים באידיאולוגיה מסוימת, נוטים לבטא את דעתם באופן משכנע, ועיקר הביטוי והייצוג של דרכם, מתבטא בהבעת ביקורת על הדרכים האחרות בנקודות החיכוך והעימות.

באותה מידה, היינו מצפים ממי שרואה את עצמו כעיתונאי המייצג את האדם החרדי בישראל, שייצג את העמדה החרדית בנקודות החיכוך מול החברה החילונית. כלומר, להביע ביקורת חיצונית על החברה החילונית בישראל, מנקודת המבט היהודית. גם אם לא להשתמש בסגנון ה"הלם והתדהמה" הידוע, או להשתמש שוב ושוב בטיעון של "פירות הבאושים", הרי נדרש ומצופה מאדם חרדי, שיביע ביקורת חריפה באופן ענייני ורציני. בדיוק כפי שהשמאלנים מבקרים את הדרך הימנית, או המתנחלים את השמאלנים וכו'. היאך יתכן שאדם שדוגל בדרך מסוימת, אין לו שום דבר להגיד, חוץ מאשר לבקר את הדרך שלו עצמו שוב ושוב מכל זווית אפשרית! לכל הפחות היה ניתן לצפות, כי אותו סגנון ציני ומשחקי המילים המבריקים המופנים שוב ושוב כלפי הרבנים וכל המערכת החרדית, יופנו גם על מנת להמחיש את הגיחוך שבחברה שכנגדנו [למשל בנוגע לעובדה שמיליונים של אנשים מבוגרים עוסקים במשך שבועות שלמים בתחרויות מטופשות שלא היו מביישות ילדים בגיל גן חובה, ומדברים על כך בצורה מכובדת עם פרשנות מקצועית, באותה הצורה בה מדברים על מלחמות עולם ועל נושאים הרי גורל. וכן ע"ז הדרך].

במאמר מערכת באחד העיתונים (בגיליון מיוחד לציון היווסדו), התייחס הכותב לנקודה זו. לדבריו: "במקום להיות כלי ניגוח לאחינו הטועים שאינם נחשפים לנו, בחרנו לעסוק בבעיות החרדיות הפנימיות". כלומר, כיון שהחילונים אינם נחשפים לעיתון, אין כל טעם להתנגח אתם.

דומה הדבר לעיתון של ציבור המתנחלים, שיחליט ברוח זו שאין שום צורך להתבטא על נושאים שבהם יש עימות, וכגון להסביר מדוע חשוב להיאבק על הארץ, להתריע על המגמה השמאלנית המסוכנת, להצביע על ההשלכות השליליות שלה, וכדומה. שהרי – כך יאמרו העורכים – אנחנו בלאו הכי איננו שמאלנים, ו'אחינו השמאלנים הטועים' אינם נחשפים לנו, מדוע א"כ יש צורך בכך? לשם מה לנגח דעות אחרות? אולי זה מה שמביא אותנו ליוהרה ולדריכה במקום? הבה ונעסוק אפוא אך ורק בטעויות ובליקויים של הציבור הימני...

ומעניין, שגם התקשורת החרדית הפתוחה ש'נזהרת מאד' שלא לבקר את מי שאיננו נחשף לעיתון, נזקקת לפרמטר ההיחשפות דווקא בנוגע לביקורת הנובעת מהעמדה הדתית, אולם בכל הנוגע לביקורת מתחום אחר, היא יודעת היטב לבקר גם אישים ומגזרים חילוניים. בתקופת ההתנתקות, למשל, לא הסתפקו אנשים אלו בציון העובדה "כמובן שאנו כימניים נמנעים מלתמוך בהתנתקות", אלא יצאו במאמרים רבים התוקפים את המגמה הזו, ומסבירים את השלכותיה השליליות בתחומים השונים. האם לאור דברי העורך הנ"ל, עלינו להבין שהדברים נכתבו במטרה שאריאל שרון ייחשף לעיתון, ולשמש כ"כלי לניגוחו" על מנת לשכנע אותו לשנות את דרכיו ולבטל את תכנית ההתנתקות?..

כמובן, שהפולמוס בנושא ההתנתקות לא נכתב לצורך תועלת פרקטית כל שהיא, אלא כהבעת דעות טבעית על המתרחש במדינת ישראל. מדוע א"כ מופיעה מגמה זו רק

בנושאים ניטראליים מבחינה דתית? מדוע בנושא חינוך בישראל, למשל, הדבר היחיד שיש לכתבינו לומר הוא תיעוד המריבה בין החכ"ם או העיתונים המפלגתיים בנושא התפקידים בחינוך"ע, או הליקויים שבחינוך החרדי מבחינת התנהלות תקינה. החינוך החרדי מושמץ תכופות בתקשורת החילונית כבלתי פרודוקטיבי, ועוד השמצות. מדוע זה בעיתון המייצג את העמדה החרדית, לא נוכל למצוא גם 'דעות' והסברים נאותים על ההשלכות השליליות של ערכי מערכת החינוך הישראלית, ועל הסיבות בשלהן אנו דוגלים בחינוך החרדי בצורתו דווקא. כך גם בכל תחום בו ישנו עימות אידיאולוגי או תחושת ביקורת שלנו כחרדים כלפי המתרחש במדינת ישראל, קולם לא נשמע, בהסתמך על הטענה ש"החילונים אינם נחשפים לנו"...

מעניין מאוד לציין, שאנשים אלו, כאשר מידי פעם נותנים להם להופיע במדיה החילונית, הם מנצלים את ההזדמנות לבקר... את המערכת החרדית. מתברר אפוא, שכאשר העיתונאי דגן נפגש בנושא שבאמת מסעיר אותו, כמו בעיה של דתיות קיצונית, או אז הוא ממחר לבקר ולדבר בכל במה אפשרית, ומשתמש גם ב'הארץ' וכדו' ככלי לניגוח אחיו התועים, כאשר הוא שוכח לפתע שאחיו החרדים המבוקרים אינם נחשפים ל'הארץ'...

קשה להבין כיצד אנשים כגון אלו חשים את עצמם ברום המעלה כבעלי דעות עצמאיות וכחפים מכל תחלואי החברה בה הם חיים, - בו בזמן שמדובר באנשים שאין להם איזו נקודת תוכן כלשהיא שביכולתם לבטא ולהביע בנושאים ציבוריים וערכיים מול החברה הישראלית מתוך תפיסת העולם החרדית השונה שהם דוגלים בה, מלבד לבטא את השנאה העצמית, ולהעתיק מאחרים. [מה גם, שבד"כ האידיאולוגיה העומדת מאחורי 'הביקורת העצמית' לקוחה מהמוסכמות הפשוטות המקובלות בתרבות המערבית הכללית, כגון שוויון, תרבות והיגיינה, כבוד כלפי השונה, וכדומה. וכאן שוב מתעוררת השאלה - האומנם כאדם חרדי אין לך ולא כלום משל עצמך, מלבד להצטער על העובדה שנולדת חרדי???].

הגזמה מול פתולוגיה

העיתונות החרדית הממוסדת, מכירה בצורך האלמנטארי של הביטוי העצמי, אולם בכדי להצביע על צדקת העמדה החרדית, משתמשת לרוב בנושא "הפשעים ופירות הבאושים" המתגלים בחברה הכללית. במקביל, לעיתים ישנו עיסוק אובססיבי בטפיחה על השכם העצמי. דרך זו טעונה שיפור כמובן, אך השאיפה הבסיסית שלה מובנת. - לעומת זאת התופעה המאובחנת בתקשורת ה'מתקדמת', פגומה ומעוותת מהשורש הבסיסי ביותר שלה.

דומה שהגישה המקצועית תאבחן את התופעה הראשונה כתופעה טבעית אם כי בעלת חולי של סטייה חזקה והגזמה הדורשת שיפור, - אולם התופעה השנייה, חסרה את

הבסיס הבריא והנורמאלי של כל תנועה או שיטה כל שהיא, מה שלא מותיר כל ברירה, והיא תאובחן כתופעה פתולוגית.

הערכת החילוני

לאור הדברים, היה ניתן לצפות מאדם חילוני שפוגש באנשי תקשורת מסוג זה, שיחוש בזו עמוק מול חוסר העקביות, בדיוק כפי שאמורים לחוש מול תסבוך של מתנחל המתבייש לשלול את השמאלניות, כמתבקש מעמדתו. או מול אדם המצהיר על עצמו כשמאלני, ואיננו עומד בכבוד מאחורי העמדה העקרונית שלו, אלא עוסק אך ורק בליקויים המסתעפים מהאידיאולוגיה העצמית.

אולם בפועל, במפגשים בין אישים חילוניים לבין אנשי תקשורת מסוג זה, ניתן להיווכח כי החילונים דווקא רוחשים להם הערכה רבה. כיצד זה יתכן?

התשובה היא פשוטה. בעיני החילוני, כל היהדות מתחילתה ועד סופה, איננה בתחום השגתו, ומשום כך, אדם שאיננו מוצא לנכון לעמוד בעקביות מאחורי העמדות שלה, אפילו ביסודה הבסיסי, אדרבה ואדרבה, הרי זה רק מוכיח את חכמתו ופתיחותו, שלמרות שהוא נולד חרדי הוא מבין שהעמדה האידיאולוגית המתעמתת עם החילוניות היא נקודה שיש להדחיקה, ויש להבליט צדדים אחרים באישיותו ה'מגוונת'.

יש לשער, שהיחס החילוני החיובי הוא שגורם לאנשים אלו לחוש את עצמם נעלים מהחרדי האמתי, בלא לשים לב למעמד המגוחך.

הטעות האופטית

די להתבונן אך מעט, בכדי להבחין כיצד התחושה הרווחת בקרב אנשים אלו כי הם ניחנו במידת הביקורת העצמית, הינה טעות אופטית המעוררת גיחוך.

כל ילד יודע להבחין בין שתי המגמות הקיימות בציבור: הציבור החרדי האוטנטי האדוק ביהדותו, והחרדי הנאור המיוצג ע"י אנשי תקשורת מסוג זה. מעולם לא נמצא בקרב אנשי תקשורת אלו הכרה בליקויים העצמיים, או עיסוק כל שהוא בבעיות של המחנה הנאור שהם נמנים עליו! אף לא פעם אחת!

לשווא ננסה למצוא אצלם משהו בנוסח "אולי אנו מגזימים לפעמים בחיקוי של מערכות תרבותיות זרות", "אולי המדיה החילונית אינה תמיד המקום המתאים לשפוך את מררתינו על החרדים". "דרוש פתרון לבעיית 'מתקני הבעיות' ללא הבסיס הערכי הנכון" – לא מיניה ולא מקצתיה! נוכל למצוא רק טפחות עצמיות על השכם הנאור, שיר שבח והלל לשיטה המתוקנת והמתקנת, וקיתונות של בוז לאלו שאינם גורסים כך. ליקויים ובעיות יש למכביר, אולם הם נמצאים רק אצל המחנה השני: אצל הציבור

האדוק והפרימיטיבי. את מידת הסובלנות והממלכתיות שומרים עבור החילוניות, אולם כלפי האויב החרדי אין רחמים ומשוא פנים.

גם ביטויי הביקורת והגנאי הנאמרים על ידם בתקשורת החילונית, מתייחסים אך ורק לבעיות של האחרים. מעולם לא נשמעה מילת ביקורת על הבעיות במחנה הנאור, גם בנוגע לאלו המגזימים בזניחת ערכי היהדות ובטמיעה בחילוניות.

הם מצטיינים בהכאה על חטאו של האחר ובטפיחה על השכם העצמי, כאשר הטפיחה על השכם כוללת באופן מופלא גם את מידת הביקורת העצמית.. פלאי התקשורת המודרנית של שנות האלפיים.

האידיאולוגיה: לא להקצין

במוזרות הביקורת העצמית של התקשורת הפתוחה, ניתן להבחין גם מזווית נוספת, וזאת כאשר נתבונן בתכני הביקורת עצמם: כל נושאי הביקורת עוסקים בהסתייגויות ובמיתון של היהדות שלא תפנה לכיוונים קיצוניים מידי, אך במקביל ישנה התעלמות מוחלטת מהמסרים והבעיות הנוגעות ליהדות החרדית עצמה.

נדמין לעצמנו חקירה ארכיאולוגית עתידית שתגלה ביטאונים של קבוצה מסוימת, העוסקים בבעיות העומדות בפני הקבוצה. והנה, כשנחשף תוכנה של ההטפה והתעמולה, התברר כי הוא מסביב למסרים הבאים: חשוב שנדגיש שלא צריך להיות קיצוני ולחשוב שכולם צריכים להשקיע שלש סדרים בענייני המפלגה, אפשר וראוי לעבוד גם בנושאים אחרים; צריך לחנך שכאשר גורמים מתוך המפלגה מסבים לנו נזק, אין להקצין ולהיאבק נגדם בדרכים לא הולמות; אין להנחיל את המצע המפלגתי לדור הצעיר בצורה נלעגת; כאשר התיאוריות של המפלגות האחרות מתפוצצות בפנים, אין לומר "אמרנו" אלא לנהוג בממלכתיות. כהנה וכהנה, ועוד דברים הנחשבים לטובים ויפים, כאשר הם מצטרפים למסר המפלגתי. אולם מה יעשו החוקרים, כאשר במקביל הם יגלו דממת אלחוט בכל הנוגע לפתרונות הדרושים לאידיאולוגיה עצמה: כמה כן צריך להשקיע, ומהו הפתרון לאלו העובדים בנושאים אחרים, שלא יאבדו את הקשר למפלגה; באיזו דרך כן יש להיאבק בגורמים הפנימיים המזיקים; מהי הצורה החלופית המוכבדת להנחיל את ערכינו לצעירי המפלגה; כיצד ובאיזה אופן מועיל נוכל לנצל את כישלונות האחרים, וכיו"ב.

נראה, כי לאחר שהם ינברו שוב ושוב וימצאו שאכן המסרים הנ"ל הם היחידים – הם יגיעו למסקנה שזהו הממצא המדהים ביותר שגילו לאורך כל שנות מחקרם, ומפלגה עתיקה זו היא המפלגה המוזרה והייחודית ביותר שהתקיימה מעולם על פני כל הכדור.

אם נשוב לתקופתנו, כאשר ניטול, לשם דוגמא, את ביטאון הציבור הדתי לאומי, נוכל לראות שהם פחות או יותר משקפים את ההתמודדות של הציבור עם האידיאליים שלו, בין הלאומי ובין הדתי. הם דנים גם במיתון הקיצוניות, אולם גם ובעיקר בבעיות

האידיאולוגיה עצמה. כיצד להתמודד עם האתגרים החינוכיים, מהי הפרופורציה הנכונה לשיטתם בין הקרבה לחילוניות לבין הדתיות, וכיצד לשמור על המסגרת הראויה.

באופן טבעי, בכלי תקשורת המיועדים לחרדים שאצלם המערכת מורכבת יותר משל הדתיים - היה מקום לצפות מאנשים שאוחזים עצמם לבעלי דעה, ומבטאים עצמם תכופות בנושאים ציבוריים - שיביאו לידי ביטוי רחב יותר גם את הבעיות הנובעות מהתמודדות האידיאולוגיה מול הקשיים הקיימים. בפועל, המצב הוא מגוון בדיוק כשל אותה מפלגה ארכיאולוגית, המוטרדת אך ורק מחוסר המיתון שבאידיאולוגיה, ולא כ"כ מתעניינת בדרך הראויה לקיום האידיאולוגיה עצמה. התופעה מגוחכת עוד יותר, לאור העובדה שחלק ניכר מקהל היעד הם לאו דווקא אלו שזקוקים להטפה כנגד הקיצוניות, אלא אלו שדווקא לא תזיק להם ההטפה האידיאולוגית..

לדוגמא: עיתונאי התקשורת הפתוחה מלגלים בציניות על צורת מאבקי הממסד החרדי מול בעיות האינטרנט ושטפון חדירת הזוהמה החיצונית לתוכנו, אולם מעולם לא נשמעה מהם התייחסות לגופה של בעיה עצמה, איך לפי דעתם כן היה צריך להיאבק, ובאופן כללי, אין כל רושם שבעיה ציבורית זו אמורה להטריד, לפחות כמו בעיית הקיצוניות הדתית המוגזמת בעיניהם. וכך, כמעט בכל ההתמודדויות המטרידות את הציבור החרדי, אין שום עיסוק חוץ מאשר במיתון ובהרגעה³¹.

לסיכום נקודה זו: כפי שבא לידי ביטוי בכותרת לקטע זה, כאשר כל המצע האידיאולוגי של האדם מתחיל ונגמר בלא להקצין, הרי שזה מעורר תהייה מסוימת..

יסוד התפיסה היהודית

למעשה ניתן לזהות, כי החרדי המתקדם תופס את היהדות עצמה בצורה אחרת ממה שתופס אותה החרדי האוטנטי, וזהו השורש לכל התופעות הנזכרות.

נמחיש את העיקרון ע"י דברים שאמר בנושא עיתונאי חרדי מתקדם, בריאיון לתקשורת הכללית:

"החרדי הוא לא נחשל, הוא שמרן. הוא שומר על ערכים. כל מה שלא נוגד את הערכים שלו הוא מכיר אותו, הוא מתקדם אותו, אבל אני לא מוכן לשלם את המחיר של הקדמה ולבגוד בערכים שלי. היום, מה שהתרבות החרדית מנסה להציע, זה כל מה שיש בתרבות הכללית ולא נוגד את הערכים שלנו. יש רדיו, יש מוזיקה.. יש סלנג.. יש אפילו

31. כיצד יצאו לעבוד, ולא כיצד יישארו באווירה תורנית בעבודה. מהי הדרך הלא נכונה להיאבק במפגעים החינוכיים הרבים, ולא מהי הדרך הנכונה להיאבק. מהי הדרך המושתית להנחיל את ערכי הצניעות, ולא מהי הדרך הראויה להנחיל אותם. כיצד לא לחשוב שבגלל הביטחון לא צריך להשתדל, ולא כיצד להנחיל את הביטחון. וכן על זו הדרך.

התחלה של קולנוע חרדי ותיאטרון חרדי.. אני יודע שאני שומר על ערכים שניתנו לפני אלפי שנים, אז אני עושה את ההתאמות בלי לשלם את המחיר"

כלומר, אצל החרדי האותנטי היהדות לא מצטמצמת רק בקיום פורמאלי של מה שהוא מחויב, אלא היא מעצבת את כל תוכן והווי החיים שלו, ולכן כאשר הוא בא להתמודד מול התרבות המערבית הנושא לא נגמר בדרישות ההלכתיות שהכל יהיה בכשרות וכדו', אלא מדובר ב'רוח' אחרת לחלוטין, ב'עומות תרבות' עקרוני ומהותי, וביחס של בוז וסיאוב לכל הגילויים התרבותיים השונים והמגוונים של המגמה החילונית הריקה והזולה. לעומתו, החרדי המושפע איננו רואה כאן כלל נושא עקרוני של תפיסת עולם, רוח, וכדו', אלא איזו הגבלה מסוימת של "שמרנות" שדורשת כמה הגבלות כשרות טכניות, בדרך לעולם הגדול.

שיטה זו משתקפת יפה במאמר שפורסם פעם באחד העיתונים תחת הכותרת "עיונים במשנתה של תרבות הפנאי החרדית", שם דובר על התועלת הגדולה שישנה בתרבות הפנאי החרדית הכשרה למהדרין, כאשר אין הדבר פוגע בבעיה הלכתית של ביטול תורה (כגון אצל נשים או אצל אנשים שבלאו הכי קשה להם ללמוד). לאורך כל המאמר ניכר כי אין כל הבחנה בין תעסוקה בריאה לנפש כמו שמיעת מוזיקה או טיול בטבע וכדו', או כאשר האדם יוצר, בחוג לנגינה או לציור או בכל תחום אחר, או ביצירה פיזית, דבר שעשוי להיות מועיל - לבין "תרבות פנאי" מערבית חולנית [מבלי כל קשר לנושא הכשרות שלה], כמו פטפוטי רדיו תפלים ונבובים, או בידור בסרטים, בו האדם מעמיד את עצמו להפעלה מלאכותית של גירויים אלקטרוניים המהפנטים ומותחים אותו לבהייה מנותקת בעולם הדמיון, תוך טמטום חושים מוחלט, וחידלון נפשי ושכלי. - [והעובדה שבד"כ השלב הבא של הבידור הוא אלימות ופורקן יצרים מכל סוג, איננה במקרה, אלא זוהי הדרישה הנפשית של הצופה כשלב הבא, לאחר תהליך הסטייה הנפשית שעובר עליו בצפייה].

כך הוא בראיון הנ"ל, כאשר בשיח מול החילוני, האדם החרדי איננו אומר שאנו - תודה לא-ל - אנשים שפויים, ואיננו נזקקים לתצרוכת הבידור מסוג זה, אלא מסביר כי אכן גם אנו לא נחשלים, ושגם אצלנו משתדלים בנידון בכל צורה שאינה סותרת את מחויבותנו לערכים שלנו.

- גישה מסוג זה הופכת לפעמים לאידיאל "לשם שמים", להחדיר את תרבות הפנאי מהזן המערבי לציבור החרדי, על מנת להציל את אלו הסובלים משעמום המזיק להם. גם לדעתם אין להחדיר נורמות שליליות לציבור לצורך זה, אלא שבעקבות גישת החיקוי השטחית, הם אינם תופסים את החולניות והשלילה האובייקטיבית שבדבר, אלא רק את ההתנגשות עם חוקים כמו ביטול תורה או צניעות וכדו', וכך הם סבורים שיש לעשות "התאמות".

בנושא זה הרחבנו בפרק האחרון לקראת סופו - ראה שם.

הארה לסיום

על פי מה שהוברר עד כה, היה מקום לכאורה להשוואה בין המצע של קבוצה זו, לבין המצע של חלקים בתנועת המזרחי, שכן בשניהן ישנו מצב של אימוץ צורת החיים המערבית, ובמקביל קיום ההלכה היהודית. אולם במבט שני ישנו הבדל תהומי בין שתי התנועות. שכן התנועה הדתית הלאומית העמידה לעצמה גיבוי של מערכת שלמה של יסודות ורעיונות יהודיים, המחייבים את צורת ההנהגה הזו כאידיאולוגיה תורנית. החל מ'אורות' של הרב קוק, עובר להסתמכות על רעיונות שמקורם הוא מן הקבלה, החסידות, המהר"ל, ועד לתנ"ך. גם נימוקים מכל הסוגים: החזרת הרע לשורש הקדושה, השתתפות באתחלתא דגאולה, קרוב אחים יהודים, וכו' וכו'. לעומתה, לתנועת החרדים הנאורים אין צורך בכל זה, והם גולשים אל תוך "מנעמי" העולם המערבי בטבעיות, ללא כל צורך ועניין בנושא התורני. 'הביקורת העצמית' והמלחמה בהקצנה, נותנות להם את התחושה של אידיאליסטים מסורים, ובכך הם מסתפקים.

בראיון עם אחד העיתונאים מסוג זה נשאל: "מה אומר לך אתחלתא דגאולה?"

- "אולי".

- הנה כי כן, כאשר מהעבר האחד נלחם הדתי לאומי בחירוף נפש על אמונתו באתחלתא דגאולה, ומהעבר השני זועק החרדי בדם ליבו על הצורך היהודי-תורני הקיומי בעיקרון ההתבדלות - ניצב בתווך החרדי הנאור, ובפיו: "אולי"...

פרק ט אידיאל היצרנות

כפי שהוזכר לעיל, נתיבי ההשפעה מגוונים הם. ישנם חרדים המושפעים ממערכת הדעות המערבית באופן בלתי מודע, אך לעומתם ישנם אנשים המעתיקים ערכים מהתרבות המערבית באופן מודע, מתוך חוסר הבנה במהותם של הדברים, ומתוך מחשבה מוטעית של 'למה לא לקחת את הדברים החיוביים'.

בין אלו האחרונים, ישנו מיעוט קטן של אנשים שנטלו לעצמם כמשימת חיים את המטרה לשנות ו'לתקן' את הציבור החרדי. כאשר מגמת ה'תיקון' מבוססת על נחיתות עמוקה מול התרבות החילונית, והערצה עיוורת לערכיה, הרי שהנחיתות מולידה את השאיפה להידמות למושא הנחיתות, קרי התרבות החילונית המערבית - והפעילות נערכת בהתאם לכך.

- אחד התחומים המרכזיים של פעילותם, הוא בנושא הטעון של יציאת אברכים לשוק הפרנסה. כמובן שבנושא זה קל מאוד לנפנף ולדבר על אברכים שאינם מתאימים ללימוד, ועל הצורך למצוא פתרון למצוקת העוני הקשה, וכו'. אולם בפועל קיים מצע בעל משמעות רחבה ביותר המסתתר מאחורי פעילות זו, מצע הדורש בחינה מעמיקה וחקירה יסודית.

אחד מהמשימים המוכרים בתחום, הינו מר בצלאל כ. יוזם המוסד 'חכמי לב', אשר פרס מצע הסברתי נרחב אותו הביע בתחקיר "מצוקה ותעסוקה בחברה החרדית - מבט מבפנים" (מטעם מכון בשם 'פלורסהיימר'). התחקיר דן באריכות בצורך בשינוי התפיסה החרדית, תוך הדגשה שהבעיה הכלכלית הינה הבעיה המרכזית של הציבור החרדי, ובהצעת דרכים לפתרונה.

מתוך ניתוח התחקיר עולה, כי אין המדובר בנושא של פתרון נקודתי לבעיה ספציפית, אלא במגמה כוללת של הטמעת מערכת הדעות התרבותית המערבית בציבור החרדי, כאשר מופיעים כאן כל המאפיינים והסממנים שהוזכרו לעיל במערכת הדעות של החרדי המושפע.

כאשר אנשים יוצאים לפעול במישור הציבורי, ישנה חשיבות רבה ועניין לציבור

לברר מהי המגמה שלהם, מהם הכוחות המניעים אותם, ולאן הם חותרים. בכך נעסוק להלן.³²

התחקיר הנ"ל מתאר את 'החסמים המבניים' של הציבור החרדי בנוגע לשוק העבודה. הנה אחד מהם:

"כושר גופני ירוד.

הצעירים החרדים ממעטים בפעילות ספורטיבית. הם כמעט אינם משחקים משחקי כדורגל וכדורסל וממעטים בפעילות גופנית כמו ריצה או שחייה... עצם העיסוק בפעילות ספורטיבית זוכה ליחס של זלזול בחברה החרדית ומכונה בשם "תרבות יוון". קושי זה מצמצם במידה משמעותית את מבחר המקצועות העומדים בפני צעיר חרדי המעוניין להשתלב במעגל העבודה" (עמ' 42 בחוברת)

קטע זה גורם כמובן להרמת גבה אצל הקורא; מה עניין עבודה פיזית מאומצת לכאן? והרי החוברת עוסקת בנושא ההשתלבות החרדית בעולם הכלכלי, ולא בבעיית מילוי מקום לפועלים הערבים בישראל?! ואילו אכן היה בישיבות 'סדר' ספורט כפי שרוצה המחבר להציע, האם אז המקצועות הריאליים לבוגרי עולם התורה היו דווקא קבלני שיפוצים ומאמני הרמת משקולות?

תמיהה זו מתיישבת לאור ההבחנה כי באופן עקבי שיבץ המחבר במהלך כל התחקיר, את כל הנושאים בהם יש באמתחתו טענות כלפי הציבור החרדי: על הבנה נאיבית באמונת הביטחון. על כך שלומדי התורה מאמינים שהם תורמים לעולם, ומשום כך אינם מכירים טובה כראוי לנדיבים תומכי תורה, כמו גם למדינה (בעמ' 36). על חוסר הארת פנים לחלקים מסוימים בציבור. על החובה החרדית "לא להסתמך על מחשבה ריאליית ושכל ישר, אלא לפעול על פי ההשקפה הנשמעת מפי גדולי התורה וראשי הישיבות, שכן דעת התורה היא הקובעת בכל דבר והבנתנו איננה רלוונטית" (עמ' 34). על שנאבקים ונלחמים באנשים שונים, וכו' [על רוב הדברים הוא עורך בפירוש במאמריו בעיתונות לפני כ-10 שנים]. בדרך לא דרך התקשר הכל לתחקיר.

ברוח זו ניתן להבין גם את שילוב נושא הספורט: למחבר ישנו כעס טעון על הממסד החרדי המתרחק מרוח התרבות המערבית הקסומה בעיניו, בטיעון של "תרבות יוון", וכך, מצא לו כעס זה ביטוי בהערה השלילית על היחס של "תרבות יוון" לספורט, למרות היותה חסרת כל קשר הגיוני לנושא.

32. כמובן שהתכלית איננה לנתח אדם פלוני או אלמוני במישור האישי, אלא ללמוד מכך את התובנות הרלוונטיות לגבי המגמה שמייצג אותו אדם, כאשר המדובר במי שמעמיד עצמו באופן פומבי ורשמי מאחורי מגמה זו.

"חסמים השקפתיים"

לאורך כל החוברת ניכר כי לא מדובר רק על טענות וביקורות ספציפיות, אלא על גישה עקרונית שדוגלת בעליונות של ערכי החברה החילונית, ובוחנת מתוכם ולאורם את החברה החרדית. בכל מקום, כאשר מוצגת בחוברת עמדת הציבור החרדי, היא איננה מופיעה כסיקור של עמדה מסוימת או אידיאולוגיה מסוימת, אלא כסקירה של 'חסמים השקפתיים'. כעין מחסומים חסרי פשר, העומדים לו לחרדי המצוי לשטן, בדרכו לחיות את "החיים הנורמליים"... ככלל, האופן שבו מנותח מהלך המחשבה של הציבור החרדי לאורך כל התחקיר, מעניק לקורא את התחושה שהוא משתתף בניתוח אקדמי על אורחותיו של שבט ילידים פרהיסטורי, הכולל תיאור מנהגייהם, הטקסים הפולחניים המקובלים אצל זקני השבט, האמונות התפלות הרווחות בשבט, וכדומה... סגנון זה מאפיין את החרדי הנאור שאיננו סבור כלל כי הוא 'מתוכנן' או 'מתעמת' עם היהדות החרדית, אלא הוא פשוט מרחם על אותם נבערים 'אומללים' שלא פקחו את עיניהם כמוהו למול מנעמי התרבות המערבית. לדידו אילו רק פקחו את עיניהם לשעה קלה, כבר לא היה כאן כל נושא ודיון. ובינתיים הוא נאלץ לסקר אותם כפי שהם, ולהעביר את הרשמים לציבור החילוני הנורמלי.

וכך, תחת הכותרת "חסמים השקפתיים" (חסם מס' 4...), מתאר המחבר את אחד ה"חסמים" בעולמו של החרדי המצוי:

ד. עמידה בניסיונות

תפקידו של האדם בעולם הוא להתמודד יום יום עם הניסיונות המקשים עליי את שמירת המצוות, ככל שירבו הקשיים כך יגדל שכרו על התגברותו עליהם. תפקידו של יצר הרע הוא לפתות את האדם לעבור עברות, וגדלותו של האדם נכרת בכך שהוא עומד בניסיון. הניסיונות באים לבחון את אהבתו של האדם לקב"ה ואת אמונתו בו וכל כישלון ואי עמידה בניסיון מוכיחים את היחלשותן של האמונה והמסירות לכורא העולם. על מנת לבחון את אמונתו התמימה בה' של אברהם אבינו זימן לו הקב"ה עשרה ניסיונות, בהם אחד שבחן אם יאזן להקריב לו את בנו יחידו. הקשיים הכלכליים מתפרשים אצל רבים בציבור החרדי כניסיון: האם יעזבו את לימודם על מנת להשיג רווחה כלכלית? הדבקות במסגרת הכולל מעידה על אמונה חזקה וויתור על הבלי העולם הזה לשם השגת המטרה החשובה של לימוד התורה. הניסיון וההתמודדות הם של המשפחה כולה - האם יעמדו בתנאים של חיי דוחק וצער על מנת שאבי המשפחה יוכל להתמיד בלימוד התורה?" (עמ' 32 בחוברת).

לאורך כל החוברת, ניכר כי ההתנשאות של הכותב על הציבור, נובעת מתוך הביטחון הרב בעליונות של התרבות החילונית, ומתוך כך, בעליונותו של כל מי שנצמד אליה

ומחקה אותה באופן עיוור. מתוך כך הוא מטה כל סיקור לצד השלילה באופן מכוון. כל תופעה שקיימת בקרב אנשים מעטים או מסוימים, מוצגת בצורה גורפת ומסוקרת כתיאור של מציאות ו"מבט מבפנים".

לדוגמא: "בחברה החרדית.. גישה מציאותית ומחשבה על העתיד נחשבות כחולשה וכחיסרון אמונה", "החובה לא להסתמך על מחשבה ריאליה ושכל ישר.. - ברוח זו, אף תופעות חיוביות הוצגו בנימה שלילית. לדוגמא, בעמ' 24: "יש אנשים חסרי כל המשלמים הון עתק עבור הוצאות רפואיות, מתוך ביטחון שזוהי חובתם על פי התורה. במקרים רבים מגויס הכסף מתרומות של הציבור הרחב" - במבט אובייקטיבי, הרי שהעובדה שבציבור החילוני מתים אנשים באופן יומיומי מחמת חוסר אמצעים כספיים, ואין כל דרישה ציבורית להקמת וועדה שתרכז ותטפל בנושא בתמיכת הציבור, בעוד שמוקמות ועדות לחקירה לבדיקה ולטיפול בכל נושא זוטא אקולוגי או אחר שעלול לפגוע בעתיד הרחוק ביציאה הדו חודשית לחופשה בחו"ל, או בזן נדיר של ציפורי לילה חד עונתיים העלול להיכחד במאה הקרובה, וכיצא בזה [ומבלי להזכיר את רמת המשאבים השוטפים הכספיים והאחרים המופנים כלפי בעלי חיים כמקובל במגזר זה] - היא אצבע מאשימה כלפי ציבור שמתיימר להיות נאור והומאני. אולם בחיבור זה מוצגת ברוח שלילית דווקא התופעה ההפוכה - ההערכה הרווחת בציבור החרדי כלפי הערך של קדושת חיי אדם, וההסכמה המלאה של הציבור מתוך הכרה ורצון טוב - לייטול על עצמו את המשך חייהם של אנשים, ולו במחיר של נתינת צדקה. וכל זאת, רק משום שיש בציבור תופעה של הגזמה וחוסר איזון בנושא הטלת הוצאות על הציבור.

לסיכום, כפי הנזכר לעיל, ישנן שתי מיני ביקורות: ישנה ביקורת של שיפור וחיזוק, ויש ביקורת הנובעת משלילת העמדה החרדית הבסיסית, ומהערצה של המערכת המערבית.

ניתן לקבוע חד משמעית, כי אדם הדוגל באופן עקרוני בערכים התורניים החרדיים, לא יציג את החברה החרדית כלפי הציבור החילוני באופן כזה שרוחש בוז עמוק ליסודות הבסיסיים שעליהם מושתת העולם החרדי האוטנטי. ניכר אפוא בברור, כי מדובר במגמה המעניקה את הבכורה באופן עקרוני לערכים המערביים, וכי כל מגמות ה'תיקון' הינן בדרך של העתקת התרבות המערבית ומזעור התפיסה היהודית, וכפי שהוסבר בהרחבה בפרק ה' הדרך להעלמת הבעיות'.

'קידוש השם'

קטע נוסף בחוברת חושף פן נוסף האופייני לחרדי המושפע, החדור בתחושת נחיתות כלפי הערכים החילוניים³³.

33. נקודה זו נידונה בהרחבה בפרק לעיל "שניות בערך קידוש ה'", והועתקו כאן הקטעים הרלוונטיים.

המחבר מביע את התקווה כי - "התערות גדולה יותר של הציבור החרדי בכלכלה הישראלית, אמורה להגביר את האמון ההדדי... ולנפץ סטיגמות וסטריאוטיפים רבים"

הבעת משאלה זו מפיו של המחבר - מעוררת תמיהה, לאור העובדה שהתחקיר עצמו מטפח סטיגמות שליליות רבות על הציבור החרדי ואמונתו.

הפתרון לכך טמון במה שהוסבר בפרק ו' בנוגע לשאיפה ל'קידוש השם', ולהערכה מהחברה החילונית - שאיפה הרווחת מאד בקרב אנשים אלו. כפי שהוסבר שם, נושא ההערכה נובע מתפיסת העולם. דרך משל, בעוד שהחרדי מעריך אדם המתמסר לתורה ומתרחק מהבלי העולם, הרי שבעיני החילוני זהו סטריאוטיפ שלילי, ועפ"י תפיסתו הוא יעריך דווקא אדם פרודוקטיבי שבנוסף פתוח גם לתרבות, בידור, וכדו'.

כאשר אדם לוקה בנחיתות, נוצר אצלו צורך לזכות בהערכה ממושג הנחיתות, ונוצר מניע לשבור את הסטריאוטיפ, כלומר, להוכיח כי גם אדם שנולד חרדי יכול להיחשב כמוצלח בעיני התפיסה החילונית, עפ"י התרבות, הבידור, וכו'.

ברוח זו מעוניין גם המחבר 'לקדש את השם', ולנפץ את הסטיגמות דווקא ע"י המתערים בכלכלה הישראלית, אשר במקרים רבים יתאימו יותר לזכות בהערכה המבוקשת. כפי שצוין בתחקיר עצמו, "ניתן לראות בבידור שאברכים שיצאו למעגל העבודה שינו תוך תקופה קצרה את סגנון דיבורם סגנון לבושם ואורח חייהם" (עמ' 34). כך, ע"י הפרודוקטיביות והסלנג, ינופץ הסטריאוטיפ של החרדי הבטלן והסגור, ויוכח שגם אנו מסוגלים להוציא אנשים המכירים בפרודוקטיביות כערך עליון, ומכירים בצורך לאמץ את התרבות הכללית.

רק הבנת מניע זה, יכולה להבהיר כיצד מתיישבת השאיפה לניפוח הסטיגמה, עם טיפוח הסטיגמה השלילית שבתחקיר; התחקיר מטפח סטיגמות על היהדות האדוקה בלבד, בכך אין כל בעיה. המניע של החרדי המערבי מתמקד בלטהר את עצמו, ולהוכיח שגם בין החרדים ישנם נאורים המנותקים ממערכת זו. מנקודת מבט זו, אדרבה, העובדה שהוא הוא זה שמצביע על השליליות שבמערכת הדתית, רק מסייעת למטרה זו. שכן, הקוראים החילוניים רוחשים הערכה רבה לאדם שלמרות שנולד כחרדי, השכיל להבין כי המערכת הדתית היא רקובה, והתשועה היא רק ע"י הדברים הטובים שבסולם הערכים התרבותי הכללי הפרודוקטיבי.

המטרה: אידיאל היצרנות

כאשר אנשים מסוג זה מעלים לדיון נושאים הנוגעים לפרנסה מול לימוד תורה, ישנם כאלו הסבורים בתום לב, כי אכן מדובר במגמה של פתרון לבעיות מקומיות, של התאמה לנפש התלמיד, וכדו'. משום כך, ישנה תועלת רבה בזיהוי ובהבחנה של המגמה הכוללת. במידה והשאיפה והמטרה של הקמת המוסד היא להטמיע את ערכי החברה המערבית בציבור החרדי, הרי שהנושא הוא אחר לגמרי.

כאשר דנים בנושא של צורך הפרנסה לאדם בעל משפחה, ניתן לגשת לעניין משני כיוונים שונים לחלוטין: האחד מצד החובה הבסיסית של "אנא איזון ואפרנס וכו'" כלשון ההתחייבות ההלכתית בכתובה. לעומת זאת ניתן לגשת מתוך הערך המערבי

של היצרנות, היינו הגישה שהתרומה של אדם לחברה היא לא במעלתו הרוחנית המוסרית, אלא אך ורק בתפקודו כמניע את גלגלי הכלכלה וכמצמיח את שוק הצריכה.

כאשר בוחנים באופן רחב לאן מגמת פניו של מחבר החוברת הנ"ל והנלווים עמו - ברור מאילו כי לא הצורך בפרנסה ומצוקות העוני הוא הנושא, אלא ההשתלבות בערכי החברה הכללית, השאיפה להיות אדם "נורמאלי" ו"מתקדם", פרודוקטיבי יצרני תורם לשגשוג ולרווחה הכלכלית, ומניע בחזקה את גלגלי החיים היפים והנעימים.

כאשר דנים בנושא של צורך הפרנסה לאדם בעל משפחה, ניתן לגשת לעניין משני כיוונים שונים לחלוטין: האחד מצד החובה הבסיסית של "אנא איזון ואפרנס וכו'" כלשון ההתחייבות ההלכתית בכתובה. לעומת זאת ניתן לגשת מתוך הערך המערבי של היצרנות, היינו הגישה שהתרומה של אדם לחברה היא לא במעלתו הרוחנית המוסרית, אלא אך ורק בתפקודו כמניע את גלגלי הכלכלה וכמצמיח את שוק הצריכה

צמצום מוחין והשלכותיו

ראוי לציין, כי המגמה השלילית לא תמיד מגיעה מכוונה זדונית, אלא בהרבה מקרים מקורה בתהליכים נפשיים העוברים על אנשים שבאים במקורם מבסיס תורני חזק. לדוגמא, ישנם אנשים שבקטנותם היו רחוקים מאד ממידע על העולם הרחב, והיו סבורים בתום לב, שכל האנשים בחוץ הם מטומטמים או מסוממים, וכדומה. בשלב מסוים, כאשר הם פוגשים בעולם החיצוני ורואים שישנם גם אנשים חכמים, כותבי ספרים ומנתחי נושאים וכיו"ב, מתחולל אצלם ערעור מוחלט של התפיסות הישנות, עד כדי אימוץ התפיסה ההפוכה, ואמון מלא במערכת החיצונית. בדרך כלל, אנשים אלו חסרים את הרמה הנפשית להבין, שגם מי שאיננו מטומטם, עדיין אין זה מחייב את צדקת דבריו, ועדיין יכולות להיות לו טעויות גסות, שלא קשה לעמוד עליהן ועל תוצאותיהן. כך נוצרת תפיסת עולם שטחית וחיצונית, בה אין כל הבחנה בריקנות היסודית ובחוסר התוכן הבסיסי העומד בשורשיה של המערכת המערבית. תפיסה המולידה את מגמת החיקוי העיוור של אותה התרבות.

במקרה כזה, השפעתה של התרבות המערבית היא עמוקה ונוגעת בתפיסת החיים הבסיסית, וכך, כאשר הציבור החרדי אובד עצות מול המצב בו מתרופפות המחיצות

המונעות את הגישה לסחי והמאוס המערבי, ובו עומדים בני נוער בפני פיתויים שלא נמצאו כמוהם עד לזמננו - מצב שלא נמצא לו מענה ופתרון משביע רצון - הרי שבשעה זו, בעל היוזמות לשינוי פני הציבור מתוסכל, ומבקש פתרון דווקא ל... בעיית "הקישור הגובר והולך בין קבוצות האוכלוסייה השונות..." (מתוך החוברת "מבט מבפנים").

כפי שראינו עד כה, מגמת ההשפעה מהתרבות המערבית נובעת ממניעים רבים ושונים, ומשום כך היא מופיעה בנונים שונים אצל המושפעים מכל הסוגים. אולם הצד השווה שבכולם הוא הכמיהה העמוקה להערכה ואישור מהציבור החילוני, והאמונה השלמה כי אם אנו נצמצם את הקישור ונתדמה להם, הרי שנזכה להערכה המצופה. התופעה הזו איננה חדשה, וכפי שהבאנו לעיל (פרק ז') שניות בערך קידוש השם" את המקבילה ההיסטורית, כאשר תנועות בציבור היהודי באירופה האמינו כי השתלבותם בתרבות הכללית תוריד את מפלס השנאה כלפיהם, וכפי שהוזכר שם, לאחר מכן הודו ראשי תנועות אלו בפשיטת הרגל של השיטה, כאשר דרכם הובילה להגברת השנאה.

הנה תיאור היסטורי מתוך "זכרון יעקב" המצטט מעיתון 'המליץ', ביטאונם של המתקדמים באותה תקופה: "כיתום הנעזב הזה אשר נפל בעיניו לחשוב כי נבזה הוא מכל אדם וירכין ראשו לפני שכניו ויתאמץ להתקרב אליהם ולעשות כמעשיהם למען הפיק רצון מהם, כן היינו גם אנחנו, עד כי רבים מסופרנו נוהגים היו לקרוא תמיד: "הירסו את הגדר המבדיל בינכם ובין העמים". ואף אמנם הקשבנו כמעט כולנו בקולם, והסירונו כל רגש קודש מליבנו.. אבל, האם לא כרינו באלה שוחה עמוקה לרגלנו?.. הננו רואים כי ההשכלה לא הועילה ולא הצליחה מאומה ביום עברה וזעם".

בורותם ושטחיותם של ה'מתקנים' בני זמננו, גורמת להם לחזור שוב על אותה הטעות, מבלי לתת את דעתם לכך שההיסטוריה הוכיחה כי השנאה שבעקבות ההתערבות וההתחרות, גדולה מן השנאה שבעקבות ההתבדלות והזרות. לאור עוצמת המניעים שתוארו לעיל, אין בכך כל פלא. לעומתם, הפקחים שבין החילוניים צופים את התוצאות: "עם השנאה הרבה הקיימת כלפי החרדים, יש חשש שאם אכן הם ייכנסו לשוק העבודה ובפרט למשרות בתחום ההייטק או הניהול, יופנו כלפיהם כעס ותסכול על כך שהם 'תופסים' מקומות עבודה טובים..." (הארץ, אייר תש"ע).

'אינדבידואליזם'

אותם אנשים רואים בדרך כלל את עצמם כאינדבידואליסטיים ומקוריים, בו בזמן שכל תורתם ומשנתם מסתכמת בהעתקה ומחזור של כל הערכים המקובלים בחברה המערבית. העובדה שתפיסת עולמם שונה מן החברה בה גדלו, נוסכת בהם את תחושת המקוריות המלהיבה, למרות שכל 'פועלם' מסתכם אך ורק במעבר מאמון במערכת אחת, לאמון במערכת שנייה. מתוך אותה תחושת אינדבידואליות וחזון, הם שמים להם למטרה קדושה להנחיל את ערכיהם לכלל הציבור החרדי, ובפרט בנושא שוק העבודה

- כשגם בתחום זה בא לידי ביטוי אימוץ אורח החשיבה של התרבות החילונית, באופן יחסם לבעיות שונות המתעוררות בתחום, כאשר הם מתעלמים מנקודת המבט היהודית תורנית ומבכרים את הגישה המערבית לנושא³⁴.

גורם נוסף לחיקוי העיוור של המערכת המערבית בקרב אנשים מסוג זה, הוא תחושת הריאקציה כנגד הציבור החרדי. הטענות המתעוררות כנגד הציבור יוצרות ריאקציה קיצונית, הריאקציה גורמת לריחוק נפשי מציבור שומרי המצוות, ונוצר צורך במערכת כל שהיא עמה ניתן להזדהות מבחינה נפשית. בשלב מנטלי זה, המערכת המערבית היא הכתובת הטבעית. ההזדהות הנפשית מביאה באופן טבעי לחיקוי בלתי נשלט של כל המערכת השנייה.

העובדה שאנשים אלו פועלים מתוך תחושת ריאקציה, הינה בעלת השלכות משמעותיות לגבי אופי הפעילות באופן כללי. שכן אדם המונע מריאקציה, נוטה לפעול באופן בלתי מאוזן ולהוביל כל הזמן לכיוון אחד, מבלי לבחון את כל הצדדים האחרים והמורכבות הנדרשת. נקודה זו הינה הרת גורל, כאשר עוסקים בנושא כמו השתלבות בשוק העבודה החילוני לצרכי פרנסה, שהינו נושא מורכב שלא ניתן להציג לו פתרון חד משמעי, ודורש פעילות מאוזנת בגישה של ההכרח לא יגונה ובבחירת האופציות

34. התרבות המערבית הצליחה בתחום רב להפוך את החופש המוסרי והערכי לדבר נאור, כאשר תחת כותרת זו, זו כל הבעת חשש מפני מכשול ונפילה מוסרית, נחשבת לדבר בלתי נאור. גם לאחר שבכל שבוע נחשפת פרשייה חדשה, ומתבררות מעידות של האישים החשובים והנכבדים ביותר, עדיין יתייחסו בלעג ובבוז לאקט כמו הקפדה על גדר ייחוד, דרך משל. המוטו הוא לסמוך אך ורק על הבחירה של האדם מבלי לשלול שום פיתוי, ולהמשיך לחיות במציאות דמונית של סיסמאות, למרות שאין ספק שאין זה עומד במבחן המציאות. הבסיס הוא כמובן 'ערך' החופש, והעובדה שגם נפילה איננה נחשבת לסכנה כה גדולה [בנושאים ביטחוניים וכדומה, נוכל בוודאי למצוא גישה ריאלית יותר]. כך נוצרת אפוא שכל חשש ערכי שנובע מהטלת ספק בבחירה של האדם, נחשב לדבר נלעג. אנשים אלו נושמים אפוא, ובעקבות אלמנט החיקוי והאמון בחרים אף הם לחיות בעולם הסיסמאות הדמיוני ולהתעלם מכל נזק ערכי רוחני הנגרם ממגמות שונות, ולהתמקד במבטם הצר ולא עוד. כל זאת מבלי כל נימוק ענייני ריאלי, אלא כתוצאה של שטיפת המוח המערבית בלבד. בדרך זו, הם מתעלמים מבעייתיות הנושא של ההשתלבות בשוק העבודה החילוני, ומהמורכבות הנדרשת בתחום זה [וכפי הנזכר להלן בגוף הדברים]. ברוח זו הם משתמשים בהרבה מקרים בטיעונים בלתי ענייניים, כגון שמוסד הכוללים הוא חדש, ובנפנוף באמרות חז"ל ובתנ"ך בנושא פרנסה וכדו' - בו בזמן שהנושא הוא בעיית ההתמודדות מול התרבות הזרה. אילו היה מיקוד נכון של הנושא, הייתה גם הבנה שהנפנוף באמרות חז"ל או בתקופת התנ"ך בה כולם עבדו איננו מסייע, אלא להיפך, שהרי בנושא זה ניכרת בתנ"ך חומרה יתירה, שהרי עפ"י התנ"ך לא קיים מצב שעם ישראל יצליח לשמור על היהדות בתוך תרבות זרה, ומשום חשש זה נצטוו להחרים את כל שבעת העמים, כמפורש בחומש. לא סמכו על ה"חינוך" וכדומה. היהדות מאז ומעולם הייתה מנוגדת לתרבות העמים, ומעולם היא לא התקיימה מבלי להתנתק מהתרבויות הזרות - ניכר בעליל כי התפיסה הרחבה של הנושא ומורכבותו, איננה קיימת כלל במחוזותיהם.

הפחות גרועות. במצב שכזה, באים אנשים בלתי שקולים כגון אלו, ויוצאים באג'נדות ומתעללים כמו פילים בחנות חרסין, והתוצאות בהתאם.

'מבט מבחוץ' - כדוגמא

בהקשר לכך, מעניין לציין כי באותה סדרת תחקירים של מכון פלורסהיימר, לצדו של התחקיר 'מבט מבפנים', יצא לאור תחקיר בנושא חרדים עובדים שנערך ע"י סטודנט חילוני. המעיין בו ימצא, כי דווקא בתחקיר החילוני עומד החוקר על הנקודות המהותיות, על ההבדל העקרוני בין 'המודל התרבותי' החרדי התורני, לבין 'המודל התרבותי' של החברה המערבית עמו נפגש החרדי היוצא לעבודה. גם מנקודת מבטו החילונית, הוא עומד על נקודות ההתנגשות העקרוניות בין שני המודלים, ועל הבעייתיות וההשלכות. כל זאת, כאשר בתחקיר החרדי, זה עם ה'מבט מבפנים', בוחן החוקר את הנושא באופן חד צדדי ומצמצם מנקודת המבט המערבית בלבד, כאשר לדיוו מסתכם הנושא בחשיבות הסרתם של אי אלו מעכבים טכניים ותו לא.

לדוגמא מספר מובאות (מתוך י. חקק "בין קודש לתכל'ס" צעירים חרדים לומדים מקצוע): "נבחן את המפגש בין שני המודלים התרבותיים.. והשפעותיו של מפגש זה על הגברים החרדיים.. נבחנים השיח והפרקטיקות שבעזרתם מנסה המרכז החרדי להכשרה מקצועית לבנות את המודל התרבותי החדש, וכן האופן שבו הצעירים החרדים מגיבים אליהם"

"מקצת מראשי המרכז החרדי מודעים היטב לפער שבין המודל התרבותי החרדי אידיאלי, והמודל התרבותי של שוק העבודה המודרני.."

"המורה בני מתאר את המודל ההתנהגותי שנקט באחד השיעורים שעסקו בשיווק. המודל הוא גירוי ותגובה "אנחנו מדברים על גירוי-צרכן-תגובה. גירויים גורמים ללקוח להגיב. השאלה איך אנחנו גורמים ללקוח לקנות את המוצר שלנו.. לדוגמא בפרסומת על הגלידה רואים איך אוכלים את הגלידה וממש אפשר לראות את השפתיים נוגסות במרקם.. הפה מתמלא ריר.. וכו'.."

- המורה מציג את המודל גירוי-תגובה ללא היסוס. ניתן להניח, כי הוא אינו מודע לעיסוק הישיבתי הרב בשליטה על הדחפים ולמגוון הפרקטיקות שנוקטים כדי להימנע מגירויים מיותרים. כך גירוי התאוות - שבעולם הישיבות שייך ליצר הרע - הופך לאחד מתפקידיו העתידיים של בוגר המגמה. בדו שיח המתפתח בין המורה לתלמיד משה, ניכר כי השיח המתירני על גירויים ותגובות אינו מרתיע את משה, הוא לא חש צורך לגלות נאמנות לציווי הישיבתי לרסן את הגוף, לשלוט בו.

".. בעולם השיווק הקשר בין האדם, מעמדו החברתי וסגנון חייו לבין המוצרים שהוא רוכש הולך ומתחזק. אישיותו ועולמו הפנימי של הפרט מקבלים ביטוי במוצרי הצריכה שלו. המורה מתאר מציאות, תיאורו נעדר כל ביקורת או הסתייגות.

התלמיד: "אם שכנעתי משהו לקנות משהו שלא היה מעוניין בו, זה טוב?" המורה: "אני לא מבין מה הבעיה" התלמיד: "בא אלי לקוח ואני משכנע אותו בכל מיני שיטות שכנוע לקחת עוד שני מוצרים. הוא מגיע הביתה ומבין שהוא בכלל לא צריך אותם, אני בעצם גרמתי לו להרגיש שהוא צריך אותם כשהוא באמת לא צריך אותם" המורה: מה, כישפת אותו? אני לא רואה כאן בעיה. נגיד שהחליט שהוא לא זקוק שיגיע לחנות ויחזיר ויוכל לקנות מוצר אחר - השאלה שהתלמיד עקיבא מעלה היא מוסרית בטיבה. בעיניו, השימוש בשיטות שכנוע שמטרתן לעורר את צרכיו או תאוותנותו של אדם ולהביאו לרכוש יותר מעורר חשש. בחברה שבה אנשים רבים נתונים במאבק עיקש כנגד דחפיהם תוך לימוד יומיומי של ספרות קודש המציגה אידיאלים של יושר - פעולותיו של איש השיווק המעורר דחפים אלה ללא תהיות מוסריות מעוררת הסתייגות. המורה פועל בחברה בה יש הכשר לשיטות שכאלה, כל עוד הן מתבצעות במסגרת החוק. המורה גם אינו מודע לעיסוק הרב בעולם הישיבות בשאלות מוסריות, שעל פי התפיסה החרדית מציין את אחד ההבדלים בין מערכת הלימודים הישיבתית לזו הממלכתית, ובין לימוד התורה ולימודן של חכמות חיצוניות. השיעור מאפשר לתלמידים להבין את אופן פעולתו של המשק התחרותי ולהתרגל למוסכמותיו".

במהלך סקירתו מציין החוקר החילוני כי "המרכז החרדי מצדיק אפוא את חששותיהם של החרדים השמרנים".

הוא גם מציין: "תרבות הצריכה היא נושא רגיש ומורכב למגזר החרדי, ולכן ראוי לבדוק היטב את חומרי הלימוד ולסנן מראש תכנים בעייתיים".

-- ובניגוד מובהק לכך, מכל אותם חרדים המתיימרים להיות נאורים, לא נשמעת מילה אחת עניינית על תחום זה, שהוא לב ליבו נושא היציאה לעבודה. שום דיון על הבעיות השורשיות, על מורכבותן, על ההשלכות והמשמעות. הם עסוקים בריצת אמוק לעבר התרבות החילונית, תוך חיקוי עיוור ומוחלט והעדר כל אמירה עניינית רצינית. בעוד הסטודנט מבחין כי מערכת הלימודים הישיבתית מפתחת גישה מוסרית לשאלות החיים, בניגוד לתפיסה המערבית הרואה את חזות הכל בקיום החוק, ומבין כי יש לכך השלכות - החרדים הנאורים מתמקדים בעובדת העדרו של 'סדר הספורט' בישיבות. בעוד החילוני מבין כי יש צורך לסנן תכנים בנקודות החיכוך של המודלים הערכיים השונים, רואים הנאורים את חזות הכל בהסרת ה'חסמים' ההשקפתיים.

כפי הנראה, הגורמים הנפשיים של הריאקציה, חוסר האזון, והצורך בתמיכה נפשית מהמערכת האחרת, הינם חזקים מהם, ומניעים אותם כמעט בעל כורחם להתעלם מחובתם הבסיסית והאלמנטארית לגשת לנושא כפי שניגשים אנשים בוגרים.

'מבט מבפנים'

כמה אירוני הדבר, שמבט שטחי ומעוות מסוג החוברת הנ"ל, מוצג כ"מבט מבפנים". דומה הדבר למי שיבקר בבית הכנסת בשעת תפילת נעילה ביוהכ"פ, ולאחר מכן יציג 'מבט מבפנים' על נעילה: ריח של זיעה ואנשים צועקים ועושים 'חור בראש'... אכן, לא ניתן להכחיש, שהרי מדובר במי שהסתובב בתוך ביהכ"נ והביט מבפנים.. כך נראה ה'מבט' על הציבור החרדי, של מי שאיננו מצליח לזהות את הנקודה השורשית של הלהט הפנימי וההתמסרות הטוטאלית לנשגב, לקדוש, לאמתי ולנעלה שבחיים. של מי שהולך שולל אחר הקסם החיצוני של ערכי המערב, הסובבים כולם סביב נקודת הריקנות העקרונית של 'להפוך את העולם למקום טוב יותר', כזה שנעים יותר לחיות בו את החיים חסרי המשמעות.

שורש הוויכוח

במקרים רבים אנו נתקלים בוויכוחים כגון אלו, כדוגמת הנושא שלפנינו, בו "המביט מבפנים" רואה אותו בסגנון החוברת הנ"ל, ולעומתו, אחרים מביטים באור אחר. או בדומה לכך בתחומים שונים של 'תרבות הפנאי', שיש הרואים בכך דבר חיובי, לעומת אחרים שטוענים ש'אין זה מתאים'. בכל כיוצא בזה, יש מקום להתבונן מהו שורש הוויכוח. האם יש כאן טעות בחשבון לאחד הצדדים? האם חסר לאחד מהם חלק מהנתונים? מה גורם לאדם אחד לסבור כך, ולרעהו לאחוז בצד אחר? - אם נתבונן, ניווכח כי באמת אין כאן כל וויכוח. שני הצדדים צודקים. כל אחד צודק ממקומו הוא.

דוגמא:

אדם חרדי מתווכח עם אדם מערבי בנוגע לתופעה של אנשים המפתחים ידידות קרובה עם הכלב שלהם. החרדי טוען שיש כאן בעייתיות מסוימת, דבר נמוך. לעומתו המערבי טוען שאין בכך שום בעיה, תוהה "מה רע בכך? בעל הכלב נהנה מכך. הוא לא עושה רעה לאף אחד. אפילו פסיכולוגים רואים בתופעה זו תועלת רבה, כאשר האדם עומד מול הכלה (כ' רפויה) שאיננה מגיעה ממקום של שיפוט כלפיו...". מצדו הוא מתרעם על החרדי, המחפש מומים וטענות במקום שאין להם בסיס. החרדי לעומתו, מתקשה להסביר בברירות מה רע בכך, אך עם זאת מתעקש על דבריו, החילוני כנגדו חוזר שוב ושוב על עמדתו, ולא קרוב זה אל זה..

- מהו שורש הוויכוח? מאין הוא נובע? החרדי מוצא בעצמו, בתוך נפשו, נקודה גבוהה ונשגבת הרבה מעל למקום של זיקה ושייכות לכלב, ומתוך כך הוא רואה את הידידות עם הכלב כדבר המנמיך ומשפיל אותו. ואכן, מנקודת מבטו הוא צודק. לעומתו, האדם המערבי אינו רואה בכך כל הנמכה, כיון שאינו תופס את חיי האדם כדבר נשגב בעצם, אלא כהרגשות ותחושות וכו' (ולדוגמא, את הובלת החיות הוא מסוגל לכנות 'מסעות המוות', מבלי לחוש בצרימה כל שהיא). לדידו, אין כל רע בהפניית תחושות אנושיות

כלפי הכלב, ואין הוא רואה בכך שפלות. כמובן, שבתפיסתו אין הוא משווה לחלוטין בין אדם לכלב, אבל הוא לא מביט מהמקום הגבוה שממנו רוחשים בוז ותחושת נמיכות כלפי הקשר עם הכלב - משום שהוא לא נמצא שם. הוא עצמו מתמזג עם הנמיכות ושרוי בה, ולכן לעולם לא יוכל לראות זאת כשפלות. ממקומו אכן הוא צודק.

כך הוא בכל הוויכוחים הנוגעים לתפיסת החיים. תפיסת הנקודה הפנימית של החיים וערכם הנשגב, איננה נובעת מתוך הסברה מתמטית או לוגית, אלא מתוך רוממות הנפש עצמה. נפש שהיא עצמה גבוהה, תתפוס את הפן הגבוה והמרומם של החיים. נפש נמוכה ושפלה, תתפוס את החיים בפן טכני נמוך, ומתוך כך תקשה שוב ושוב "מה רע?!" מבלי שתוכל לקבל את המענה הלוגי המתבקש.

דומה הדבר למי שיבקר בבית הכנסת בשעת תפילת נעילה ביוהכ"פ, ולאחר מכן יציג 'מבט מבפנים' על נעילה: ריח של זיעה ואנשים צועקים ועושים 'חור בראש'... כך נראה ה'מבט' על הציבור החרדי, של מי שאיננו מצליח לזהות את הנקודה השורשית של הלהט הפנימי וההתמסרות הטוטאלית לנשגב, לקדוש, לאמתו ולנעלה שבחיים.

כך הוא בתחום 'תרבות הפנאי'. לדוגמא: חרדי אותנטי, לא יוכל להכיל מציאות בה אנשים מבוגרים רואים משחק כדורגל כנושא מרכזי בחייהם, מדברים על כך בחדשות באותה מכובדות בה מדברים על פיגועים ומלחמות, מראיינים פרשנים מקצועיים, ומתפלפלים על כך ברצינות תהומית. לעומתו, החילוני או החרדי המושפע לא יבינו "מה רע". הרי לא פוגעים כאן במאן דהוא.. מדובר על שוני עמוק ובסיסי בתפיסת מושג החיים. החרדי תופס את החיים כדבר נשגב ובעל ערך, ומתוך כך הוא איננו יכול שלא לסלוד באופן עמוק מהנמכת החיים לעבר רדידות חסרת ערך שכזו. נכון שלא פוגעים באף אחד, אבל גם פרה איננה פוגעת במאן דהוא, ומכל מקום פרה היא ולא אדם. אין פגיעה גדולה יותר בדמות האדם עצמו ובערך חייו, מאשר לתת ערך רציני לדבר כה טפל וחסר משמעות, כמו תחרות בין אנשים מי יצליח להתקרב יותר לדרגת כוחו של הסוס..

לעומת זאת, בתפיסת החילוני אין ערך נשגב לחיים כשלעצמם, הערכים נועדו לאפשר את החיים התקינים, לא לפגוע לא להשחית וכו', אולם החיים עצמם משמעותם היא התפקוד וההנאה. החרדי רואה את החיים כאמצעי להגשמת הערכים, וממילא ישנו יחס ערכי לחיים עצמם. לבזבז אותם על הנאה תפלה זהו דבר משפיל. לעומת זאת, החילוני רואה את הערכים כאמצעי לחיים תקינים ומהנים, כך שאם הוא נהנה ממשחק הכדורגל, יש לכך יחס רציני וחשוב בהחלט.

כפי שהוסבר, לא מדובר כאן על עקרונות 'פילוסופיים', אלא על עמדה נפשית. נפש גבוהה תופסת את הפן הגבוה יותר של החיים, וסולדת מהפן הנמוך. קיצורו של דבר,

נפשו של האדם היא 'המתוכחת', ומהמקום שבו היא נמצאת, משם בדיוק היא מביעה את עמדתה.

תובנה זו תבהיר לנו מדוע התרבות המערבית איננה קופאת על שמריה, אלא נמצאת כל הזמן בתהליך של התפרקות ערכית מתמדת. זאת משום שהשיפוט הערכי של האדם, נובע מתוך הרמה הנפשית שהוא עצמו נמצא בה, ומתוך אותו שיפוט 'נפקחות עיניו', והוא רואה לפתע שאין כל פגם בדברים שהיו שליליים בעיניו מקודם, וכך הוא 'מתפתח' עוד ועוד. לדוגמא, בתרבות המערבית בתחילה היו לבושים בצורה פחותה אך במעט. גם אנשים חילונים, הבינו שיש דברים ש"זה לא מתאים". אמנם לאחר זמן, אחרי הפעולות נמשכים הלבבות, ומתוך נקודת המבט החדשה, נפקחו העיניים להבין שבעצם אין כל בעיה להתלבש מעט פחות, ומכאן הבינו על פחות, "מה רע". וכך 'מתפתחים' משנה לשנה עד לתחרות כמעט שוות ערך עם ילידי הג'ונגל, ועוד היד נטויה.

זהו שורש ה'ויכוח' הנזכר בנושא ה'מבט מבפנים'. מי שיוסקר מבפנים את ה'נעילה' כ'אוסף של צעקות', איננו טועה בטעות לוגית או מתמטית. מנקודת מבטו הוא צודק, שכן בנפשו לא קיים הרובד הגבוה הפנימי שמסוגל לזהות את הנקודה הפנימית של אותן 'צעקות'. הוא איננו קיים כלל במישור הזה. מה שהוא תופס, אלו אכן צעקות גרידא. כך, למשל, אם ייפגש אדם כזה בתיאוריו של החזו"א באגרותיו על רוממותו של עמל התורה 'המהביל כל חמדת בשרים', הוא יוכל לסקר באופן מלומד ביותר באיזו תקופה בחייו כתב זאת החזו"א, ומאזיה סגנון שירה הוא הושפע וכו', אך לנקודת התוכן עצמה לא תהיה לו כל גישה. בנפשו הגסה והמגושמת, הוא לא יוכל לעולם להבין על מה מדובר. עולם המושגים שלו נמוך, רדוד, ומצומצם.

ברוח זו, נבחן היחס של החברה המערבית כלפי הציבור החרדי, מתוך 'מבט' שתופס את הפן החיצוני, הגס, של ההתנהלות התקינה, התרבות וכו'. מבלי כל יכולת לתפוס את הפן הפנימי העדין של התוכן והמהות. מבלי כל גישה לפן הנעלה והנשגב יותר של החיים עצמם. זוהי הרוח השורה על כל אותה מגמה של 'תיקון הבעיות' ברוח המערבית - וכמו בתרבות המערבית עצמה, כך גם בקרב אנשים אלו מדובר על תהליך המתפתח כל העת. ואף כאן, התהליך לא ניתן לעצירה, כיון שהאדם בוחן כל העת את סולם הערכים, מתוך נקודת מבטו המשתנה מטה מטה. אם נתפוס אדם מסוג זה, ונשאל אותו מדוע לפני שנים כאשר חי 'בפנים' ראה את הדברים אחרת, הוא יטען כי אז היה חשוך וסגור, וכעת נפקחו עיניו. וכך בכל שלב, ככל שנקודת מבטו יורדת יותר, הוא משוכנע שכעת הוא נהיה חכם ופתוח יותר, ואין גבול ומעצור לתהליך ההנמכה והשפלות. וככל שהוא 'מתקדם' יותר בתהליך הדרדרור שלו הוא משתכנע יותר ויותר בחכמתו ותבונתו, ובכשרו ויכולתו להביע דעות בשאלות ציבוריות - ערכיות, מול אנשים שאיננו מגיע לקצה קרסוליהם בחכמה פנימית אמתית ובגדלות הנפש. לדעתו אין כאן כל שאלה וספק, הואיל והוא עדיף מהם ביכולת השילוב של מילים לועזיות ברצף גבוה במהלך דבריו.

תקופת הוויכוח - 'עיקרון ההפנמה'

בנוגע לוויכוח שלפנינו, ניתן לקבוע בוודאות כי תקופת הוויכוח לא תארך יותר מדור אחד, שכן לאחר דור תאמר המציאות את דברה. הסיבה לכך היא - 'עיקרון ההפנמה'. עיקרון ההפנמה הינו עיקרון פשוט, הקובע שכאשר אדם מתחיל לפסוע בדרך חדשה, בדרך כלל הוא איננו מתאים את התנהגותו במלואה על פי התפיסה החדשה, ורק לאחר דור מופנמת הדרך ומותאמת ההתנהגות לתפיסה. למשל, לפי התפיסה החילונית של מהות העם היהודי, הרי אין כל סיבה שלא להתבולל, שהרי העם היהודי הוא עם ככל העמים. בכל זאת, בפועל הדור הראשון נרתע בדרך כלל מנישואי תערובת. וזאת משום שהוא עדיין לא הפנים את התפיסה במלואה, והוא מונע עדיין משיירי התפיסה הקודמת, הדתית. רק לאחר מכן, בדור השני, ישנה הפנמה של התפיסה, ואז טוענים הילדים להורים שהרי לפי התפיסה שלהם עצמם אין כל סיבה להירתע מנישואי תערובת והם אינם מבינים מדוע ההורים מתעקשים. זאת בזמן, שההורים עצמם מופתעים ואינם מבינים מה קרה כאן, ומדוע לא לשלב את שני הדברים יחד, גם להיות חילונים וגם יהודים טובים - כפי שהם עצמם חיים.

שורש התופעה הוא ברור: 'דרך', אפשר להעביר הלאה לילדים. מה שאינו אמירה ואינו דרך, אינו עובר. אין דרך חילונית לא להתחתן עם גויה. אין אמירה כזו. זהו מצב מסוים של אדם שמעורבבים אצלו כמה דברים יחד. 'ערבוביה' אין לה המשך. היא איננה יכולה לעבור הלאה. הדור הבא מפנים את התפיסה במלואה, ומסלק ממנה את ה'סרח העודף' שנשאר להורים מתפיסה קודמת.

ובענייננו, הבחינה הפשוטה מראה, כי אצל אנשים אלו לא מדובר על 'דרך' ואמירה עקבית, אלא על מצב מסוים של 'ערבוביה'. כפי שהוסבר, יסוד התפיסה של אנשים אלו הוא עולם המושגים המצומצם והנמוך, המביא להערכת התרבות המערבית ולתחושה של נחיתות היהדות מולה. באופן עקרוני, עפ"י התפיסה צריך היה לאמץ את התרבות במלואה, ו'להיפטר' לגמרי מהמטען מושא הנחיתות. בפועל, הם אינם עושים זאת, משום שהם מונעים עדיין מתפיסות קודמות שלהם, כמו גם ממצב חברתי שהם נמצאים בו, וכדו'. כך הם 'מתמרנים', ומגיעים לברירת מחדל מסוימת שבנויה על מזעור החלק היהודי למינימום, באופן שמאפשר להם לשלב בין שני המישורים. שילוב שהוא כמובן מלאכותי, ואין בו כל תוכן של אמירה או דרך. מה גם, שאצל אנשים כגון אלו האמון ביסודות היהדות עצמה הינו מעורער, ונמצא במגמת ירידה מול האמון במחקר המודרני [חרף זאת הם רואים עצמם לבעלי זכות לבוא ולשנות את הציבור החרדי שמוכן למסור את נפשו על אמונתו]. ברור אפוא, שאין כאן 'דרך' הניתנת להעברה ולהמשך אלא 'תמרון' בלבד, כך שהכרעת הוויכוח הינה ענין של זמן גרידא.

עיקרון זה בא לידי ביטוי גם בתנועות דומות במהלך ההיסטוריה - כפי שהוזכר לעיל בפרק 'המקבילה ההיסטורית'. אותם אנשים שבקשו 'לתקן' ולשלב בין העולם המערבי

ליהדות, לא הבינו מדוע לא היה המשך לתנועה 'מתוקנת' זו, כאשר הדור שלאחריהם הפנים את העיקרון, וויתר על ברירת המחל של אותו שילוב מלאכותי. גם הם מתחילה לא העלו בדעתם צד כלשהוא כי אכן הרבנים ה'חשוכים' צדקו יותר מהם, שהרי אין מי שידמה וישווה להם בכושר הביטוי החד והעדכני.. אותו אדם שהטיפ: "רב לך כבר חכם לב בנך, הושיבהו על הקורנס לימינך, הטרם תראה כי איננו בעל סברא, מדוע יבלה כל ימיו בלימוד הגמרא" - הוא גם זה שקונן לאחר מכן: "הדור הבא אחרינו מנעוריהם יתנכרו אלינו, למו פצעי ליבי ידוו יזובו, הנם הולכים קדימה שנה שנה מי ידע הגבול עד מתי עד אנה?.." [ראה הציטוטים בהרחבה בפרק לעיל] - בשלב זה כבר קלט מוחו את העובדה שהרבנים בגדלות נפשם זיהו נקודה פנימית שהוא בגסותו לא מסוגל היה לתפוס, אולם אז כבר היה זה מאוחר מידי.

וכמו שאר המקבילות, גם תהליך זה צפוי להיות מועתק במלואו אצל 'מתקני' זמננו. בינתיים, 'על הדרך', יוכלו אותם אנשים לסחוף אחריהם עוד כמה חברים שטחיים ונאיביים, שיתפעלו בוודאי ממגמת התיקונים, ממהלך המחשבה המקורי והנועז, ומהרעיונות החדשניים והאינדבידואליסטיים.

מלחמת הרוח יסוד התורה והיהדות

כי אתן בידכם את ישבי הארץ וגרשתמו מפניך: לא תכרת להם ולא להיהם ברית: לא ישבו בארצך פן יחטיאו אתך לי כי תעבד את אלהיהם כי יהיה לך למוקש (שמות כג, לא - לג).

כי יביאך ד' א' אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונשל גוים רבים מפניך... ונתנם ד' א' לפניך והכיתם החרם תחרים אתם לא תכרת להם ברית ולא תחנם: ולא תתחתן במ בתך לא תתן לבנו ובתו לא תתן לבנך: כי יסיר את בנך מאחרי ועבדו אלהים אחרים וחרה אף ד' בכם... (דברים ז, א - ד).

ויעל מלאך ד' מן הגלגל אל הבוכים ויאמר אעלה אתכם ממצרים... ואתם לא תכרתו ברית ליושבי הארץ הזאת... ולא שמעתם בקלי מה זאת עשיתם.. ובני ישראל ישבו בקרב הכנעני... ויקחו את בנותיהם להם לנשים ואת בנותיהם נתנו לבניהם ויעבדו את אלהיהם: ויעשו בני ישראל את הרע בעיני ד' וישכחו את ד' א' ויעבדו את הבעלים ואת האשרות. (שופטים ב, א - ג, ז).

מדברי רבותינו

יסוד האומה בהתרחקות מרוח העמים

כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וכמעשה ארץ כנען אשר אני מביא אתכם שמה לא תעשו ובחקתיהם לא תלכו. (שמות י"ח ג).

"והעירו על זה גדולי האומה לעשות בזה גדרים וסייגים... והנה הראשון המורה דרך ומלמד ראשי האומה הוא אבינו הזקן יעקב... חשב תחבולה ועצה אשר בניו יהיו מצוינים שם בבגדיהן בשמותיהם, ולכן היו ישראל לגוי בפני עצמו, ואם היה יעקב אבי כל שבטי ישראל קבור שם... היו משתקעים במצרים ומחשיבים אותה לארץ מולדתם... לכן ציווה בכל עוז לקבור אותו בארץ כנען... ומזה למדו גדולי האומה ובראשם עזרא ואנשי כנה"ג שגדרו וסייגו האומה בי"ח דבר (עי' ע"ז לו): להבדל מן הגוים בכל דרכיהם" ("משך חכמה" בחוקותי).

השפעת התרבות האירופאית

מאמר שהתפרסם באירופה כחצי שנה לפני פרוץ מלחה"ע השנייה והשוואה הנוראה

(י"ט כסליו תרצ"ט)

"קול קורא שובה ישראל. זרע אברהם בית יצחק ובני יעקב, לא חדשות אני מגיד לכם אלא ישנות ישנות, ברית חורב וערבות מואב שבסדר בחקותי וכי תבוא, אשר קבלנו מאז לדורות עולם באלה ובשבועה ככתוב בתורת משה, וכן ניתך עלינו לעינינו כיום הזה. והנה רבים אומרים למה... ולהבין שורש הטומאה אשר בידינו... ההכרח להבין ענין עבודה זרה, החטא המלא בכל התנ"ך, אשר לא רבים יבינו, כי מהנראה בשטחיות מפסוקי התורה ידמה שהכתוב אינו מזהיר אלא על עבודות זרות כפשוטו... אבל עצם ענין של חטא עבודה זרה ידוע שיצר דעבודה זרה ה' אז חזק ותקיף מאד, מפני כי העמים שהיו סביבות ארץ ישראל כל התאוות והקולטור שלהם ה' בעיני עבודה זרה שונים, כמו בעלים, עשתרות, מולך, וכדומה, וישראל בחשקם להתדמות ולהתחבר להעמים אשר בארצות האלו, עבדו גם הם עבודה זרה שלהם, בכדי שלא להיות נבדל מהם. מה שדבקו בעבודה זרה, עיקר מגמתם וחפצם היה בזה להתדמות להעמים אשר סביבם בארצות האלו ולא להיות נבדל מהם, והבדלה מן העמים זה עיקר רצון השי"ת בנו, כמו שנאמר בפר' קדושים ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי... אנשי כנסת הגדולה לא בטלו אלא יצרא דעבודה זרה בהמעשים של עבודות... ובהכרח לידע שכל ענין עבודה זרה שבתורה, פירושו הנטייה מן דרכי תורה וקדושתן של ישראל, ולהדבק בתועבות הקולטור וחכמת תאוות העמים, והרצון לנטייה הזאת נכללת בעבודות של ע"ז, הרצון הזה בעצמו לא נתבטל, אין מקרא יוצא מידי פשוטו כלל כי היינו הך, הלשון עבודה זרה כלומר עבודה שהיא זרה לנו מפני שהיא תועבה לפני ד', כן אלהים אחרים פירושו כוחות אחרים, והנה זה החשק אל מיני עוגב להתדבק בקולטור ולוקסוס ונימוסי העמים אשר סביבותינו תקיף עתה כמו אז, והן הן הבעלים והעשתרות שבזמנינו... בהתחברות אל הבלי חכמת העמים הנקרא "קולטור אירופאי" המה הבעלים שבזמנינו, העשתרות, הן המה כל מיני תענוגיהם ומגמותיהם הנקרא בשם לוקסוס, שאין כמעט אחד שיהי' נקי מהם, ואם הוא נקי, הרי עדיין אינו מובדל לגמרי כחפץ הבורא ית' מפני שבניו ובני ביתו הם עובדי הבעלים והעשתרות הנ"ל... ואינו מובדל מהם, ובזה הוא סר מד'... מה זאת קולטור ולוקסוס אירופאי, הקריאה בספריהם ועיתוניהם שבה מתמלא מחשבתו בהיגיון של העמים ולבו ונפשו מתחברת אליהם, גם

במעשה כמו טיטאר, קינה, ראדיו, מלבושים יקרים, לבוש מודרני... כל אחד מתחרה על רעהו ואשה על רעותה, ללבוש גם העוללים והיונקים בלבוש מודרני, מלבושים יקרים ועגלות יקרות...". (הגר"ש מזליכוב, משיגח בשיבת יח"ל של הגר"מ שפירא מלובלין, נהרי א"ש, מאמר ב').

שורש הקלקול בהחשבת תרבות הגויים

כי יביאך ד' א' אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונשל גוים רבים מפניך... לא תכרת להם ברית ולא תחנם. (דברים ז' ב').

הכי קאמר רחמנא לא תתן להם חן (ע"ז כ.).

רב שילא נגדיה לההוא גברא דבעל מצרית... אמר ליה רשע, לאו חמרי אקרו [הגוים], דכתיב (יחזקאל כ"ג כ') אשר בשר חמורים בשרם. (ברכות נח.).

"ר' שילא ראה שחוץ ממה שהוא בעל תאוה, הוא לא מרגיש שגוי הוא אדם נמוך, אלא מעריך את הגוי.. וזה הכעים את ר' שילא יותר מהכל.. שהרי כתוב אשר בשר חמורים בשרם. ובאמת במדינות שהתחילו בהשכלה, הדבר הראשון שהתחילו שם היה להחשיב את הגויים.. שאז התחילו להחשיבם... ומזה ה' החורבן, כשהתחילו להחשיב את הגוי. וכך זה עד היום". (הגרא"ל שטיינמן זצ"ל, ימלא פי תהילתך תשס"ה, עמוד רע"ח).

תרבות העולם מנוגדת לחלק השם

"ה' מנת חלקי, אין לי חלק אחר זולתו, כמו אלה האנשים שחלקם ומנתם הכסף והזהב ותענוגי העולם, אבל אני, ה' מנת חלקי". (הגר"ח קנייבסקי שליט"א בדרך אמונה שם ס"ק ס"ה).

מניעת ההשפעות החיצוניות ע"י חיזוק פנימי

"התאספנו כאן על דברים שצריכים תיקון, וצריכים למנוע שלא יהיו קלקולים.. רוצים להשפיע עלינו שנהיה יותר "מחונכים", יותר "אנשי מדע".. והנה בנוגע למנוע את ההשפעה, אפשר להתמודד עם זה יותר בקלות על ידי מה שאנחנו מתחזקים, וצריך להתחזק עוד יותר, להתחזק בכל מקום, ובכל ציבור, לחזק ולהתחזק למנוע את הקלקולים... צריכים למנוע שלא ישפיעו עלינו... מה שרוצים להכניס מדע, להחשיב את המדע, שלא ישפיעו עלינו, וצריכים סייעתא דשמיא לזה, יהי רצון שנזכה לסייעתא דשמיא". (הגר"ג אדלשטיין שליט"א בהתכנסות גדולי התורה שליט"א בביתו על משמר פגעי הזמן א' כסליו תשע"ח).

ההיבדלות מהמושגים החיצוניים

"אי אפשר שיהיה... בית שמגדלים בו... דורות נאמנים להקב"ה ולתורתו, רק אם תהיה להם התבדלות מוחלטת מכל העולם החילוני ההבלים שלו והמושגים שלו. (הגר"מ ברזובסקי שליט"א ראש ישיבת סלונים בכנס לבנות בית יעקב כסליו תשע"ז).